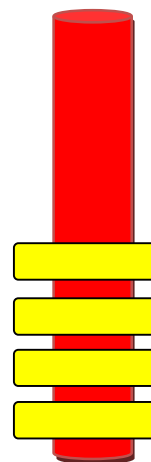


A Carn!

Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

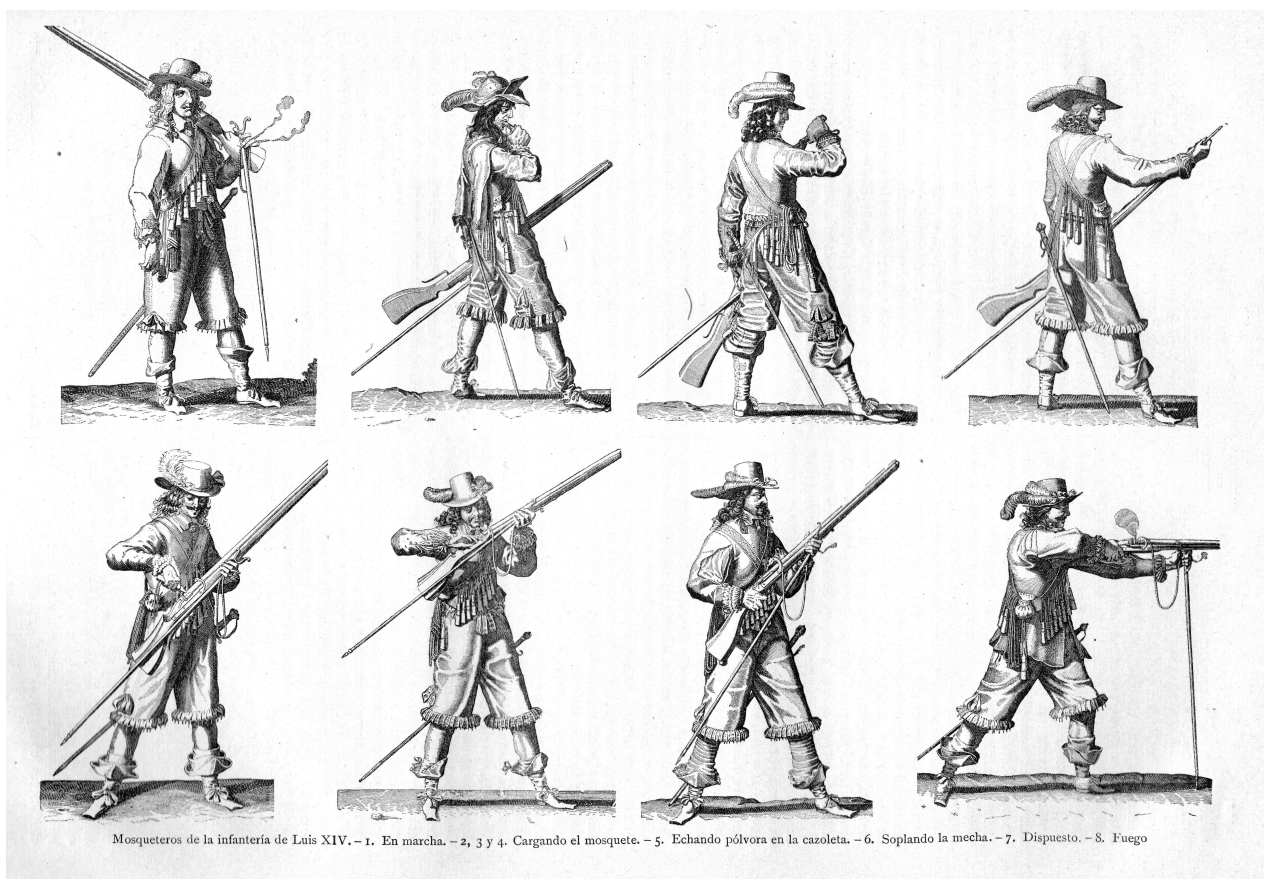
Productor: [Manel Güell](#); Lloc d'edició: [Tarragona](#); Tiratge: 1.357 cibernsubscriptors
D-L: [T-612-08](#); ISSN: [2013-1348](#); *Hosting*: [www.acarn.cat](#); Email: [manelguell@acarn.cat](#)



Any 7 – II Època

18

Gener de 2012



Contingut

3

EDITORIAL: "Un dret cultural intrínsec: la reproducció particular de documents públics"

5

Manifest A Carn! per a la permissió i liberalització de la RFDP

6

ARTICLES

GÜELL, MANEL. "Notes sobre les interpreses a la guerra de Separació"

17

CIFUENTES PEREA, JOSE LUIS. "El cost català de la repatriació cubana de 1898"

24

EL PERSONATGE

MORANT I CLANXET, JORDI. "Lluís Monravà Cortadellas (1862-1926). General d'enginyers"

26

RECENSIONS / RECULL

F.X.HERNÁNDEZ CARDONA-X.RUBIO. *Breve Historia de la Guerra Antigua y Medieval*; M.FREIXA. *Francesc de Verntallat. Cabdill dels remences*; V.PASCUAL. *Guerra i postguerra de Successió. La vida de Sebastià Casanovas, pagès del segle XVIII*; P.DE LA FUENTE. *Història militar de la Guerra Civil a la comarca de la Selva: Patrimoni i memòria republicana*; V.HURTADO-A.SEGURA-J.VILLARROYA. *Atles de la Guerra Civil a Catalunya*; R.ARNABAT (coord. i ed.). *Tots els noms: Víctimes de la Guerra Civil al Penedès....*; J.CÉSAR. *Guerres de les Gàl·lies*; R.SAROBÉ-J.C.MORENO. *Pere II el Gran, rei de la Mediterrània*; M.GÜELL. "Crisis i demografia. Constantí durant la Guerra del Francès"; J.L.CIFUENTES. «Soldats de Montblanc morts a la guerra de Cuba (1895-1898)»; J.L.CIFUENTES. «Juan, José y Félix. De Constantí a Cuba: un viaje sin retorno (1895-1898)»; G.NERÍN. "Gonzalo de Reparaz, un colonialista anarquista?"; *Ordre públic i violència a Catalunya (1936-1937)*; S.ROIG. "Figueres, 1936: la guerra dels llibres"; J.CARBÓ. "Tres balnearis en temps de guerra..."; E.MAS-P.ANGLADA. *En aquesta carta hi ha tabac. Epistolari d'un soldat de l'exèrcit republicà (1938-1939)*; J.M.GRAU. "Cartes de soldats de Constantí i la Selva del Camp des del front de Guerra (1936-1938)"; E.MAINAR-J.M.SANTACREU-R.LLOPIS. *Gandia i el seu port, març de 1939...*; M.OJUEL. "Ruth von Wild i l'ajuda suïssa als infants de la guerra"; M.CAMPILLO (ed.). *Allez! Allez!. Escrits del pas de frontera, 1939*; J.R.ZEPEDA. "Els refugiats de guerra a Constantí (1936-1939)"; C.BOTIFOLL. *Conflictivitat social i repressió: Santpedor (1931-1945)*; J.GALOFRE. "Fugint de la repressió. Lázaro García, dirigent socialista asturià..."; H.RAGUER. "Gabriel Cardona i la història".

30

LA CITA:

Les Armes

40

FONS I ARXIVS

Les comandàncies militars. Reus

42

**L'ESPASA I LA
PLOMA:**

**El Rosselló a les
Mémoires d'Henri
de Campion**

55

EXPUGNARE OPPIDUM:

Òpol 1639, la Masada catalana

45

NOTÍCIES

CIARGA (48)

58

AGENDA

Un dret cultural intrínsec: la reproducció particular de documents públics

Entre les principals funcions d'un arxiu hi ha la de conservar el material documental que custodia i la de disposar-lo per a la consulta dels usuaris. Una i altra funció no haurien de col·lidir i sí, en canvi, adaptar-se i complementar-se harmònicament, en benefici de tots. Així ha estat durant molt de temps, però darrerament la situació de l'usuari en determinats arxius ha sofert una regressió que, tenint en compte que teòricament el patrimoni documental pertany a tota la societat civil en general, resulta cada cop més inacceptable i preocupant. Consta d'entrada que som els primers a reconèixer dos punts essencials: l'esforç dels professionals dels arxius a adaptar-se a les noves tecnologies i donar el màxim bon servei, i no menys, la seva innata capacitat per facilitar la feina en allò possible als consultors, amb un esperit de col·laboració i una afabilitat difícils de conjugar amb les, sovint, precarietats laborals a les que s'enfronta el col·lectiu.

Tanmateix, això no treu que dins de la seva quasi impecable professionalitat, existeixin visibles esquerdes per on s'escolin arbitrietats. Ens hem de referir concretament a la prohibició que regeix en diversos arxius (sobretot els més grans i importants) de fer fotografies digitals dels documents amb càmeres particulars. Aquest procediment permet a l'investigador reproduir centenars de documents en poques hores de feina (per treballar-los tranquil·lament a casa davant de l'ordinador), i estalviar-se el cost de manta visites gratuïtes als arxius (cost en temps invertit, però sobretot i pel que fa a arxius fora de l'àmbit territorial de l'investigador, en diners llargs).

L'argument d'aquesta prohibició (quan el donen) és el suposat malmetiment del suport documental a causa del flash que produeix cada fotografia. És fals que existeixi degradació per causa d'un instantani cop de llum, i cas de poder-se provar (des de la recargolada teoria científica fins a la praxis convencional) aquest seria de l'ordre d'unes nanomil·lèssimes del tot imperceptibles en l'estructura i morfologia del suport. Ho prova el fet que sí que es permetin, en canvi, aquestes mateixes fotografies quan van per compte del personal de l'arxiu; també que durant mig segle s'hagi regularitzat l'ús de les fotocòpies (i més recentment, dels scanners), un procediment de copiatge que, ultra la considerable manipulació física del document, desprén un cop de llum molt més intens i a tocar del suport. I en canvi els mateixos arxius que prohibeixen l'ús de càmeres de fotografia digital particular, autoritzen l'ús en general de la reprografia i l'scanner!. Pagant. Als responsables dels arxius se'ls ha plantejat la possibilitat d'apropar el suport a la

llum del dia d'una finestra i prescindir, així, de la necessitat de flash, però, en general, la prohibició s'ha mantingut. I se segueix mantenint malgrat que actualment la gran majoria de càmeres tenen capacitat per dotar de prou qualitat les fotografies, amb poca llum ambiental i sense utilització de flash.

I és que el motiu fonamental d'aquesta prohibició no és pas el flash, sinó voler evitar una reestructuració interna del centre que passi necessàriament per la supressió d'un pingüe servei de reprografia. Les taxes de reproducció de documents imposades per alguns arxius no deixen de constituir una estratègia encoberta de finançament a costa dels usuaris, quan aquests centres ja estan finançats pels nostres impostos. Fixem-nos en el fet que aquells arxius que prohibeixen l'ús de la càmera digital són, precisament, els que compten amb un servei o departament de reprografia propi (Archivo Nacional de España, tots els Archivos Generales de l'Estat Espanyol, Arxiu de la Corona d'Aragó, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, etc.), enfront dels que no el tenen i sí que ho permeten (arxius de la Xarxa d'Arxius de la Generalitat de Catalunya, arxius municipals, arxius de les Diputacions). Els arxius d'institucions privades guarden una posició de prudència més propera a la permissivitat condicionada, de vegades per condicions draconianes: en alguns s'ha d'omplir fitxa donant compte del material fotografiat o no permeten la fotografia més que de forma ocasional (cas de l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona), d'altres adopten la pràctica de cobrar per cada fotografia feta (feta amb la pròpia càmera digital de l'usuari!) una quantitat abusiva que va des d'1 € (cas de l'Arxiu Històric Diocesà de Girona), fins a 2 € (cas d'algun –pot ser tots?– arxiu militar portuguès). Ominós i inacceptable.

En bé de la Investigació cal acabar amb aquesta mena de pràctiques, injustes perquè el patrimoni documental és de tota la comunitat (els arxius només el custodien), i abusives perquè perjudiquen a l'usuari per un motiu econòmic. A Carn! en vol encetar un debat social, però sobretot aconseguir la seva immediata supressió, per tal de contribuir a la difusió cultural universal i a la pervivència dels bons hàbits d'investigació. Creiem que no ha de ser difícil un equilibri entre la conservació dels suports i el seu ús de consulta més còmode i pràctic, i apel·lem al raonament i al sentit de la responsabilitat dels agents culturals.

A la següent pàgina exposem el nostre **manifest per que es permeti i liberalitzi la reproducció fotogràfica digital** en l'àmbit dels centres documentals, on s'expliquen i especifiquen les bones raons que ens assisteixen. Fem una crida a tothom que vulgui subscriure-lo, per tal que ens faci arribar per email [**manelguell@acarn.cat**]: nom, cognoms, professió i adreça electrònica (no cal DNI). El compromís d'A Carn! és el d'anar actualitzant el llistat d'aquests subscriptors, i penjar-lo al nostre web. Els següents passos seran les entrevistes amb els agents culturals responsables (amb el suport, si Déu vol, d'un nodrit nombre de signatures), sense descartar posteriors mesures de major incidència pública (publicacions del sector, els taulons dels propis arxius, la premsa, etc.). L'entesa entre els investigadors ha de ser la base a través de la qual s'aconsegueixi redreçar la situació, perjudicial per a un sector cultural sense el qual, reconegue-m'ho, els centres documentals no tindrien raó de ser ni d'existir.

MANIFEST A CARN!

PER QUE ES PERMETI I LIBERALITZI LA REPRODUCCIÓ FOTOGRÀFICA DIGITAL ALS CENTRES DOCUMENTALS



Els primers anys d'aquest nou segle i milenni, la revolució tècnica de la fotografia digital ha popularitzat aquest procediment en tots els àmbits. La comercialització d'aparells fotogràfics digitals, menuts, senzills, de gran qualitat de captació d'imatge i a preus assequibles, ha donat pas a una democratització de la reproducció fotogràfica.

La **Reproducció Fotogràfica Digital Particular** [= RFDP], presenta molts avantatges davant l'obligatòria **Reproducció Documental Assistida**, vigent encara en molts arxius, i no representa, en canvi, cap inconvenient en la dinàmica de consulta dels usuaris, en ser:

- **Fàcil de manipular**: El mateix usuari pot efectuar-ho, sobradament.
- **Pràctica**: No requereix suport del personal, ni cap instal·lació ni eina específica, amb que contribueix a alliberar de feina al personal del centre documental.
- **Ràpida**: La captura de la imatge és instantània. La seva instal·lació en un ordinador també pot ser instantània (en portàtils), o en poques hores (en fixo).
- **Econòmica**: El seu cost és mínim, i va a càrrec de l'usuari de forma exclusiva, ja que no requereix cap mena de despesa (electricitat, etc.). Per a l'usuari és, sens dubte, l'opció més rentable a l'abast.
- **Àgil**: La pràctica de la RFDP, contribueix a descongestionar l'allau de comandes d'un Servei de Reprografia saturat.
- **De major qualitat**: La qualitat de la reproducció digital, a pantalla d'ordinador, és superior a qualsevol altre, i permet ampliacions de la imatge fins al detall.
- **Respectuosa amb el document**: L'operació fotogràfica no requereix més manipulació del document que l'estrictament necessària per a efectuar la consulta. No precisa dobles, ni pressions sobre el llom com la reprografia o l'scanner. Amb la il·luminació adequada o amb llum solar, no es requereix lús del flash, ni ho necessiten ja la majoria de càmeres.

Per tots aquests motius, els sotasignants instem als centres documentals, tant de titularitat pública com privada (Arxius, Biblioteques, Hemeroteques, Cartoteques, etc.), de qualsevol tipus o administració, a abolir l'obligatorietat de la reproducció documental assistida i a permetre i liberalitzar la reproducció fotogràfica digital particular dels documents que custodien, en el ben entès: que el suport documental està en les **condicions adequades**, i en plena disponibilitat de consulta; que el seu **us final** no ha de ser comercial o crematístic, i que se salvin els possibles **drets d'autor** del document, o de la intimitat de les persones que hi apareixen, d'acord amb els supòsits legals vigents.

Per subscriure's al manifest, cal trametre nom, cognom, càrrec i ofici i adreça electrònica a:
manelguell@acarn.cat

ARTICLES :

Notes sobre les Interpreses a la guerra de Separació

MANEL GÜELL

Historiador i arxiver

manelguell@acarn.cat



Resum: Al voltant de l'operació militar coneguda com 'interpresa', es fan un seguit de valoracions i s'exposen els casos més interessants i representatius, tant de les guerres a Europa, com de la de Separació (1640-1659), amb especial incidència a les terres tarragonines.

Paraules clau: Interpresa, setge, plaça forta, assalts, portal, muralla, guarnició, soldats hispànics, canons.

Estadística: 31 notes, 4 centres documentals consultats, 30 obres bibliogràfiques citades.



Resumen: En torno a la operación militar conocida como 'interpresa', se hacen una serie de valoraciones y se exponen los casos más interesantes y representativos, tanto de las guerras en Europa, como de la de Separación en Cataluña (1640-1659), con especial incidencia en las tierras tarraconenses.

Palabras clave: Interpresa, asedio, plaza fuerte, asaltos, portal, muralla, guarnición, hispánicos, cañones.

Estadística: 31 notas, 4 centros documentales consultados, 30 obras bibliográficas citadas.



Abstract: Concerning the military operation known as 'surprise capture', a series of valuations are done and there are exposed the most interesting and representative cases, so much of the wars in Europe, since of that of Separation in Catalonia (1640-1659), with special incident in the Tarragona lands.

Keywords: Surprise capture, siege, garrison town, storms, gate, walls, garrison, hispanic, cannons.

Statistic: 31 notes, 4 documentary consulted centers, 30 bibliographical mentioned works.



Résumé: Autour de l'opération militaire connue comme 'entrepresse', une série d'évaluations sont faites et les cas les plus intéressants et représentatifs s'exposent, tant des guerres en Europe, comme de celle-là de Catalogne (1640-1659), avec un incident spécial les terres de Tarracone.

Mots clés: entrepresse, siège, place forte, assauts, portail, muraille, garnison, hispaniques, canons.

Statistique: 31 notes, 4 centres documentaires consultés, 30 oeuvres bibliographiques citées.



Riasunto: Intorno alla operazione militare conosciuto come 'interpresa', mettiamo a disposizione una serie di valutazioni e presenta i più interessanti e rappresentativi delle guerre in Europa, e la di Catalogna (1640-1659), con particolare impatto sul territorio di Tarragona.

Parole chiave: Interpresa, assedio, roccaforte, assalti, portale, muro, presidio, ispanici, canyon.

Statistica: 31 note, 4 centri documentario intervistati, 30 opere bibliografiche citate.

Qui estigui avesat a la investigació d'època moderna, sabrà el significat d'un terme que, considerada la morfologia podria titllar-se d'exòtic. La "interpresa", era l'acció militar mitjançant la qual una host s'emparava o intentava emparar-se d'una plaça, d'una manera sorpressiva i amb cap o molt poques baixes. J.ALMIRANTE vincula el mot a l'arrel del verb interpretar "*quizá del francés entreprendre...*", però al final afegeix l'accepció de "*acción militar súbita e imprevista*" [1].

Cops de ma fortuits com els que suggereix la interpresa era difícil, molt difícil, que sortissin be. Però algunes poques vegades s'assolien els resultats, cosa que motivava els militars a no deixar d'intentar-los. Recordem al tractadista castellà LUIS COLLADO quan afirmava que la representació gràfica de la Guerra era "*una armadura tota sencera, que per la visera de l'elm surt un cap de guineu...*" [2]. En un conflicte, un i altre bàndol posaven en pràctica el seu enginy i les interpreses es succeïen en un *toma-daca* continu, tant les reeixides com les no reeixides, en una proporció que, a manca d'un estudi seriós que se'n podria fer, hem de situar, per mer sentit comú, en un 50%. La pèrdua d'una posició per causa d'una interpresa solia ser més sentida que la produïda per combat viu, diguem-ne convencional. El desembre de 1636 els imperials (militars dels **Habsburg** austríacs) estaven resolts a prendre una fortalesa de categoria per interpresa, per contestar així la pèrdua de Corbie, per tal que "*les doliese más a los franceses su pérdida, y que fuese de más sentimiento que el gusto que les podía ocasionar la recuperación de Corbie*" [3].

La interpresa, com operació militar per prendre una posició enemiga sembla ser tan antiga com la mateixa Guerra. Ens podem remetre al famosíssim setge de Troia, centenars d'anys abans de la nostra Era, on els aqueus introduïren guerrers ocults en el cavall de fusta que van deixar abandonat perquè els troians, embeguts de la seva suposada victòria l'entressin dins, com van fer. O al setge dels gals contra Roma, quan l'assalt per sorpresa a la ciutadella on resistien els romans fou advertir per les oques del Capitoli. De fet, el tema de la interpresa mereix alguns apartats dins del tractat d'ENEES EL TÀCTIC, que exposa els sistemes enginyosos per obrir el forrellat dels portals de muralles, la forma d'escolar soldats per la porta principal de la ciutat assetjada quan aquesta obria per entrar remats o caravanes de bastiments o la d'introduir-hi prèviament armes per als partidaris del complot, etc [4].

Però servidor treballa l'època moderna i, per tant, els casos i exemples que aquí s'exposen pertanyen a aquest període, sense voler dir que en el mitjieval o en la guerra contemporània no s'haguessin assajat igualment. Una típica interpresa era la d'Anem (1636), on l'hispanic **Bernardo Guasco** s'apropà de nit i a l'empara de la foscor posà un petard a la porta principal, mentre tothom dormia; emmig de la confusió que produí l'explosió i l'entrada sobtada dels atacants, la guarnició es va retre. Molt similar fou, per exemple: la presa d'Henvit pel governador holandès de Maestricht; la de Montecantin pel coronel suec **Valmont** (amb 50 homes armats amb destrals que feren astelles la porta d'accés i entraren per sorpresa de nit -1637-); la de Padeborn, també pels suecs (que a les 5 hores de la matinada prengueren la muralla per escalada -maig de 1638-), o la de Mardic, pels hispànics (quan 1.500 homes asserraren l'estacada sense ser oïts i penetraren fàcilment matant i fent presoners els 600 francesos de guarnició -novembre de 1645-),

etc.[5]. El desembre de 1602 **Mateo Dulkhen**, governador d'Stralem prengué la fortalesa de Watchtendonk, a Flandes, ocultant-se juntament amb una dotzena escollida d'entre els soldats més ardits, en el carregament de palla que entrava dins; ràpidament reduïren els centinelles, pujaren al pont, anul·laren els soldats de guàrdia i aixecaren el rastrell permetent l'entrada d'una host que esperava preparada[6]. L'agost de 1635 els hispànics altre cop prengueren el castell d'Esquenque: passaven amb una barca pel costat i, veient distreta la guarnició, l'abordaren per sorpresa degollant els escassos soldats que havia de guàrdia. Les badades dels centinelles afavorien les accions intrèpides basades en l'aprofitament de qualsevol ocasió. El febrer de 1638 els suecs del coronel **Rensen** prengueren Soest: amb l'excusa de retornar un correu interceptat, un de la comitiva entretingué els centinelles demanant foc per encendre la pipa, i quan es van donar compta els tenien a sobre[7].

La interpresa no sempre venia donada per un sobtat cop de sort, de vegades la planificació es dilatava en el temps. La interpresa de Schiquenschang el juny de 1635 feia nou mesos que la preparava el coronel **Eymbelts**[8]. La meitat de les vegades, alguna cosa fallava i la guarnició, advertida a temps, podia reeixir en la seva defensa. A finals de 1637 els imperials van intentar prendre Rostoc valent-se d'una glassada del riu que hi accedia, però els carros que van omplir de soldats per entrar-los ocultament eren massa vells per aguantar la càrrega i van cedir en el moment més inoportú[9]. De vegades els defensors ja coneixien les intencions dels interpresos, perquè el seu servei de contraintel·ligència havia estat més fi. L'abril de 1644 els castellans van intentar sorprendre Laguellos, una vileta sobre el Minyo, a la frontera, i van embarcar nombrosa infanteria i alguns canons en 70 barques i, s'hi atansaren sigil·losament; els portuguesos, que ja n'estaven al cas els van deixar apropar i els donaren una rebuda de valent a base de plom. En un altre escenari, Flandes, foren els hispànics els que rebutjaren un intent francès d'interpresa prop de Dunquerque, quan assabentats a temps, sortiren amb un terç i alguna tropa que aplegaren i desbarataren l'intent (abril de 1645)[10]. En fi, aquests són alguns dels casos més a mà que teniem fixats.

La guerra de Separació

El conflicte que enfrontà els catalans amb la totpoderosa monarquia hispànica entre 1640-1659, oferí molta oportunitat per a interpreses. N'hem seleccionat algunes de les més curioses i importants. El febrer de 1639, els francesos ja van intentar una interpresa sobre Roses. En aquella ocasió, el duc de **Tursi** denuncià la intentona i informava **Felip III**[11]. Roses era una plaça, amb port de mar, molt important dins dels esquemes estratègics de la monarquia francesa i, de fet, durant la guerra dels Segadors hi van tenir els ulls clavats fins que, fent un gran esforç, la van poder conquerir el 1645. Barcelona era la principal plaça forta del país, i els primers dies de 1641, davant la imminent arribada de l'exèrcit del marquès de **Los Vélez**, les autoritats van distribuir armes entre la milícia "*perquè esta Ciutat perilla molt de una empresa repentina y no hauria lloch de resistir-la per no estar la gent municionada*" [12]. Fou, doncs, una mesura de prevenció tement la possibilitat d'una interpresa. El maig de 1643 els hispànics prenen Cadaqués per interpresa "*y degollado los naturales el presidio francés*", i també intentaven, aquest cop debades, fer el mateix a Tremp (desembre de 1644)[13].

Térmens

La presa de Térmens per part dels hispànics fou, segurament, una de les accions més curioses d'aquella guerra. L'interpresa fou possible per un enginyós ardit basat en la dita popular de no fer cas quan el pastoret embustero adverteix per darrera vegada que vé el llop. L'acció va anar a càrrec d'un dels militars més astuts de **Felip III**, el portugués **Gregorio de Brito**, aquell que reeixí en la defensa de Lleida durant dos duríssims setges (el d'**Harcourt**, el 1645, i el de **Condé**, el 1647), i que per la vàlua del seu enginy i tossuderia es féu mereixedor d'un comentari que **Condé** féu per carta a la Reina regent en el sentit de que hagués preferit que la guarnició que defensava Lleida comptés amb 3.000 soldats veterans i valerosos de més, abans que tenir **Brito** com oponent[14].

El 6 d'abril de 1645 **Brito** i el baró **Joan-Jordi de Seebach** caigueren per sorpresa sobre Térmens. Els vigilants no van fer cas a l'alarma del soroll que feia l'host en apropar-se, ja que **Brito** havia tingut la precaució, durant els dies antecedents, d'enviar-hi una petita host, fins a quatre cops, que van causar fins a quatre falses alarmes. A la cinquena, que anava de debò, la guarnició no en féu cas, i quan es van donar compte, els homes de **Brito** eren escalant la muralla i entrant per tot arreu. Un cop dins, capturaren la vila i la guarnició (de 800 homes!), matant el governador. La interpresa reeixí completament, fou considerada una gesta i, com a tal, **Brito** meresqué el títol de vescomte de Térmens que li concedí un agraït **Felip III**[15]. Els Pares jesuïtes, menys noticiosos de l'enginy tramat, atribuïren la presa de Térmens a una simple interpresa per escalada, a base d'apropar secretament fins a la muralla 800 infants i 500 cavalls, abans que l'enemic despertés. L'assalt fou un èxit i els atacants van fer 800 presoners i van anihilar 400 defensors del castell, el qual van derrocar.

Castell Lleó i demés

Els hispànics van ser, certament, quins assajaren la fòrmula de la interpresa en més ocasions. Més ardits que els seus oponents, comptaven, en molts casos, amb algun ajut des de dins o amb alguna confidència decisiva. L'octubre de 1646 caigueren sobre Ginestar, per bé que la ràpida reacció civil impedí que la vila fos presa i saquejada; a mitjan octubre de 1649 l'hispànic **Pere Pallarès Amorós** i una quinzena de valents assaltaren Castell Lleó, a la Vall d'Aran, amb ajut d'una simple escala de fabricació casolana, i s'empararen d'una fortalesa amb governador, 120 soldats francesos i una desena de canons; a mitjans gener de 1651 els hispànics altre cop sorprenien la guarnició francesa de Castell dasens i el desembre de 1656 feien igual a Rupit, i l'any següent a Castellfolit i a Alpens (on perpetraren una gran matança), etc[16].

Les comarques meridionals

Tortosa 1641

Sembla que a finals de novembre de 1641, els francesos tenien preparats 500 cavalls i 2.000 infants a la castellania d'Amposta, a l'espera que els seus partidaris dins de la ciutat els fessin senyal i els obrissin algun accés. El dia fixat per a la interpresa era el 28 de

novembre, però la contraintel·ligència hispànica se n'assabentà, i abortà fàcilment l'intent fent tornar ràpidament la cavalleria a la ciutat[17]. Sis anys més tard hi tornarien i prendrien la ciutat a l'assalt, no ben bé per interpresa, però sí molt sobtadament.

Alcover 1641

Només un parell de setmanes més tard de lo de Tortosa, el 18 de desembre de 1641, els hispànics, que no perdien el temps, reeixiren en l'assalt contra Alcover. També és A.PELLICER qui ens ho explica. El marquès de la **Hinojosa** aparellà una petita host i la féu sortir a primera hora de la nit, arribant davant la vila alcoverenca poc abans de fer-se de dia. S'aproximaren sigil·losament als portals i hi van ficar fins a tres petards "*y si los balones no ubieran tocado el Arma antes de tiempo se cojera muy descuidado al enemigo...*". Amb tot, ja era massa tard per a ells, els assaltants entraren a dojo grim pant per escales o escolant-se per l'enorme forat fet per un dels petards. La guarnició la integraven 600 naturals i alguns valons, que enveient la plaça plena d'hispànics es van replegar a l'església "*la qual a más de ser muy fuerte estava vien fortificada con medias lunas y travesses*". **Hinojosa** perdonà els defensors allí tancats, i els va permetre sortir amb armes i bagatges i anar a Barcelona. No ho va fer únicament tirant de benignitat, sinó perquè els seus homes estaven saquejant la vila amb tant d'afany i consumint tant de vi, que "*fue menester sacarles del lugar arrastrando, y si el enemigo hiciera salida de la Iglesia degollara como corderos quantos havian entrado en la villa...*".

Montblanc 1645

Un cas que coneixem i que hem tractat és el de Montblanc, l'agost de 1645. **Francisco de Toralto y Aragón**, governador de Tarragona, es proposà assaltar la vila ducal per sorpresa. Hi atansà discretament 1.200 homes i 300 cavalls, i a les 4 hores de la matinada hi destacà un escamot de puntetes per posar un petard al portal de la muralla. L'intent d'interpresa no va reeixir perquè no hi va haver manera de rebentar aquella portalada, un petard va explotar-hi cap a fora i sense causar danys de consideració, les maces que duïen i el foc, tampoc van mostrar-se més eficaços, i quan anaven a posar un segon petard, la població, alertada per la sorollada, acudí i els rebutjà a cops de pedra, escalabrant un sergent major, cinc capitans i onze oficials. Després d'un intens tiroteig, els hispànics s'hagueren de retirar amb una vintena de morts, dos-cents ferits i uns tres-cents soldats més desapareguts[18].

Flix 1645

A finals d'agost de 1645 un frare brenat convencia **Felipe de Silva** (un altre portugués reconsegurat) de l'ocasió d'emparar-se de Flix, clau de la seguretat d'Aragó i València, no tant solament per l'escassa guarnició que hi havien deixat els francesos, sinó també per la baixada de les aigües de l'Ebre en aquesta època de l'any, que permetia creuar-lo ràpidament. **Silva** hi destacà 600 infants i 300 cavalls, sota comandament de **Gaspar de Mesa**, els quals seguiren al brenat i, valent-se de la coneixença que tenia dels guàrdies francesos, assaltaren la barca del riu (s'hi havien apropiat una desena de soldats vestits a la francesa). Amb tot i la pressa que es van voler donar passant la cavalleria i una peça

d'artilleria a l'altra banda, no aconseguiren fer-ho abans de fer-se de dia, i amb la primera claror del nou dia foren advertits pels defensors, que es disposaren a la defensa. Ja era massa tard. Es va lluitar fins el mig dia, quan dues terceres parts de la guarnició (100 homes) es rendien i la resta es refugiava al castell amb part dels flixencs que els ajudaven.

D'aquesta interpresa en tenim dues versions, la catalana i la hispànica. La primera afirma que els castellans entraren sense ser advertits i que en dues hores s'empararen de la vila anihilant tota resistència i fent 200 o 300 presoners. La versió hispànica, en canvi admet que foren descoberts al despuntar el dia i que disposada a la defensa, la guarnició francesa va resistir fins al mig dia. Era d'uns 150 soldats, més els naturals de la vila. Se'n rendiren un centenar i la resta es tancaren, sense res per beure ni menjar, al castell, concertant al cap de poc l'entrega de la posició amb el cap dels atacants[19].

Escornalbou 1646

El 20 de setembre de 1646, l'almogàver **Francesc Cabanyes** va assolir de prendre el castell de Vilanova d'Escornalbou als hispànics. El badaloní va ser dels primers militars catalans en agafar les armes juntament amb **Josep de Margarit** i estigué en els combats més rellevants de les comarques meridionals (Constantí, Tortosa, Flix). L'acció sorprenent que intentà sobre Escornalbou fou un èxit, i els catalans feren 41 presoners i capturaren dos canons i manta municions[20].

Tarragona, objectiu de la interpresa

Els intents o projectes d'interpresa sobre la ciutat de Tarragona, capital de la Catalunya hispànica, van ser més d'un i més de dos, però cap no va quallar. Era molt difícil que la principal plaça forta de **Felip III** al Principat, quarter general, centre neuràlgic de l'exèrcit, primer port de mar i seu del generalíssim, baixés mai la guàrdia.

1641

A mitjan maig de 1641, els serveis de contraintel·ligència hispànics arrestaven al cononge **Joan Baptista Bertran**, un dels millors experts en fortificació militar del país, aferrissat partidari de *la terra*. **Bertran** havia rebut a casa seva un militar francès atuat de clergue que havia vingut a inspeccionar les defenses de la plaça. Quan se li va registrar l'estança, se li va trobar correspondència compromesa, de la qual hom deduïa que l'eclesiàstic havia incitat els francesos a atacar, quedant que ell s'ocuparia d'aixecar 400 homes lleials i prendria una de les portes de la ciutat que els hi obriria. L'endemà del seu arrest, el 13 de maig, era detingut un altre clergue vinculat amb **Bertran**, però sense la fortuna de tenir la dignitat canonical, fou sotmès a rigorós turment[21].

Al llarg d'aquell penós setge, els hispànics que eren a Tarragona hagueren d'esforçar-se per avortar possibles temptatives d'interpresa. L'ardiaca **Miquel Aguiló**, cap destacat de la facció filipista dins del Capítol, va advertir dues vegades les autoritats hispàniques de sengles perills d'interpresa, primerament descobrint una antiga mina que menava fins a l'interior de la ciutat i posteriorment, a finals de setembre, d'un intent d'escalada per la part de la muralla davant de l'Oliva que pretenien practicar aviat els francesos, tot

escolant-se “por la montañuela de Loreto á un valle hondo, á donde están unos arcos antiguos de una fuente por donde pueden venir cubiertos hasta llegar á la misma muralla...”. En ambdós casos els confidents del canonge van funcionar, i en ambdós casos el marquès **Geri de la Rena** prengué les disposicions addients per contrarrestar el perill. A mitjan maig, el connestable de Nàpols **Frederic Colonna**, virrei de **Felip III** es decidí a inspeccionar sobtadament el convent de Sant Domènec, suspecte per ser el prior “*pariente muy cercano de Margarita*”, i descobriren ocults entre llençols i llits desmuntats dos sacs amb 125 kg. de pólvora i gran quantitat de salnitre i sofre, que desseguida van requisar[22].

1642

Les crisis militars aguditzaven els recels dels militars hispànics. Als pocs dies d’haver estat derrotat l’exèrcit del marquès de Pobar, prop de Sant Celoni (finals de març de 1642), A.PELLICER es feia ressò del perill que francesos i catalans ataquessin Tarragona amb el gros de l’exèrcit, sobretot “*el burgo de la marina, [que] podria intentar llevárselo por interpressa o ataque, cosa que si sucediese era la total ruyna de esta plaça y de nosotros, porque está todo el grueso de los víveres almacenado en la Marina, y a más de perderse quedava esta plaça tan destituyda de los socorros de la mar como si estuviera 30 leguas la tierra adentro...*”[23].

1643

Era de tots sabut que els miquelets visitaven de tant en tant els convents que limitaven el cinturó defensiu de les fortificacions de Tarragona pel Sud, i que hi tenien certa correspondència. El març de 1643 aquesta situació causà veritable alarma en un carmelità força tafaer, fra **Diego del Santíssimo Sacramento**. La (dilatada) carta que l’inquiet frare adreçà al rei, no té desperdici:

“Señor / Después que un ecclesiástico (affectíssimo a las cosas de V[uestra] Mag[esta]d, q[ue] Dios g[uar]de) escribió desde la villa de Reus, avisándonos se tuviese cuenta con el muro de esta ciudad de Tarrag[on]a, señalando puesto al peligro q[ue] era desde el baluarte de S[anto] Domingo asta el de S[an] Antonio, porq[ué] el enemigo trataria a toda diligencia, y buscava medios y modos como allí se hiziesse un agujero por donde se bolase el muro y pudiesse entrarse a hazerse señor de esta plaza (q[ue] tanto desea), siempre me dió pena y jamás pude sosegar asta descubrir esta historia (lo que no creían los señores del Gobierno por más que se les previno), pero como Nuestro Señor, por lo bien q[ue] a V. Magd. quiere, ordenó se me describieren las dos, de q[ue] tengo dada larga noticia a V. Magd., así también a sido servido de continuar en revelarme la certera traición que con seguridad intentara el enemigo, asigurado del puerto.

Ayer, pues, señor, avié[n]dome encargado el marqués de la Aynojosa algunas cosas tocantes al servicio real de V. Magd., mi compañero y yo fuimos a una parte muy solitaria y desierta de la ciudad, donde eché de ver q[ue] el enemigo casero no a querido ser traydor, pues con tanta facilidad pudiera con esta poca pólvora bolar gran pedazo de la muralla por donde se pudiera entrar. Digo, señor, q[ue] es evidente milagro porqué allé una concavidad, o aposiento echo ya de antiguo a pico de martillo cuya puerta tiene ocho palmos en alto y cinco en ancho. //

La concavidad de este gueco en ondo de la muralla tiene quatorze palmos, en ancho quinze, y en alto nueve, y siendo cosa tan peligrosa nunca se ha tratado de zerrar (o no sé si por descuydo, q[ue] es culpable en materia tan grave y en peligro tan manifesto). No contento con haver descubierto esto me f[u]í a hablar con cierta persona y travaendo plática vinimos a tratar de la pretensión del enemigo, y me dijo cómo a quatro meses que desde Reus le vino a buscar un hombre (q[ue] yo conozco) y apartá[n]dole a solas en una zelda del convento de S[an] Fran[cis]co le induzían a que diesse modos

*cómo se entregase esta plaza, y sacándole unos papeles firmados y sellados del Rey de Francia, le dijo: ‘Mirad estos papeles y llevadlos a Tarragona, y si alguno de los capitanes, maestros de campo o de los demás oficiales y soldados quiere empeñarse en entregarnos un rastrillo, fortin o baluarte, o dar alguna otra traza como entregarnos algun pedazo de muro, señalándonos día para la ejecución del caso, que a este tal se la dará en premio lo q[ue] ofrezcan estos papeles, y cien mil escudos más, como para ello tiene orden mons[ieur] de la Mote’. El principal que llevaría la da[n]za en esta tramoia era el barón de **Rivellach**. Respondía el hombre dicho: ‘Aunque me diessen el mundo entero no tengo de consentir en traición alguna a mi Rey, antes si le supiesse con toda fidelidad y presteza la descubriría’. Con esto se volvió a esta plaza el dicho hombre, y oy esta en ella. Informado del caso, me f[u]í al marqués de la **Aynojosa**, y le dí larga noticia de todo. Y si zerrara, sin falta, con toda presteza, el peligro puesto en el muro, yo proseguiré en descubrir tierra, impedir traiciones y en estar muy a tanto a la conservacion de esta plaza de Tarrag[on]a, q[ue] deseo siempre rendida y obediente se muestre a V. Mgd., q[ue] Dios g[uarde], como desea y suplica siempre este humilde siervo de V. Magd. Tarrag[on]a y mayo a 23 de 1643 / de V[uest]ra Mag[esta]d suyo, S[eñor] **Diego del S[anti]simo Sacramento**” [24].*

El carmelità descalç encara atabalà **Felip III** amb alguna xafarderia més, el mes següent, recomanant-li els canonges **Torrents** i **Mas**, “los quales son muy afectos a V.M.” i denunciant l’ardiacà de **San Llorenç** “de su natural reboltoso, que aunque se pinta por servidor de V.M. es uña y carne de miqueletes...”, i acabava advocant per la pronta arribada de l’arquebisbe (l’esparraguerí **Pau Duran**) per tallar tota intriga i inseguretat [25].

1644-1645

No sabem si les autoritats hispàniques van fer cas, finalment, dels advertiments. Pot ser podríem relacionar amb aquest afer l’ordre del virrei al Consell de Tarragona “que fassan la bòveda del portal del baluart de Sant Joan”, el 20 de juny de 1644 [26]. En tot cas, són obres de modificació en l’estructura defensiva murallada conduents, sens dubte, a millorar la seva efectivitat i protegir-se d’interpreses, i van ser continues al llarg del 1645. El 4 de març d’aquell any en Consell resolien terraplenar “lo buyt del portal de Predicadors”; el 22 d’abril següent, adobar “la paret que está devall la bassa del molí que done gran dany a la trinxera y l’estacada que está allí, per causa d’estar dita paret rompuda y l’aigua que escapa del estallador fa lo dany a dita trinxera y l’estacada”; el segon dia d’agost, “fonch proposat que en la muralla que està a la casa de la Infermeria hi ha dos vàcuos y dins Palacio del arquebisbe tant com de la cuña y una escala que s’puja de dita cuña al corredor del claustre de Palacio, que està tot dins lo gros de la muralla, que per dita causa resta poch defensada y ab molt perill en cas de invasió del enemich, importa que ab molta diligència se terraplenen dits buyts y vàcuos fent paret a la part de dins per a més seguretat”. Els consellers s’hi comprometeren, sempre que l’obra no tingués un cost superior a les 25 ll. Com és que el pressupost semblava ser quatre vegades més alt i l’obra manava fer-la el governador de la plaça per mitjà de l’enginyer major **Juan Paulo de Sexto**, van enviar ambaixada al Capítol i van posar l’obra a l’encant; el mestre **Ripoll** se l’adjudicà a un preu fet de 100 ll. El 21 de setembre del mateix any, l’arquebisbe electe comunicava al Consell “que de la muralla que està devant lo Hospital de S[an]ta Tecla n’e ha caigut un tros dies ha, y que per las ayguas han caigut estos dias, ha fet moviment dita muralla a la part de dins ciutat, de ont pot havert alguna part de dita muralla, lo que toca a la ciutat lo fer-ho adobar...”. Efectivament, a la sessió del 4 d’octubre següent els consellers havien inspeccionat aquell punt i admetien que “la muralla de la ciutat està en

*tres parts enderrocada y particularm[en]t a la part de Palacio, y lo governador demana se adobe a tota diligència". No hi va haver temps per pensar-s'ho, sí en canvi per lamentar que feia anys ja tenien prevista aquella obra, però el governador **Toralto** els confiscà i gastà tota la calcs que tenien aplegada en obres de fortificació i no es va poder executar llavors. Fidels a la seva manera de fer, els militars hispànics mai no van pagar ni retornar la calcs i l'obra es va quedar sense fer; llavors que ho necessitaven en patiren les conseqüències[27].*

Amb data de 3 de gener de 1645, els cònsols de Tarragona elevaven una carta al rei advertint del perill d'un nou assalt, per què *"los pocs soldats estan despullats, y mal pagats, cosa que los naturals lo patim sobre les nostres haziendas destruint-nos y entran-nos en las casas [...] después de quatre anys de guerra viva nos amenasse altre de més llastimós y cruel en nostres honras y vidas"* [28]. Encara que la veritable intenció dels edils tarragonins era de que **Felip III** pagués el salari dels seus soldats (i aquests deixessin de depredar per la ciutat), no ens passa per alt l'escassetat de tropes a la guarnició i el perill real que l'enemic se n'aprofités, com faria, per exemple, amb Tortosa el 1648.

1650

Però l'ensurt s'esdevingué cinc anys més tard, quan es va avortar l'intent d'uns militars francesos d'escolar-se dins la ciutat, atuats de catalans i armats fins els dents. Ens ho explicà per primer cop MIQUEL PARETS (i després d'ell, FELIU DE LA PENYA i ANDREU DE BOFARULL i FRANCESC ALENTORN):

*"Imputósele por tal el mal suceso que tubo la interpresa de Tarragona que se intentó hacer algunos días antes que le prendiesen. La disposición que dentro la plaza havia no llegó a mi noticia: el suceso fue que supuesta la asistencia de algunos de adentro, se havia de emboscar á la ronda de la Ciudad nuestra cavalle//ria é infanteria, y fingiendo un comboy de arina que venía de Vallés, acompañado de algunos hombres con armas disimuladas, vestidos á la catalana, se havían de hacer dueños de la puerta y rastrillos, y á esa sazón embestir la infantería y la cavallería: ello se dispuso así, y aviendo entrado ya algunos á lo disimulado, cuando llegó el comboy dijo la centinela: "qué gente, de dónde viene"; respondió uno de los del comboy "de Vaus", que como franceses no supieron hablar la lengua á decir "de Valls"; conoció la centinela por el idioma la nación y presumió la alevosía, con que disparando mosquetazo y dando voces á arma, cerraron el rastrillo y acabaron con las vidas de los que venían en el comboy y avían entrado, y quando las tropas emboscadas pensaron lograr el intento se volbieron burladas. De esta acción se culpó á **Marcin**, ó por inteligente con el Gobernador de Tarragona para perder aquella gente, ó porque no encomendando la acción á catalanes más diestros en el lenguaje y en el responder, malogró la ocasión de tomar esta plaza y hacer ese servicio á su Rey, y por el mal afecto que mostró siempre á la provincia"* [29].

L'acció s'ha d'emmarcar dins del procés de cacera i linxament contra el mariscal **Marcin**, amic i camarada d'armes del gran **Condè**, líder de la Fronda i, per tant, personatge altament suspecte de traició. Per tal de prevenir-la, Paris va ordenar la seva detenció i processament. Se'l va inculpar de tot el que es podia i, dins del sac de les imputacions, s'hi va afegir aquest intent frustrat d'interpresa dels primers dies de 1650.

Certament, l'anècdota podia ser certa, els conxorxats podien haver fotut la pota descobrint el seu accent diferent, però els castellans que estaven de guarnició a Tarragona

no podien riure-se'n massa, ja que ells, si jutjem per la redacció dels seus documents, tampoc savien pronunciar correctament "Valls", i deien "Valles", "Vallés" o "Balles".

Epíleg

Al segle XIX, aquest caràcter vexant que tenia perdre una posició per interpresa passà a ser un demèrit per part de l'exèrcit agressor. L'astúcia i la sorpresa ja no eren considerades sinó mers elements demostratius de la covardia i insídia de l'enemic. Almenys, així va ser amb la presa del fort de l'Oliva, a finals de maig de 1811, en plena guerra de **Napoleó**. Sempre s'havia cregut que el 29 de maig de 1811, a les 9 hores, anant a fer el canvi de la guarnició del fort de l'Oliva, "*contra ordenanza y estilo y era también contra la voluntad de la tropa, en lugar de los nuestros, o mezclados con ellos, entran los franceses dando el debido nombre, santo, seña y contraseña. Fué luego inútil toda resistencia por ser los enemigos en mayor número. Los nuestros y el fuerte, todo quedó en poder del francés*" [30]. Del mateix tenor són les relacions coetànies d'aquells fets. Ens va treure de la foscor l'amic FRANCESC MURILLO, qui amb documentació inèdita demostrà, en les pàgines d'aquesta mateixa revista, com l'exèrcit francès va prendre l'Oliva després d'un duríssim assalt en regla, i que en la seva caiguda no hi va tenir a veure l'anècdota que s'haguessin escolat una quinzena de napoleònics aprofitant l'entrada fortuïta d'un regiment de relleu. No hi va haver, doncs, traïció, ni confidències d'espies, ni la perfídia que els militars espanyols haguessin volgut per ocultar la derrota, i que van escampar per tal de justificar-se [31].

[1] ALMIRANTE, JOSÉ. *Diccionario Militar*. Tomo II. H-Z. Madrid: Ministerio de Defensa, 1989 (Clásicos), p. 686.

[2] COLLADO, LUIS. *Plática manual de artillería...* Venècia: Pablo Gotardo Poncio, 1586, f. 91. Vam tenir ocasió d'exposar la cita en l'apartat corresponent del núm. 2 de la nostra revista, de setembre de 2006 (p. 27).

[3] *Cartas de algunos PP. de la compañía de Jesus sobre los sucesos de la monarquía entre los años de 1634 y 1648*. VI vols. en: *Memorial Histórico Español*. toms XIII-XIX, Madrid: Impr. Manuel Tello, 1861-1866 [= *Cartas...*], vol. I, p. 544.

[4] ENEAS EL TÁCTICO. *Poliorcética. La Estrategia Militar Griega en el Siglo IV aC*. Madrid: Ministerio de Defensa, 1991, p. 143-145, 149, 153-154, 197 i 201.

[5] *Cartas...*, vol. I, p. 501; vol. VI, p. 315, i *Gazette. Recueill de toutes les gazettes nouvelles ordinaires & Extraordinaires &*

Autres Relations. 1637. Par Theopraste Ronaudot, conseillicre et medecin ordinaire de sa majesté, Mr. et Intendant General des Bureaux d'Adresse de France [= *Gazette...*]. Paris, 1637

[Bibliothèque Nationale de France (= BNF), 41 Lc2 1], any 1637, núm. 185, f. 752; 1638, núm. 5, f. 19-20; núm. 59, f. 236.

[6] SÁNCHEZ, JUAN L. *Memoria de los Tercios* [En línia], Madrid, 2005, f. 41. Disponible a:

www.lostercios.org. Sánchez Martín cita la crònica de POMPEO GIUSTINIANO. *Della guerra de Fiandria, 1601-1609...*

[7] *Cartas...*, vol. I, p. 219-220 i *Gazette...*, any 1638, núm. 26, f. 102-103.

[8] TAPIA OZCARIZ, ENRIQUE DE. Eugenio O'Neill. *Caudillo de la independencia de Irlanda (capitán de los tercios de Flandes)*. Madrid: l'autor, [1969], p. 183.

[9] *Gazette...*, any 1638, núm. 18, f. 71.

[10] *Relacio verdadera de una*

carta que envia als sitiats de Lleyda Don Felip de Sylva, General dels Castellans, y de la victoria que han alcançada los Portuguesos contra dits Castellans. Barcelona:

Gabriel Nogués, 1644, f. 4-6

[Reproduïda a: ETTINGHAUSEN, HENRY. *La guerra dels Segadors a través de la premsa de l'època*. IV. Barcelona: Curial, 1993, II, núm. 116, 801-87, p. 804-806], i *Cartas...*, VI, p. 83.

[11] Arxiu de la Corona d'Aragó [= ACA], *Consell Suprem d'Aragó*, lligall 286, núm. 92.

[12] SERRA SERRA, GRISELDA. "La Vint-i-quatrena de Guerra. Mesures del Consell de Cent en començar la guerra dels Segadors". *Barcelona. Quaderns d'Història*, 5 (2001) 217-230: 220.

[13] *Cartas...*, V, p. 144, i *L'entreprise des espagnols faillie sur la ville de Trem en Catalogne...* Orleans: Chez René Fremont, 1644 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 131, 887-892].

[14] Vam tenir ocasió d'escriure

sobre aquest personatge a GÜELL, MANEL. “Expugnare Oppidum: El setge de Condé (Lleida, 1647)”. A *Carn!* [En línia], Setembre de 2006, núm. 2, contraportada final. Disponible a: www.acarn.cat.

[15] GONZALO, JUAN LUIS; ÁNGELES RIBES, ÓSCAR UCEDA. *Els setges de Lleida. 1644-1647*. Lleida: Ajuntament, 1997, p. 104, i *Cartas...*, VI, p. 277-278 i 283.

[16] *Relacio verdadera de la victoria que han tingut los Catalans, contra dels Castellans, en la Vila de Ginestar a 5 del present mes de Octubre, y ab esta los dirá la crueltat han usat ab los naturales de dita Vila*. Barcelona: Pere Ioan Dexen, 1646, f. 1-4

[ETTINGHAUSEN, II, núm. 165, p. 1.091-1.094] (Ginestar); PANNO, FRANCESC-PASQUAL DE. *Motines de Catalunya*. A c.d'Isabel Juncosa i Jordi Vidal. Barcelona: Curial, 1993, p. 213 (Castell-Lleó);

SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659)*. Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 501

(Castelladasens); PLADEVALL I FONT, ANTONI; ANTONI SIMON I TARRES. *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII. Segons el “Diari” de Joan Guardia pagès de l’Esquirol, i altres testimonis d’Osona*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1986, p. 90

(Rupit) i 91 (Alpens) i *Relacion de la feliz vitoria que han tenido las armas de su magestad Catholica, gobernadas por el Excelentissimo señor marques de Olias y Mortara, contra las del Christianissimo Rey de Francia, sobre el sitio de Castel de Follit, en el Principado de Cataluña. Dase cuenta del numero de los Enemigos muertos y prisioneros, piezas de Artilleria, municiones de guerra, y bastimientos que les quitaron*.

Assimismo se refiere la restauracion del castillo de Mayol, Plaça fuerte, y de Importancia en la montaña. Sucedido sábado 27 y Lunes 29 de

Octubre deste año de 1657. Sevilla: Iuan Gomez de Blas, 1657

[ETTINGHAUSEN, III, núm. 221, p. 1.380]. (Castellfollit de la Roca).

[17] PELLICER Y TOVAR, ANTONIO. *Diario de la guerra de Cataluña por los años 1640, 41 y 42*. Biblioteca Nacional de España [= BNE], *Manuscritos*, reg. 2.337, f.241v. L’assalt d’Alcover, als f. 253-254. Per l’atac a Tortosa de 1648, vegeu QUEROL COLL, ENRIC; JOAN HILARI MUÑOZ I SEBASTIÀ. *La Guerra dels Segadors a Tortosa (1640-1651)*. Valls: Cossetània, 2004, p. 148 i ss.

[18] *Extret de la Relacio verdadera de la victoria que han tingut los de la vila de Montblanch, contra los Castellans de la Ciutat de Tarragona*. Barcelona: Gabriel Nogués, 1645, f. 1

[ETTINGHAUSEN, II, núm. 147, 997-999, p. 997-998], vam tenir ocasió d’utilitzar-ho a: GÜELL, MANEL. “Els assalts [frustrats] a la vila ducal durant la guerra dels Segadors (II)”. *Aplec de Treballs*, CECB, Montblanc, 22 (2004) 54-64: 57-59.

[19] *Verdadera relacio de tot lo que ha passat per lo socorro de la plassa de Flix*. Barcelona: Pere Lacavalleria, 1645, f. 2

[ETTINGHAUSEN, núm. 150, p. 1.013-1.019: 1.014] i *Cartas...*, VI, p. 152-153.

[20] *Carta embiada a un seyor Deputat de Cathalunya*. Barcelona: Viuda Mathevat, 1646, f. 1-3 [ETTINGHAUSEN, II, núm. 161, 1.675-1.677]. Sobre Cabanyes vam dedicar una secció de “El personatge”: GÜELL, MANEL. “El personatge: Francesc Cabanyes, el primer segador-almogàver”. A *Carn!* [En línia], Juny de 2006, núm. 1, p. 14-16. Disponible a: www.acarn.cat.

[21] GÜELL, MANEL. *El setge de Tarragona de 1641*. Tarragona: Arola, 2003 (Els llibres del Consell), p. 149-150.

[22] GÜELL. *El setge de Tarragona...*, p. 150, 194 i 195.

[23] PELLICER. *Diario...*, f. 314 (també: BNM, Sucesos por Años, 1642, reg. 2.374, f. 23).

[24] ACA, *Consell Suprem d’Aragó*, Cartes, lligall 395.

[25] ACA, *Consell Suprem d’Aragó*, Cartes, lligall 396.

[26] Arxiu Històric de Tarragona [= AHT], *Fons municipal de Tarragona*, Acords del Consell, 1644-1645, f. 25v.

[27] AHT, *Fons municipal de Tarragona*, Acords del Consell, 1644-1645, f. 47v.; 1645-1646, f. 10, 22 i 32v.

[28] ACA, *Consell Suprem d’Aragó*, Cartes, lligall 397.

[29] PARETS, MIQUEL. *De los muchos sucesos dignos de memoria que han ocurrido en Barcelona y otros lugares de Cataluña. Crónica escrita por Miquel Parets entre los años de 1626 a 1660*. a c.d. Celestí Pujol, en *Memorial Histórico Español*, XX-XXV. Madrid: Impr. Manuel Tello, 1888-1893, vol. V (XXIV del MHE), p. 345-346. També expliquen l’anècdota:

FELIU DE LA PENYA Y FARELL, NARCISO. *Anales de Cataluña...* III. Barcelona, Juan Pablo Martí, 1709, II, f. 315; BOFARULL Y BROCA, ANDREU DE. *Anales históricos de Reus...* II. Reus: Impr. Pedro Sabater, 1846, II, p. 31; ALENTORN I BALLESTER, FRANCESC. *Els vallencs pel carrer de l’amargura...* Valls: Impr. Castells, 1931, p. 102-103.

[30] CANALES GILL, ESTEBAN (a c.d.). “Una visió més real de la Guerra del Francès. La història de Bràfim d’en Bosch i Cardellach”. *Recerques*, 21 (1990 = Homenatge a Pierre Vilar, II) 7-49, p. 29.

[31] MURILLO GALIMANY, FRANCESC. “La defensa del fort de l’Oliva, maig de 1811”. A *Carn!* [En línia], Maig de 2011, núm. 16, 17-48, p. 41-42 i 45-46. Disponible a: www.acarn.cat.

El cost català de la repatriació cubana de 1898

JOSÉ LUIS CIFUENTES PEREA

**Llicenciat en història contemporània
per la Universitat de Barcelona**

j.l.cifuentes@gmail.com



Resum: La mobilització de soldats que Espanya envià per defensar les últimes colònies va ser de les més importants de la història. Acordades les paus amb els EE.UU., l'operació de repatriació de l'exèrcit fou un procés complicat, tant per la gestió com pel volum de militars embarcats. Un apartat final comenta el total de pèrdues humanes de Catalunya, i les seves quatre províncies.

Paraules clau: Cuba, insurrecció, repatriació, vaixells, "La Transatlántica", soldats malalts, cost humà.

Estadística: 8 notes, 1 centre documental consultat, 4 obres bibliogràfiques citades.



Resumen: La movilización de soldados que España envió para defender las últimas colonias fue de las más importantes de la historia. Acordadas las paces con los EE.UU., la operación de repatriación del ejército fue un proceso complicado, tanto por la gestión como por el volumen de militares embarcados. Un apartado final comenta el total de pérdidas humanas de Cataluña, y de sus cuatro provincias.

Palabras clave: Cuba, insurrección, repatriación, barcos, "La Transatlántica", enfermos, coste humano.

Estadística: 8 notas, 1 centro documental consultado, 4 obras bibliográficas citadas.



Abstract: The soldiers' mobilization that Spain sent to defend the last colonies was of the most important of the history. Reminded the peaces with the USA, the operation of repatriation of the army was a complicated process, both for the management and for the volume of embarked military men. A final paragraph comments on the total of human losses to Catalonia, and to his four provinces.

Keywords: Cuba, insurrection, repatriation, ships, "La Transatlántica", patients, human cost.

Statistic: 8 notes, 1 documentary consulted center, 4 bibliographical mentioned works.



Résumé: La mobilisation de soldats que l'Espagne a envoyée de défendre les dernières colonies a été des plus importantes de l'histoire. Convenues les paix avec les Etats-Unis, l'opération de rapatriement de l'armée a été un processus compliqué, par la gestion et par le volume de militaires embarqués. Une partie finale commente le total pertes humaines de la Catalogne, et de ses quatre provinces.

Mots clés: Cuba, insurrection, rapatriement, bateaux, "La Transatlántica", malades, prix humain.

Statistique: 8 notes, 1 centre documentaire consulté, 4 oeuvres bibliographiques citées.



Riassunto: La mobilitazione di soldati mandati a difendere le colonie spagnole il più importante era la storia. Concordato a patti con gli Stati Uniti, l'esercito operazione di rimpatrio è stato un processo complicato, sia la gestione e il volume dei soldati a bordo. Una sezione finale discute la perdita totale della vita in Catalogna, e le sue quattro province.

Parole chiave: Cuba, insurrezione, rimpatrio, barche, "La Transatlántica", malato, costo humano.

Statistica: 8 note, 1 centri documentario intervistati, 4 opere bibliografiche citate.

Notes prèvies

El 1993 l'historiador cubà MANUEL MORENO FRAGINALS i el seu fill JOSÉ J. MORENO MASÓ escrivien: *"Entre 1895 y 1898 España realizó el mayor esfuerzo militar jamás llevado a cabo por una potencia colonial [...] en cuatro años constituyeron el mayor ejército que cruzara el Atlántico hasta la II Guerra Mundial..."* [1]. Aquesta opinió sobre "el mayor ejército" sembla avui obsoleta donat que els britànics van superar-ho en la seva contesa de l'any 1899, l'anomenada "guerra dels bòers", que va acabar amb la victòria britànica el 1902, on van arribar a mobilitzar l'escandalosa xifra de gairebé 450.000 combatents. Malgrat tot, el mateix MORENO FAGINALS, dos anys després afinava una mica més al consignar: *"Entre 1895 y los primeros meses de 1898 España realizó el mayor esfuerzo militar jamás llevado a cabo por una potencia colonial en América..."* [2].

El 24 de febrer de 1895 començava l'últim episodi de la lluita cubana per la independència de la Corona espanyola. El govern de Madrid iniciava una cursa contrarellotge on no importava esmerçar-hi *"hasta el último hombre y hasta la última peseta"*. Als pocs dies de l'aixecament revolucionari començaven els enviaments d'homes. Fins a quinze expedicions sortiren de terres peninsulars amb destinació a terres cubanes, amb unes xifres properes al 220.000 homes, i per acabar-ho d'adobar, just un any després de començat el conflicte amb Cuba n'esclatava un altre a les Illes Filipines. Els filipins, igual que els cubans, lluitaven per la seva independència. Un altre autopista marítima s'hagué d'establir, en aquest cas envers les illes del Pacífic. Tan sols entre setembre i desembre de 1896, la metròpoli hi envià més de 24.500 homes. Encara quedava l'altre gran possessió del Carib, Puerto Rico, que va veure incrementada la presència militar en gairebé cinc mil homes. La suma de totes les xifres no baixa de 250.000 homes, que no es poc.

Sembla evident que l'arribada de tot aquest contingent, tant a Cuba como a Filipines, no va ser gens fàcil d'organitzar. Darrera d'aquestes expedicions (quinze en el cas cubà i unes menys en el cas filipí) hi va haver tot una tasca organitzativa i logística important, donat que en cada viatge s'havia d'afegir l'armament i munició, així com el material sanitari, necessaris per la contesa. L'encarregada de fer tot aquest transport d'homes i materials va ser la naviliera Transatlàntica, amb seu social a Barcelona i propietat d'**Antonio López**, un càntabre que va aplegar una gran fortuna practicant el tràfic d'esclaus. El 1883 a moria i agafava les regnes de la companya el fill, **Claudio López Bru**, que sabia pujar la Transatlàntica al cim indiscutible de la marina mercant espanyola.

El cost humà d'aquest conflicte, el de les guerres colonials de final de segle XIX, va ser molt important per a l'Estat espanyol. En un anterior article [3] apuntàvem les xifres de més de 44.000 morts per a el cas de Cuba i de més de 2.700 per a el cas de Filipines. Hem localitzat noves dades que ens diuen que si l'esforç en el nombre de tropes enviades va ser gran, no menys ho va ser el cost humà que va tenir la guerra. Alguns estudis han publicat xifres d'entre 45.000 i 55.000 morts en aquella contesa, però nosaltres ens atenim a les dades oficials, les que passats els mesos van aparèixer a les pàgines del màxim òrgan d'expressió de l'Estat, *La Gaceta de Madrid*. En data 17 de març de 1899 publicava un reial decret disposant la forma com s'havien de pagar els bastiments als llicenciats dels Exèrcits de Cuba i Filipines, i xifrava en 53.572 el nombre de morts, als quals caldria

sumar moltes baixes ignorades, la quantia de les quals segurament no arribarà mai a saber-se[4]. Una última aproximació a la que hem donat publicitat en un recent treball que ha vist la llum el setembre de 2009, dóna una xifra força similar. Tot just tres mesos després dels fets esmentats, a l'hemicicle del Senat, D. **Francisco Javier de Palacio García de Velasco**, senador vitalici per la província de Ciudad Real i comte de Las Almenas, exposava davant les seves senyories el resum numèric per ell recopilat de tots els soldats, oficials, caps i generals que van morir en les campanyes colonials de finals de segle. Les dades no deixen lloc a dubte, segons el comte de Las Almenas a la campanya cubana hi va morir l'esgarrifosa xifra de 54.821 homes[5].

Però, tot allò que comença acaba, i allò que va començar el 24 de febrer de 1895 com la guerra hispano-cubana, que el 23 d'agost de 1896 pasà a ser la guerra hispano-cubano-filipina i el 23 d'abril de 1898 es transformà, per últim, en la guerra hispano-cubano-filipino-nordamericana, va finalitzar el 12 d'agost del 98. Després del desastre de Cavite (1 de maig de 1898) succeí el de Santiago de Cuba (3 de juliol de 1898). El resultat: les dues esquadres espanyoles foren textualment destrossades per les nordamericanes. La guerra s'havia perdut. Un cop el president nordamericà **McKinley**, donà per conclòs el bloqueig naval i es firmà el primer protocol de pau, tot semblava enllestit, però s'obria el dramàtic procés de la repatriació.

L'inici de la fi

L'últim capítol de l'episodi cubà, la repatriació del contingent militar a l'illa, no trigà en escometre's. En data de 29 de juliol el *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra* publicà una reial ordre amb el títol «Servicios Sanitarios»[6], on es donaven les instruccions necessàries per al tractament dels soldats malalts i ferits que retornessin del Exèrcit de Cuba. Des d'aquest moment els ports d'A Coruña, Santander i Vigo iniciaven una cursa per acollir milers de soldats malats, molts dels quals no arribarien a tocar aigües peninsulars. El 18 de setembre el *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra*, tornà a publicar una nova circular, en aquest cas anomenada «Regresados de Ultramar»[7], que establia que els vaixells que transportaven els repatriats es dirigissin als ports de Barcelona, València, Màlaga, Cadis, A Coruña i Santander.

El 18 de setembre, ja n'havien arribat tres carregats amb soldats al port gallec d'A Coruña. El primer, el vaixell *Alicante*, que entrà en aigües de la badia corunyesa el 24 de agost. El següent dia 28, i novament en aigües d'A Coruña arribava el vapor *Montserrat*; l'últim dels tres primers en arribar fou el *Isla de Panay*, que ho faria l'1 de setembre. Vigo, entre el 2 de setembre i el 6 d'octubre, rebé cinc transatlàntics amb un total de 7.215 oficials i soldats, molts d'ells greument malalts[8].

La Transatlántica, protagonista de la repatriació

La companyia Transatlántica Española va ser fundada l'1 de juny de 1881 per **Antonio López y López**, primer marquès de Comillas, juntament amb altres socis entre els que destaquem **José Carreras Xuriach** i **Pedro Sotolengo**. A la nova companyia s'hi aportava

la flota e instal·lacions de l'antiga "Antonio Lopez y Cia.". La seva trajectòria s'inicià amb un capital social de 50 milions de pessetes.

Per a la recent nascuda empresa naviliera, era cabdal aconseguir de les autoritats la subrogació dels contractes de l'extinta "Antonio López y Cia". No va resultar gens fàcil aconseguir-ho, però finalment l'1 de setembre, mitjançant un reial decret datat a Comillas les autoritats donaven el vistiplau. El professor MARTIN RODRIGO ens explica en el seu magnífic llibre[9], que "*este proceso de subrogación tuvo lugar durante el verano de 1881, por aquellos días Alfonso XII y el resto de la familia real pasaban sus vacaciones en Comillas, hospedados por el Marqués, su hermano Claudio y Patricio Satrústegui*". Aquí podem trobar la causa del per què el reial decret era datat a Comillas y no pas en un altre lloc. Pocs dies després d'anunciar-ne la subrogació, **Alfonso XII**, agraït per l'estança a Comillas, atorgà al seu marquès la Grandesa d'Espanya.

Gràcies a aquest reial decret, s'autoritzava a "*D. Antonio López como Administrador Gerente de la Sociedad A. López y Cia. [...] para que ceda el servicio [vapores-correos entre la Península y las Islas de Cuba y Puerto Rico] a la Sociedad anónima de navegación denominada Compañía Trasatlántica...*"[10]. D'ençà, la trajectòria ascendent de la companyia fou ràpida, i gairebé immediatament inicià un important desenvolupament que la portà a obrir noves rutes a Filipines, i mes tard a ampliar horitzons cap a: Mèxic, República Dominicana, Veneçuela, Colòmbia, Estats Units, Marroc Espanyol, Guinea Espanyola, Uruguai, Argentina, i a través del Estret de Magallanes, fins i tot a Xile, Perú, Equador i Panamà. Tota la dècada del 80 i primera meitat dels 90 seria una etapa de creixement i d'expansió, però aquesta tranquil·litat finalitzà el 24 de febrer de 1895, quan per l'anomenat "grito de Baire" es reiniciava la guerra independentista a l'illa de Cuba. Un any i mig després [26 d'agost de 1896], un altre crit, en aquest cas anomenat "*Grito de Balintawak*", reprenia la lluita a l'arxipèlag filipí. La bassa d'oli es tornava tempesta, i a partir d'aquest moment la Transatlàntica només tingué una prioritat: posar els seus vaixells al servei de l'Estat. Quedaven per davant tres anys i mig de guerra fratricida en destinacions ben llunyanes de la metròpoli, cosa que feia significatiu el desgast de la Companyia, si tenim en compte que va patir una mena de nacionalització encoberta per part de l'Exèrcit i de l'Armada.

El 13 d'agost del 1898 es produïa la signatura de l'alto al foc, i a l'ensem s'iniciava una lluita contra rellotge per complir l'article 4 del protocol de pau, pel qual Espanya devia evaquar ràpidament les colònies. La data límit, encara que després se sobrepassaria, quedava fixada per a l'1 de desembre de 1898. La capitulació de Santiago de Cuba establerta directament entre els comandaments espanyols y nordamericans disposava que els Estats Units s'obligaven a traslladar a Espanya el contingent de soldats que eren a la zona. Tot això de la seva butxaca. Per a dirimir quí seria l'encarregat de fer el trasllat de les tropes, es va obrir un concurs que finalment va resultar guanyat per la Companyia Transatlàntica. El triomf de la Transatlàntica no va ser ben vist per una part de la premsa groga nordamericana. El *New York Herald*, publicava el juliol del 1898 un article en el que exposava la seva estranyesa de que hagués estat escollida una "*compañia que ha suministrado al enemigo cruceros de guerra auxiliares y con el cual ha tenido identidad de intereses*"[11]. Segons aquesta mateixa font, el muntant del contracte va quedar establert en la xifra de 55 dòlars per oficial i 20 per cada soldat repatriat.

El contracte d'atorgament del servei de la repatriació establia que la Companyia Transatlàntica es comprometia a facilitar cinc vaixells a Santiago de Cuba en nou dies, dos més en disset dies, i els que fesin falta en tres setmanes. La xifra que s'havia de pagar a la Transatlàntica, era de 535.000 dòlars, davant la quantitat d'1.430.000 dòlars que demanaven, en proposta comuna, les grans línies nordamericanes. Cal consignar que la consecució del contracte per part d'una empresa espanyola, va se motiu d'escarni dins del Ministeri de Guerra nordamericà. L'article del *New York Herald*, deia de forma clara:

“Els oficials del Ministeri de la Guerra no han pogut per menys de fer la rialleta ahir tot pensant amb l'espectacle d'una expedició de bucs espanyols carregats de soldats, acomboiats per major seguretat a través de l'Atlàntic fins a un port d'Espanya, per bucs amb l'enseya dels llistons i les estrelles” [12].

La Repatriació, una experiència de sis mesos

La gent de la Transatlàntica aviat va posar fil a l'agulla, i redactà un «Anteproyecto de expediciones para la repatriación de los Ejércitos de Cuba y Puerto Rico» [13]. El document partia de tres premisses o condicionants: l'exèrcit que s'havia de repatriar era d'110.000 homes, la durada de l'operació seria de quatre mesos, i es disposaria de la flota pròpia més tres vapors alemanys del govern espanyol. Per a dur a terme la repatriació es considerava necessari fer tres expedicions completes de tota la flota disponible, cosa que suposaria unes necessitats de temps d'uns 40 dies per expedició, termini massa ajustat, tenint en compte les necessitats dels vaixells i dels soldats, molts dels quals, a més, se sotmetrien als rigors d'una quarantena a l'arribar.

El primer vapor en iniciar la repatriació fou l'*Alicante*, vaixell que va ser comprat per la Compañía Transatlàntica el 1896, i que segons la premsa de l'època fou el primer vapor arribat a territori peninsular, concretament al port d'A Corunya, amb un carregament de tropes repatriades. L'*Alicante* havia fet el trajecte en 12 dies i 23 hores, arribant el 23 d'agost de 1898, i portava a les seves entranyes més d'un centenar de malalts greus, havent patit un total de 60 defuncions al llarg del viatge [14]. A l'*Alicante* seguirien el *Isla de Luzón*, el *Montserrat* i el *Isla de Panay*. El primer arribà al port de Vigo el 28 d'agost i el segon i el tercer al d'A Corunya, el 28 i 31 del mateix mes, respectivament; també el *Patricio de Satrústegui*, que va sortir de Santiago de Cuba el 23 d'agost amb més de 2.300 soldats. I així podríem anar enumerant, un per un, els noms dels vaixells i el degotal infernal de les xifres de les defuncions produïdes en les travessies des de les illes de Cuba, Puerto Rico o Filipines fins a la península ibèrica.

El cost humà de les Guerres colonials espanyoles per a Catalunya

Deiem en el nostre anterior article, que el cost en vides de les guerres colonials finiseculars de la dinouena centúria va ser molt important per a l'Estat espanyol. Anotaven també, que d'un buidatge fet de les relacions nominals dels individus de tropa morts en l'Exèrcit de Filipines, en les dates que s'expressen, i publicades en la *Gaceta de Madrid*, havíem extret la xifra de 414 baixes corresponents a soldats procedents de Catalunya [15]. L'any 2001 el president de l'Institut d'Història de Cuba, RAÚL IZQUIERDO

CANOSA, va publicar el llibre *Viaje sin retorno*[16], un recull de l'estudi realitzat el 1992 sobre els registres cementirials cubans que aplega les dades dels soldats espanyols enterrats a l'Illa, entre 1895 i 1898. Encara que la recopilació que es va fer llavors no va ser completa (faltaven diversos llocs per investigar), es disposaven les dades de 38.000 homes. Per a Catalunya, s'anotava la xifra inicial de 3.083 morts, que representa el 60% del total dels efectius catalans enviats. D'ells, 307 moriren el 1895; 847 el 1896; 1.147 el 1897, i 782 el 1898. Per províncies, 1.090 (35,5%) eren de Barcelona, 746 (24,2%) de Girona, 705 (23%) de Lleida i 533 (17,3%) de Tarragona.

Aquí, tanmateix, analitzarem les xifres de baixes a partir d'un document trobat en una de les fonts de l'època, el *Diario del Ministerio de la Guerra*. Aquest òrgan d'expressió legislatiu de l'Exèrcit va publicar en 1901 una separata, datada a Madrid l'11 de desembre de 1900 i signada pel subsecretari del Ministeri de la Guerra **Francisco de Paula Loño y Pérez**. Nosaltres l'hem localitzada a la Biblioteca Histórico Militar de Barcelona, enganxada al final del volum del primer trimestre del DMG de 1901, i es compona de vint fulles numerades, encapçalades pel títol: *RELACIÓN NOMINAL de los oficiales, clase é individuos de tropa que al ser repatriados á la Península desde Cuba, Puerto Rico y Filipinas fallecieron durante la travesía en las fechas que se expresan*. Som de l'opinió que aquesta *Relación* sembla incompleta, però hem d'admetre que en el decurs de les nostres recerques mai no hem trobat altres possibles parts de la mateixa. Cal apuntar, en segon terme, que la fiabilitat de les dades expressades no sembla massa alta, no tant pels noms i cognoms que hi figuren, sinó per les procedències, expressades en grafies no sempre massa ajustades ni correctes. Malgrat això creiem important donar publicitat a les dades del document, sempre supeditades a les que pugui aportar el fons documental de la Compañía Transatlántica espanyola. La *Relación* aporta un total de 1.096 noms, dels quals 994 corresponen a baixes en la repatriació cubana, 100 corresponen a la repatriació realitzada des de les Illes Filipines i tant sols 2 morts corresponen al procés de repatriació des de Puerto Rico. D'aquests 1.096 noms, el nombre de catalans arriba a un total de 69 (un escàs 6'3%), xifra que sintonitza amb les nostres dades i amb les extretes per RAÚL IZQUIERDO CANOSA. Per províncies, en correspondrien 28 (2,55%) a la de Barcelona, 14 (1,27%) a la de Girona, 9 (0,82%) a la de Lleida i 12 (1,09%) a la de Tarragona.

Conclusió

Fa uns mesos, escrivíem en les pantalles d'aquesta mateixa revista electrònica: "*L'esclat bèl·lic activà novament la dinàmica d'enviament de tropes, nous al·listaments en massa i més sang vesada en nom d'una unitat nacional que ja estava tocada de mort feia anys*"[17]. Encetat el conflicte el 24 de febrer de 1895, l'"autopista" Península Ibèrica-Cuba, i després Península Ibèrica-Filipines, quedava oberta. L'esforç fet per la Compañía va ser considerable, fins el punt que es va veure obligada a augmentar notablement la plantilla per dotar adequadament els vaixells i poder fer front al transport de tropes, un transport que creixia al ritme dels tambors de guerra que s'oïen des de l'altra banda dels oceans.

Arribada la pau, l'humiliant tracte donat pels nordamericans a l'Estat espanyol, va imposar unes condicions draconianes per complir amb rapidesa extrema. Començà el procés de repatriació, en el qual, l'"autopista" suara esmentada s'omplena de cadàvers

de militars, soldats que tornaven malalts o ferits i que van rebre, com diuen les actes de defunció emeses pels diferents capitans dels vapors de la Transatlàntica: “*sepultura eclesiàstica en la mar*”. Segons dades de la mateixa Transatlàntica, el nombre de vides que es van perdre en el procés de la repatriació, va ser de més de 4.000, però un altre document, en aquest cas oficial, dóna una xifra molt per sota, de 1.096 morts. Encara que creiem que és un document parcial e incomplet, valia la pena donar-lo a conèixer.

[1] MORENO FRAGINALS, MANUEL R. i MORENO MASÓ, JOSÉ J. *Guerra, Migración y Muerte (El ejército español en Cuba como vía migratoria)*. Colombres (Asturias): Ediciones Jucar-Fundación Archivo de Indias, 1993, p. 127.

[2] MORENO FRAGINALS, MANUEL. *Cuba/España, España/Cuba. Historia común*. Barcelona: Crítica, 2002, p. 274.

[3] CIFUENTES PEREA, JOSÉ LUIS. “La pèrdua de les últimes colònies espanyoles. Una aproximació al seu cost”. A *Carn!* [En línia], Maig de 2009, núm. 10, p. 8-14. <www.acarn.cat>, p. 12.

[4] *Gaceta de Madrid*, núm. 76, de 17-03-1899 [En línia] citat el 28 de novembre de 2009. Disponible al Web: <<http://www.boe.es/datos/imagenes/BOE/1899/076/A01022.tif>>.

[5] CIFUENTES PEREA, JOSÉ LUIS. “Antonio Moragas Reig, de Constantí a la Guerra de Cuba”. *Estudis de Constatí*, 25 (2009) 109.

[6] *Diario Oficial del Ministerio de la Guerra* [= DOMG], núm. 165 de 29-07-1898, p. 530-531.

[7] DOMG, núm. 207, de 18 de setembre de 1898, p. 1.325-1.326.

[8] GIRÁLDEZ LOMBA, ANTONIO. *El año del “Desastre”, 1898 en Vigo*. Vigo: Instituto de Estudios Vigueses, 1998, p. 210.

[9] RODRIGO Y ALHARILLA, MARTÍN. *Los Marqueses de Comillas (1817-1925): Antonio y Claudio López*. 2a. Ed. Madrid, [LID], 2001, p. 108.

[10] “Real decreto transfiriendo á la Compañía Trasatlántica el servicio de vapores-correos entre la Península y las islas de Cuba y Puerto-Rico”. [En línia] [citat el 28 de novembre de 2009]. Disponible en el Web: <<http://www.boe.es/datos/imagenes/BOE/1881/249/A00665.tif>>.

[11] La subhasta, opinions del *Herald*, traducció de l'article aparegut el 21 de juliol de 1898, sobre l'acte de subhasta de la

repatriació de tropes espanyoles concedida a la Compañía Transatlántica, són al Museu Marítim de Barcelona [= MMB], *Fons de la Companyia Transatlàntica*, caixa 94, carpeta 4.

[12] La subhasta, opinions del *Herald*: MMB, *Fons de la Companyia Transatlàntica*, caixa 94, carpeta 4, f.6.

[13] *Anteproyecto de expediciones para la repatriación de los Ejércitos de Cuba y Puerto Rico*. Cadis 11 d'agost de 1898. MMB, *Fons de la Companyia Transatlàntica*, caixa 94, carpeta 1.

[14] *La Vanguardia*, edició del 25-08-1898.

[15] CIFUENTES. “La pèrdua...”, p. 12.

[16] IZQUIERDO CANOSA, RAÚL. *Viaje sin retorno*. La Havanna: Fondo Cultural El Alba, 2001.

[17] CIFUENTES. “La pèrdua...”, p. 10.

EL PERSONATGE:

Lluís Monravà i Cortadellas (1862-1926). General d'enginyers

Jordi Morant i Clanxet

Publicista

Portal del Carro, 5è, 2ª (43.003 – TARRAGONA)

El nostre il·lustre personatge va néixer a la ciutat de Tarragona el 10 de gener de 1862, en el si d'una família benestant de la part alta, composta per **Josep Monravà**, propietari i advocat i **Pasquala Cortadellas Puig**. **Lluís Monravà** cursà estudis de batxillerat a l'institut local, amb brillants notes acadèmiques. Inicià la carrera de dret a la Universitat de Barcelona, però deixà els estudis al segon any i l'1 de març de 1879 entrà a l'acadèmia militar d'enginyers, d'on sortí com a cadet graduat amb una estrella el 1883.

El seu full de serveis és impecable, com acredita l'expedient personal custodiat a l'Arxiu General Militar de Segòvia. El 1884 fou destinat a l'exèrcit d'ultramar, per bé que no es pogué del país, essent promocionat poc després a tinent i rebent com a nova destinació la plaça de Barcelona i el castell de Montjuïc. Allí fou designat capità accidental a l'Escola de Pràctiques d'Infanteria del Batalló, companyia de música. El 1885 anà quatre mesos al castell de Sant Ferran de Figueres en comissió per efectuar uns estudis de fortificació.

El 1887 fou ascendit a capità i traslladat al regiment d'enginyers sapadors de mina; aquell any fou comissionat per a l'estudi d'enginyeria als Pirineus Orientals. El 1890 fou destinat a la Comandància d'Enginyers de Catalunya, d'ajudant secretari accidental. L'any 1892 fou designat responsable militar de l'obra de construcció de la nova caserna del Bruc, i l'any següent passà a la Direcció General de la Inspecció d'Enginyers, i posteriorment a la Comandància d'Enginyers de Girona, on intervingué en l'obra de Sant Julià de Ramis. El 1895 estigué en la comissió de defensa de la costa i direcció de ponts i fortificacions, i l'any següent, fou comandant major de magatzem de la Plana Major del Regiment.

El 1899 fou ascendit a comandant d'enginyers (R.O. de 15 de juliol), i adscrit a la defensa de les Illes Balears. El juny següent fou destinat al Regiment de sapadors miners i tramés a Cartagena. El 1901 era comandant major, i el 1904, havent conclòs estudis de dret, fou declarat jutge militar i ascendit a tinent coronel (R.O. de 3 de desembre de 1906). Fèu de jutge instructor de la Comissió Liquidadora del Primer Batalló de Sapadors (1905) i de vocal de la junta de

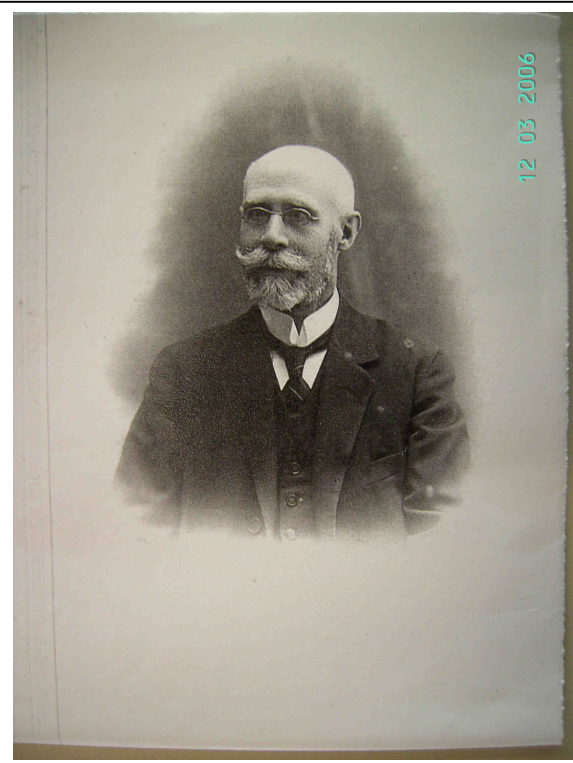
proves als oficials aspirants a l'Escola Superior de Guerra (1908).

El 1910 era major del regiment d'enginyers de Barcelona, i quatre anys més tard se'l nomenà director de transmissions. Accedí a l'empleu de coronel per R.O. d'1 d'abril de 1917, essent destinat a Gran Canària. Per motius de salut, passà a Madrid, on en comissió de serveis, estigué a les ordres del tinent general d'enginyers de la Primera Regió Militar, en treballs de consolidació. A Madrid estant, el Consell de Ministres el nomenà comissari de guerra. El 1919 era destinat a la Comandància d'Enginyers de Barcelona, i l'any següent consta com a responsable de transmissions, servei telefònic i telegràfic militar, a més de cap de campanya de la Regió i de la Junta de Defensa i Armament de la Plaça de Barcelona; també s'ocupava d'inspeccions del Registre de la Propietat de finques militars de la Primera Regió.

El 4 de juliol de 1923 es publicà la R.O. per la qual **Monravà** era promocionat a general de brigada. Llavors, va ser destinat a la Comandància General d'Enginyers de la 7a Regió Militar de Valladolid, ciutat on es féu càrrec provisionalment del Govern Civil. El 1924 havia estat novament destinat a Barcelona; aquell 10 de gener deixà el càrrec en complir l'edat reglamentària i passà a la reserva, fixant la residència a la capital catalana. Allí moria el 6 de maig de 1926.

Lluís Monravà Cortadellas mai no oblidà els seus orígens tarragonins. Sempre que un permís li ho permetia visitava la seva ciutat natal, freqüentava l'Ateneu Tarraconense o organitzava conferències quaresmals a Sant Agustí (1895). L'any 1920 va ser designat per dur a terme labors de conservació de les muralles i fortificacions antigues de Tarragona, cosa que li permeté fer una visita oficial a la ciutat i ser rebut solemnement per les autoritats municipals, civils i militars. S'hi passà els següents tres anys, com a

enginyer comandant de la ciutat i província, i cap del servei telefònic i telegràfic militar. El 1923 anà en comissió a la plaça de Tortosa per al projecte de magatzem de pólvora i cos de



Lluís Monravà Cortadellas (1862-1926)

General del Cos d'Enginyers

© Foto cedida per la família

guàrdia al cim dels Caputxins.

Al llarg de la seva carrera militar fou a bastament condecorat. Quan encara era a l'acadèmia d'enginyers, i amb motiu del naixement de la infanta **Mària de las Mercedes**, se li concedí la Creu de Primera Classe del Mèrit Militar, com a alumne distingit. El 1903 rebé la Medalla d'**Alfons XII**. El 1904 se li concedí la Creu de la Militar Orde de Sant Hermenegild. El 1910 fou mereixedor de la Medalla del Setge de Girona, i el 1914 rebé la Placa de la Reial i Militar Orde de Sant Hermenegild, per antiguitat.

S'havia casat el 18 de juliol de 1887 a l'església parroquial de la Concepció, de Barcelona, amb la reusenca **Misericòrdia Araoz Nolla**.

RECENSIONS:

[Nombre de notes / Nombre de centres documentals consultats / Nombre de bibliografia citada
(+ hemeroteca) + acceptable, ++ bó, +++ excel·lent, ++++ extraordinari]

HERNÁNDEZ CARDONA, F. XAVIER; XAVIER RUBIO CAMPILLO. *Breve Historia de la Guerra Antigua y Medieval*. Madrid: Nowtilus, 2011, 270 p.



“Si m’haguessin dit que es possible resumir en menys de 300 pàgines l’evolució de les tècniques bèl·liques des de la prehistòria fins als inicis de l’Edat Moderna d’una forma amena i rigurosa, sense caure en els tòpics, sense oblidar les cultures d’Àsia i d’Amèrica, i acompanyant tot amb imatges i il·lustracions, hauria pensat que era impossible. Aquest petit gran llibre m’ha demostrat el contrari. Amb un ús de fonts magnífic i un gran treball didàctic i expositiu els dos autors ens apropen des de la forma de fer la guerra dels homes prehistòrics, a través de les pintures rupestres i les restes arqueològiques, passant a les cultures pròximes orientals i les armes de bronze i ferro fins a l’anomenada revolució grega –sense oblidar marina i màquines de guerra–, per posteriorment narrar-nos l’evolució de les legions romanes, les tàctiques y complexitat de les quals queden perfectament detallades en només 50 pàgines. Passa posteriorment a un llarg recorregut en ventall que ens porta als pobles de l’Amèrica procolombina, als regnes germànics d’Europa, a les incursions vikingues, al llunyà orient –magnífica també aquesta part dedicada a la Xina, al Japó i als mogols, que malgrat la brevedat, trobo més que correcta– i al món islàmic, per finalment acabar a l’Edat Mitjana i els cavallers, des de l’aparició al seu declivi i la consolidació de les armes de pólvora com a nova forma de fer la guerra.

Evidentment, és impossible demanar massa profunditat en els apartats, però com a primer acostament a l’evolució de la forma en la qual l’Home ha fet la guerra (cosa en cap cas admirada en el llibre, però totalment necessària per a comprendre l’Home i la seva Història) o per a refrescar coneixements sobre alguna part concreta, és un llibre excel·lent, la tasca del qual és resolta de forma més que sobresalient”.

[VORIMIR: www.hislibris.com]

FREIXA, MIQUEL. *Francesc de Verntallat. Cabdill dels remences*. Barcelona: Base, 2010 (Base Històrica; 65), 440 p.

“Francesc de Verntallat és un personatge històric digne de novel·lista o dramaturg. Podria ser un Robin Hood català o el William Wallace de la pel·lícula de Mel Gibson. Però ni és un bandoler que roba els rics ni és un nacionalista català que lluita contra un rei opressor. Tanmateix, és molt més real que aquestes icones nacionals. És un líder d’una massa social, els pagesos de remença, que lluita com un veritable capità per una causa justa, i és també un gran negociador, un autèntic síndic de pagesos. El personatge experimenta al llarg de la seva vida una sorprenent mobilitat que li permet endinsar-se en diferents àmbits socials i culturals. Verntallat, casat amb la pagesa Joana Noguer, va ser,



fonamentalment, un donzell. Durant bona part de la seva vida aquest va ser el seu principal rol social per posteriorment ser ennoblit a un dels graus més alts, el de vescomte, i acabar la seva vida degradat a cavaller. La seva figura, poc coneguda, ha estat interpretada per la historiografia com a antipatriota i antisocial. MIQUEL FREIXA s'escapoleix d'aquesta interpretació i ofereix una nova visió en una aproximació historiogràfica que acosta al gran públic el personatge de Francesc de Verntallat, el cabdill dels remences.

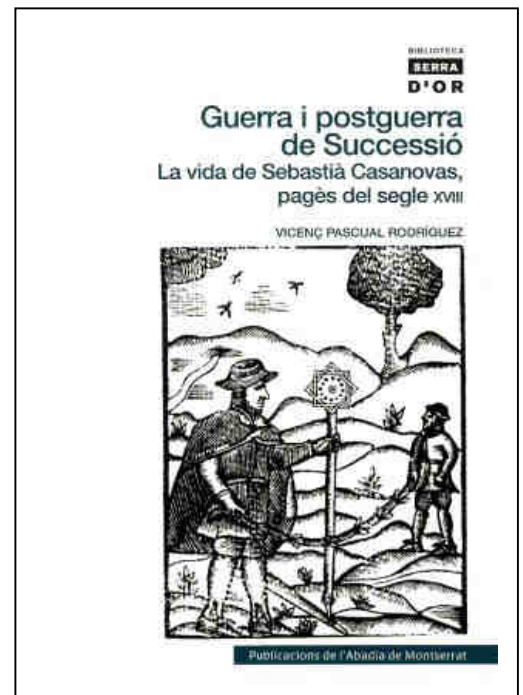
MIQUEL FREIXA va néixer l'any 1962. Doctor en història i llicenciat en biologia, ha treballat en diferents àmbits de l'educació: professor de secundària i batxillerat, director de col·legi i cap d'estudis en la implementació del pla Bolonya a la Universitat. Viu a Matadepera però ha arrelat a Sant Aniol de Finestres. Soci del Centre Excursionista de Catalunya, és conegut, entre familiars i amics, per conèixer a bastament la comarca de la Garrotxa, considerada per PAUL FREEDMAN el paradigma de la terra remença. Va obtenir el premi Leandre Colomer de Novel·la d'Història de Catalunya 2005. La seva tesi doctoral és una de les primeres del nou corrent historiogràfic del *narrativisme*. Actualment dedica els seus esforços a fer país i promocionar el patrimoni cultural".

[www.editorialbase.com]

PASCUAL RODRÍGUEZ, VICENÇ. *Guerra i postguerra de Successió. La vida de Sebastià Casanovas, pagès del segle XVIII*. Barcelona: Abadia de Montserrat, 2010, 150 p.

"El Manuscrit de Palau-saverdera, escrit per SEBASTIÀ CASANOVAS a mitjan segle XVIII, és el document que ha permès reconstruir la biografia d'una família pagesa en el temps de la Guerra de Successió (1705-1714) i de la llarga postguerra. La Guerra de Successió, que és coneguda principalment per les conseqüències greus de la pèrdua de les llibertats catalanes i per la resistència desesperada de la ciutat de Barcelona, presenta altres aspectes no tan divulgats, com ara la repressió que es va desencadenar contra la pagesia del Principat. El relat dels abusos i del maltractament que va patir SEBASTIÀ CASANOVAS, tal com queden reflectits en el manuscrit, constitueix un exemple concret que es pot estendre al comú sector pagès. En un moment com l'actual en què el treball de l'historiador és receptiu a recollir no sols els esdeveniments essencials, sinó també el patiment que aquests van ocasionar a la població, aquest llibre recupera aspectes de la violència contra els pagesos que no tenen per què quedar fora de la memòria. L'historiador VICENÇ PASCUAL I RODRÍGUEZ (Barcelona 1947) és professor i autor en aquesta mateixa biblioteca Serra d'Or de: *Exili de Barcelona i viatge a Vic del Baró de Maldà*, *El Baró de Maldà. Materials per a una biografia i L'Aventura americana del Virrei Amat*. Així mateix, ha escrit llibres com: *Guia del romànic i del gòtic del Museu de Vic*, *Sert: el darrer pintor muralista*, o *Vic: una ciutat en el decurs de la història*".

[www.marxadelsvigatans.cat]



DE LA FUENTE, PABLO. *Història militar de la Guerra Civil a la comarca de la Selva: Patrimoni i memòria republicana*. Sant Feliu de Guíxols: Centre d'Estudis Selvatans, 2010 (Estudis i textos; 13), 117 p.

En primer lloc, cal esmentar que aquesta obra és el treball guanyador de la III Beca de Recerca La Selva 2009, atorgada pel Consell Comarcal de la Selva i el Centre d'Estudis Selvatans, que durant els darrers anys ha destacat per becar i publicar interessants i valuosos treballs històrics centrats en aquest marc territorial.

Pel que fa al treball pròpiament dit, si hom volgués fer una breu i ràpida valoració, caldria dir que aquest dóna exactament allò que promet, una investigació aprofundida, clara, senzilla i sintètica dels fets militars ocorreguts durant la darrera guerra civil en aquest territori, amb especial referència als escassos elements patrimonials que ens han pervingut: algunes defenses de costa, el camp d'aviació de Vidreres i diversos refugis antiaeris. Aquells que hi cerquin altres menes d'informacions, com la repressió republicana a la rereguarda, els conflictes entre les diverses forces que conformaven aquest bàndol o l'impacte social del conflicte sobre la població, en quedaran decebuts, perquè investigar aquests fets mai ha estat la intenció de l'autor. Certament, cal felicitar-lo per aquesta presa de posició tan clara i valenta. És àmpliament conegut el menyspreu que bona part de la comunitat científica té cap a aquest gènere històric, que sovint és vist com una simple història de les "batalletes", és a dir, una mena de relat narratiu sense anàlisi ni interpretació, ni cap mena de caràcter científic. Possiblement, aquesta percepció al nostre país bé donada per un doble motiu. Per un costat, per l'avversió que nombrosos grups de la població senten cap a l'estament militar, que històricament ha actuat únicament com una força repressora i no protectora de la societat. Alhora, a això cal afegir que el seu cultiu ha estat realitzat majoritàriament pels propis militars o grups propers, més interessats en fer hagiografies de l'estament i els seus membres, que no pas a fer-ne estudis amb un mínim de serietat. És per això que cal agrair la publicació de treballs com el realitzat per PABLO DE LA FUENTE, que sense caure en la crítica sense fonamentació o en la glorificació més absurda, tracta d'explicar-nos un conflicte sagnant i dolorós centrant-se en els seus aspectes militars d'una forma objectiva.

Quant a l'estructura del treball, aquesta és molt simple i consta d'una introducció, quatre capítols i un colofó. En el prefaci, titulat "El moment d'historiar i la necessitat de la memòria", l'autor exposa breument les raons que l'han portat a realitzar aquesta investigació, juntament amb una cronologia del conflicte que el fa més entenedor al lector llec en el tema. El primer capítol "L'anarquia militar" se centra en estudiar els errors i encerts estratègics i de planificació del bàndol republicà en la defensa contra la marina i aviació enemiga. El segon, "N'hi ha per escriure un llibre", documenta un aspecte fins ara desconegut del conflicte, l'intent de matar al president de la República, Manuel Azaña, a Blanes mitjançant un bombardeig, actuació que finalment no es dugué a terme. El tercer, "L'ombra errant de Caín", és un estudi detallat de l'estratègia seguida pels bombarders nacionals i italians amb base a Mallorca per destruir la indústria de guerra republicana i les seves línies de comunicació. El quart, "Front de guerra", relata breument els fracassats intents republicans de formar un nou front, un cop caigut el de l'Ebre, i aturar l'empenta de l'exèrcit nacional. I, finalment, el llibre es clou amb unes breus i interessants conclusions.

En definitiva, *de facto*, l'autor utilitza el marc territorial de la Selva, segons ell un veritable microcosmos on es van manifestar des del començament de la guerra les inquietuds i problemes que eren comuns a la Catalunya republicana, per estudiar i explicar quins foren els motius i mancances que dugueren a la derrota republicana i a la victòria del bàndol nacional, que



inicialment no era gens clara; atès que la major part de recursos econòmics, industrials i demogràfics havien quedat inicialment en mans de la República.

[LLUÍS BUSCATÓ]

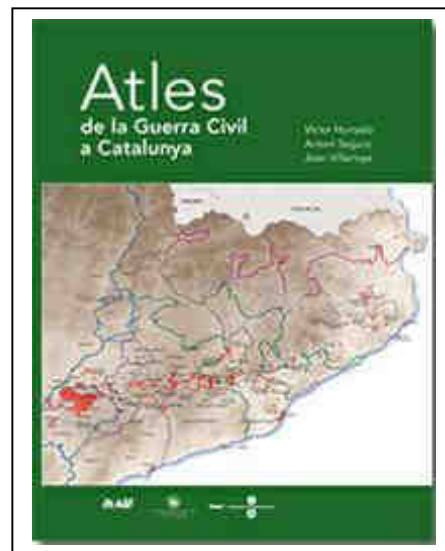
Sumari: Pròleg. SEGURA GARCÍA, GERMÁN. “El moment d’historiar, la necessitat de la memòria”. 1. L’anarquia militar: Una estratègia equivocada; L’encert: l’aeròdrom de Vidreres. 2. N’hi ha per escriure un llibre: Un document enigmàtic; El vol dels ratpenats. 3. L’ombra errant de Caín: *Cosí fanno tutti*; Blanes, ciutat oberta?; Sota les bombes; Defensa passiva o protecció civil. 4. Front de guerra: El sector Tordera. El final. Només els morts coneixen el final de la guerra. Repertori bibliogràfic.

HURTADO, VÍCTOR; ANTONI SEGURA i JOAN VILLARROYA. *Atles de la Guerra Civil a Catalunya*. Barcelona: Edicions Dau, 2010, 536 p.

“Publiquem per primera vegada el gran Atles de la Guerra Civil a Catalunya, una fita en la historiografia del nostre país. Sota la coordinació del Centre d’Estudis Històrics Internacionals (CEHI) - Pavelló de la República, de la Universitat de Barcelona, i durant més de cinc anys, un equip d’historiadors i cartògrafs ha consultat desenes de biblioteques i arxius, tant nacionals com internacionals, molts de difícil accés, amb un doble objectiu: per una banda, facilitar al lector una millor comprensió del conflicte bèl·lic, i per l’altra, permetre fer-ne una nova lectura des del punt de vista històric, polític i militar. En l’Atles es descriuen els principals episodis de la Guerra Civil, per poder entendre, posteriorment, a fons, els més de quatre-cents mapes en què apareixen poblacions i localitzacions geogràfiques, la disposició de les tropes, el moviment dels fronts, l’avanç i el retrocés dels exèrcits i les columnes, els bombardeigs, la guerra al mar i la guerra aèria, etc.

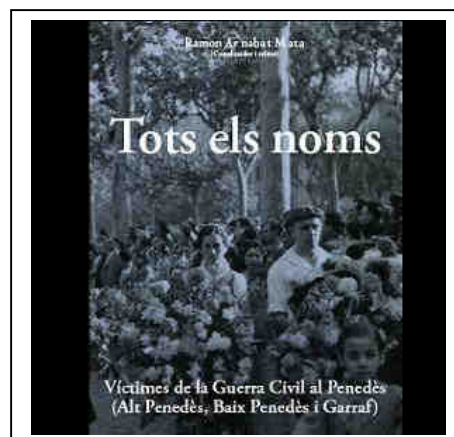
Enriqueix la lectura del llibre una sèrie de fotografies d’alt valor documental, moltes de les quals són inèdites. Al llarg de disset capítols, el lector pot fer un seguiment exhaustiu del conflicte bèl·lic, en què destaquen els moments clau del cop d’Estat i els antecedents, les conseqüències del 19 de juliol, la guerra de columnes, la campanya de Mallorca i la participació catalana en la defensa de Madrid, l’evolució del front d’Aragó al llarg dels anys, la línia Segre-Noguera, la batalla de l’Ebre, la campanya de Catalunya i els Fets de Maig. En definitiva, la publicació d’aquest Atles ens permet un coneixement més rigorós i profund de la Guerra Civil”.

[www.edicionsdau.com]



ARNABAT MATA, RAMON (coord. i ed.). *Tots els noms: Víctimes de la Guerra Civil al Penedès (Alt Penedès, Baix Penedès i Garraf)*. Vilafranca del Penedès: Institut d’Estudis Penedesencs, 2010, 275 p.

“Aquest llibre és el resultat d’anys de treball dels seus autors per tal de donar nom i cognoms a les víctimes de la guerra civil al Penedès. El llibre va precedit d’un pròleg de JORDI OLIVA, responsable de l’estudi sobre el cost humà de la guerra civil a Catalunya. El cos principal del llibre està dividit en dues parts, una analítica i una altra descriptiva. A la primera els autors analitzen les



característiques generals de les víctimes del front: el seu veïnatge, l'edat, el lloc i la data de la mort, els fronts i els cossos de l'exèrcit, i expliquen la metodologia utilitzada en la recerca. En la segona, s'ofereix el llistat nominal dels 1.237 penedesencs morts al front dividits per pobles i comarques, així com la relació dels 115 civils morts a causa d'accidents i bombardeigs, i de les 415 persones mortes al Penedès durant la guerra però amb veïnatge a d'altres comarques catalanes o espanyoles. El llibre constitueix una peça clau per entendre l'impacte de la guerra civil al Penedès, i per primera vegada es recullen els llistats de persones mortes a causa directa de la guerra, complementant els estudis fets sobre les repressions per JOSEP M. SOLÉ I SABATÉ i JOAN VILLARROYA" [www.totselsnoms.org]

"El llibre *Tots els noms. Víctimes de la Guerra Civil al Penedès* és el resultat d'una recerca col·lectiva iniciada fa vint-i-cinc anys sota el patrocini i la direcció del Centre d'Història Contemporània de Catalunya, i que posteriorment s'ha englobat dins el Projecte de recerca i divulgació històrica *Tots els Noms (El Penedès, 1931-1979)* i que actualment compta, també, amb la col·laboració de la Direcció General de la Memòria Democràtica del Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació de la Generalitat de Catalunya i del Ministerio de la Presidencia del Gobierno de España [...] Recollir i sistematitzar aquest gran volum d'informació no ha estat una feina fàcil, i ha estat possible gràcies a la tasca de recerca feta per diverses persones, per les informacions que han proporcionat moltes altres, i per les facilitats que se'ns han ofert per a la consulta dels arxius locals, comarcals, nacionals i estatals" [www.penedesdigital.cat]

LA CITA

"*equi et arme sanguin e ipsorum cariora*" ["Els cavalls i les armes els hi eren més preuats que la pròpia sang"]

JUSTINO, MARCO JUNIANO. *Epítome de las historias filípicas de Pompeyo Trogo*... Madrid: Gredos, 1995 (44, 2,)5. Citat de: QUESADA SANZ, FERNANDO. *Ultima ratio regis*... Madrid: Polifemo, 2009, p. 146.

NULLA VITAM RATI SINE ARMIS ESSE

El romà LIVI, sentenciava l'any 195 AdC., el molt important que eren les armes per a la vida humana.

Encara que LIVI es

pogués referir més aviat a la guerra, més que a les armes en sí, la cita segueix sent vàlida, perquè el seu sentit evoca tota la dinàmica militar de l'Home. LIVI es feia ressò de la importància capital que havien arribat a tenir a la societat, fins el punt de donar sentit a la vida. Al llarg de la Història, cites sobre les armes han estat nombrosíssimes. Nosaltres n'hem triat la parella de JUSTI (s. II AdC.), que en destacava la importància que li atorgaven els habitants de l'antiga Hispània, i del nostre admirat BRANCACCIO, un dels militars més experimentats de la Monarquia hispànica, molt inclinat sempre a sentenciar. La seva obra és un pou de saviesa i no deixa mai de sorprenden's i de causar-nos admiració.

"Ni debe estrañar al soldado el peso de las armas, pues es cierto que no le seran de tanto daño quâdo no pelea, como de provecho quando pelea, y el sudor que debaxo dellas derramare, sin duda le ahorrará de sangre, que sin ellas uviese de derramar..."

BRANCACCIO, LELI. *Cargos y preceptos militares*..., Barcelona, 1639, f. 4.

CÉSAR, JULI. *Guerres de les Gàl·lies. Comentaris de la guerra civil*. Barcelona: Edicions 62, 2011 (Biblioteca Grecia i Roma de la Bernat Metge; 6), 470 p. "Aquest volum aplega dues peces fonamentals de la historiografia antiga: els reports de Juli Cèsar. El relat, escrit amb propòsit d'objectivitat, és sempre informatiu, però no hi falten els tocs humans ni els detalls sarcàstics. Els set llibres de la Guerra de les Gàl·lies (51 aC) exposen amb detall les fetes de l'exèrcit romà en territori gàl·lic en els set anys anteriors. Els tres llibres dels inacabats Comentaris de la Guerra Civil, per la seva banda, constitueixen un manifest de Cèsar sobre el seu llarg enfrontament amb Pompeu" [www.edicions62.cat]. D'edicions del *Bel·lo Gal·lic* o Guerres de les Gàl·lies, n'hi ha moltes, però no pas en català, i aquí radica l'especificitat que fa que comentem aquest llibre. També que la versió de la traducció és la que publicà la Bernat Metge l'any 1975, i és del tarragoní Joaquim Icart Leonila [MG]

SAROBÉ, RAMON i JOAN CARLES MORENO. *Pere II el Gran, rei de la Mediterrània. Dels secrets del sepulcre a l'aventura de Sicília*. Badalona: Ara Llibres, 2011 (Sapiens/Pòrtic), 85 p. "El rei Pere II, anomenat el Gran, va ser cridat a ser un gran sobirà des de la seva concepció, destinat a superar els triomfs del seu pare: Jaume I, el conqueridor de Mallorca i València. La diligència militar i la voluntat de ferro d'aquest monarca el van conduir als triomfs que el convertirien en rei de la Mediterrània, una aventura militar i diplomàtica amb Sicília com a clau del seu regne somniat. El rei Pere II va viure una vida pròpia d'un personatge literari amb diversos matrimonis, espectaculars campanyes militars i aferrissats enfrontaments contra Carles d'Anjou, el papat, Felip III i, fins i tot, el seu germà, Jaume" [www.histocat.cat]

GIMÉNEZ CHUECA, IVÁN. "La batalla de Lepanto ¿una victòria decisiva?". *Clío*, 115 (maig de 2011) 18-31. Ens fixem en aquesta aportació en format de reportatge, perquè incita a la reflexió, una reflexió que no sol abundar en la historiografia espanyola, al

voltant de la rendibilitat de la victòria naval de Lepant. Els fruits i les conseqüències de Lepant han estat posats en tela de judici al comprovar que al cap de pocs anys els turcs tornaven a depredar per la Mediterrània. GIMÉNEZ CHUECA fa un repàs ben estructurat dels fets incidint en l'aliança amb Venècia, en el paper de l'immortal Cervantes, en l'aportació de la Corona d'Aragó, i també en el fet que fou una batalla naval lluitada com a terrestre. Acaba interrogant-se sobre la utilitat d'aquella victòria tan important, però pel que sembla, poc decisiva... [MG]

HUGON, ALAIN. "Contrôle pyrénéen et maîtrise frontalière dans les conflits franco-hispaniques (1559-1659)". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?"*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 101-109 [62/4/48, ***]. Al voltant de certes idees sobre la frontera que establí en els Pirineus el Tractat de 1659, l'autor fa diversos enfocaments, econòmic, religiós i social. La segona part de la comunicació inclou un apartat sobre els "estats residuals" (Bearn, Comenges, Foix, Navarra, Ribagorça), que les dues potències a banda i banda de les Corbères s'engoliren abans dels Comtats. En l'apartat següent comenta l'aspecte defensiu militar de la banda francesa dels Pirineus, amb enclavaments fortificats com Baiona, Hendaia, Narbona, Leucata, Carcassona o Lourdes, i ofereix una (minúscula) reproducció d'un plànol de Leucata de 1590 (extret de l'AGS). Clou amb un apartat dedicat a l'espionatge fronterer, actiu a la banda catalana al llarg de la primera meitat del segle XVII, sostingut i professionalitzat, i amb noms propis: Andrés i Juan Velázquez, Juan de Torres, Gaspar de Bonifaz i el seu gendre Juan de Meneses (curiosament, alcaid de Salses pocs anys abans de la guerra amb França...) [MG]

TORRES SANS, XAVIER. "El paradigma ambrosià. Devoció i patriotisme a la guerra

dels Segadors". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?"*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 153-160 [44/0/53, +++]. El punt de vista religiós en la guerra de Separació és quelcom que havia quedat relegat rera del polític i el militar, fins que A.SIMON donà a conèixer el *Alboroto catòlic* (Pedralbes, 2003). La legitimació de l'autodefensa del Principat envers l'escomesa hispànica s'estructurà al voltant de juntes de teòlegs i d'obres de divulgació diverses, en moltes de les quals es retreia la brutalitat d'unes tropes d'ocupació pagades per un monarca que es deia catòlic. A GASPAR SALA, s'afegeixen l'agustí ANTONI MARQUÈS, el carmelita JOSEP DE JESÚS MARIA i FRANCESC MARTÍ VILADAMOR, que destacaven el caràcter herètic i sacríleg dels soldats hispànics en terres catalanes. Durant els combats, va ser pregonada la intervenció missionera d'alguns eclesiàstics *"que s'acostaven a les trinxeres amb un santcris en una mà i un pedrenyal a l'altra, tot dient que aquella guerra era justa"*. TORRES despulla de contingut nacionalista l'apologètica religiosa de la Revolució de 1640 i subsegüent guerra de Separació, les quals *"sempre es justificaren mitjançant la doctrina escolàstica de la guerra justa i una cultura política d'empelt contrareformista que no distingia per definició entre la nació i el temple"* [MG]

CASALS, ÀNGEL. *"'Que toda ella se tiene por un cabello': la guerra a Catalunya entre la caiguda de Barcelona i el Tractat dels Pirineus (1652-1659)"*. En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?"*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 139-151 [106/2/14, ++++]. Quan se parla de guerra de Separació, sembla que només comptin els primers anys de la Revolució i dels virregnats de La Mothe,

Harcourt i Condé (1640-1647), i sovint hom oblida la segona fase de la guerra, després de la caiguda de Barcelona. CASALS reivindica aquest període, i ho fa analitzant els recursos que la monarquia destinava a aquest front (amb l'avantatge d'haver pogut consultar la prometedora tesi de RAQUEL CAMARERO PASCUAL), insuficients *"per cobrir les necessitats d'un exèrcit massa forçat a moure's entre la precarietat i la indigència"*. Dedicava sengles apartats, a les campanyes militars (*"entre la desgana i la impotència"*) i a l'impacte de la guerra en el país. En aquest últim sentit parla de l'epidèmia de pesta, d'allotjaments, d'arbitrarietats, de desmantellament de funcions militars (moltes, *"cedides"* als hispànics...), però no incideix prou en la factura que s'hagué de pagar als militars de Felip III, exorbitant, i per si sola justificadora de tot allò que temien els catalans de 1640 i que, en part, els precipità a la separació. Algun dia se n'hauria de fer una auditoria. També una reflexió sobre la duríssima repressió exercida contra qualsevol conat de rebel·lia (Berga, Blanes, però sobretot Solsona). S'entreveu, a més, un punt d'inflexió el 1657, quan per algun motiu concitat a la cuina de l'alta diplomàcia internacional (d'entrada vedada als catalans), sembla que el front del Principat va passar a un segon terme, cosa que va permetre a la monarquia hispànica destinar més recursos militars al front de Flandes i traslladar-ne d'altres al de Portugal. CASALS és valent, i aborda la qüestió de les lleialtats (guerra de separació i/o guerra civil?) a través de l'anàlisi d'un grapat d'exiliats dels dos bàndols (memorials de l'ACA), suficient per cobrir l'expedient..., aquí. Conclou que no hi va haver canvi de simpaties el 1653, ja que *"de la mateixa manera que no va ser unànime la decisió de trencar amb Castella el 1640, tampoc no ho va ser la de tornar-ne el 1652"*. Ens abelleix considerar l'aportació del professor ÀNGEL CASALS, magnífica i tan ben documentada com pensada, com una proposta de full de ruta per a qui interessi endinsar-se en aquest (encara ignot en molts aspectes) període de la guerra de Separació [MG]

SÁNCHEZ MARCOS, FERNANDO. "Preliminars per a un tractat: una visió des del Sud". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?"*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 89-100 [42/1/30, +++]. En base a la bibliografia recent més important del tema i a la col·lecció epistolar entre Felip III i el duc del Infantado, el seu ambaixador a Roma, SÁNCHEZ MARCOS destria els camins tortuosos (propostes i contrapropostes, intercanvi de territoris, intrigues, etc., i això a múltiples bandes – francesos, espanyols, holandesos, anglesos, italics...) per on s'acondueixen les negociacions que van culminar el 1659 en el Tractat de pau dels Pirineus. Parteix de Münster (1643), però va ser a partir de la següent dècada, la dels anys 50, que aquestes es reprengueren seriosament, fins arribar als preliminars de 1656 i al cop de gràcia de la derrota de les Dunes (1659). El procés negociador evolucionava al ritme dels èxits i/o fracassos militars, però van ser els mitjancers italics els qui aconseguiren mantenir oberts en tot moment els canals de diàleg necessaris per cristal·litzar els acords. Al final s'annexen dues de les (interessants) cartes (1651) de Felip III al duc del Infantat [MG]

SÉRÉ, DANIEL. "La France et la Paix des Pyrénées". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?"*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 119-126 [7/0/7, ++]. Síntesi del procés diplomàtic, lent i treballat, que va conduir a la signatura del Tractat dels Pirineus el 1659. A partir d'un parell d'apartats introductoris, l'autor se centra en la dècada dels anys 50, quan França superava la Fronda i restablí el control militar en tots els fronts, i sobretot del 1655, quan Mazzarino aconseguia un valuós aliat en

l'Anglaterra de Cronwell i posava les coses més difícils a la monarquia hispànica. És certament a partir de 1656 que s'inicien converses, discretes i preliminars, entre Haro (ajudat per Pimentel) i Mazzarino (que s'ajudà d'Hugues de Lionne). Les negociacions inclouen tot el tauler d'escacs europeu, Flandes, Itàlia, el Franc Comtat, Alsàcia, Lorena, Luxemburg, el Rosselló.... També personalitats: Condé, Gastó d'Orleans, Carles de Lorena, Leopold d'Habsburg. Cada un dels anys subsegüents mereix el seu apartat on es detalla l'evolució de les negociacions, fins arribar al 1659, on conflueixen les voluntats de tothom per arribar a un acord ràpid [MG]

WILLIAMS, LYNN. "España y Francia cara a cara en la frontera: alardes de poder y la paz de los Pirineos". En: JANÉ, ÒSCAR (a c.d.). *Actes del Congrés "Del Tractat dels Pirineus a l'Europa del segle XXI: un model en construcció?"*. Col·loqui Barcelona-Perpinyà, 17-20 de juny de 2009. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació / Museu d'Història de Catalunya, 2010, 161-176 [29/1/11, +++]. El paràgraf que enceta l'aportació de Williams en sintetitza perfectament el contingut: "En julio de 1659, D. Luis Méndez de Haro y Guzmán, valido del rey Felipe IV, abandona Madrid para reunirse con el cardenal Mazarino a fin de rematar el tratado preliminar de la paz ajustado poco antes en la capital francesa. En este texto, se pretende hacer tres cosas en relación con la jornada de D. Luis: describir, a grandes rasgos, el proceso de ratificación del tratado de París por España, así como sus implicaciones para la comisión que Haro lleva a la frontera; pasar revista al encuentro de ambas potencias en el Bidasoa, subrayando la rivalidad que dicho encuentro genera sobre todo en el ámbito ceremonial; y, en tercer lugar, ofrecer una valoración de la actuación de Haro, tanto al negociar los puntos que el tratado de París ha dejado pendientes de resolución como al procurar renegociar los capítulos de dicho tratado considerados indecorosos". L'autora posa la lupa sobre el protocol i cerimonial que es va seguir a l'illa dels Faisans; també sobre els detalls finals que conformaren la ratificació del Tractat. Els

acords preliminars signats a París entre Antonio de Pimentel i Mazzarino eren onerosos, en substància, a un tractat entre dos monarques iguals. La ratificació signada amb tota pompa a la ratlla dels Pirineus, posava les coses al seu lloc, a jutjar almenys en les dues pàgines d'annex al final on es resumeixen les modificacions introduïdes. [MG]

CRUANYES BECANA, ANTONI. "Notícies de Canet a l'entorn de la guerra del Francès". *El Sot de l'Aubó, Canet de Mar*, 34 (2010) 24-27 [2/10, ++]. L'article s'enceta amb la transcripció d'un decret militar (que no se referencia) sobre el sorteig de mossos, de 12 de novembre de 1809. La Comissió militar instava les autoritats locals al sorteig de 15 mossos, a pena de 500 lliures "*además de veinte y cinco libras, todo de bienes propios y de cada uno, por cada hora que de pasadas las doce horas que difiriere la presentación de las listas y ambos quintos, y en defecto de estos conducirá vd. a sus padres, hermanos, amos y a cualquier otro que se presume que toleren o permitan la ausencia, fuga o ocultación...*". Sobren els comentaris. L'article passa a tractar de l'assignació d'una vintena de cases del poble per acollir militars malalts o ferits, i del finançament d'aquesta operació urbanística a càrrec, és clar, dels més acabats del poble. També s'annexa la llista de mossos sortejats, per barris. Dóna la impressió que a Canet van fer més mal les autoritats espanyoles que no pas els napoleònics! [MG]

GÜELL, MANEL. "Crisis i demografia. Constantí durant la Guerra del Francès". *Estudis de Constantí*, 27 (2011) 67-79 [3/15, ++]. El capítol relatiu a Constantí del llibre *Crisi demogràfica al Camp de Tarragona...* (2011), del mateix autor, li serveix per bastir aquest article, ben complementat amb les quatre dades que es coneixen sobre l'episodi napoleònic a la vila i incidint en els constantinencs que apareixen registrats en els obituaris el 1811. Molts d'ells van participar (i morir) en el setge de Tarragona (consta un quadre amb els noms al final, en annexe). L'autor amplia l'anàlisi de l'evolució demogràfica de Constantí durant el primer

vicenni del segle XIX, amb especial atenció als períodes de crisi, per malalties (1809), guerra (1811) i fam (1812) [MG]

CIFUENTES PEREA, JOSE-LUIS. «Soldats de Montblanc morts a la guerra de Cuba (1895-1898)». *El Foradot, Montblanc*, 66 (maig-juny de 2011) 12 i 14. La guerra del 98 mobilitzà una gran massa de soldats espanyols cap al Carib, on van caure víctimes de les febres del tròpic més que no pas de les bales de l'enemic cubà. La repatriació de l'exèrcit fou penosa i tràgica. CIFUENTES ens descriu el marc històric, ens dóna els detalls de l'operatiu de tornada i ens disposa en una taula la identitat dels montblanquins que es van trobar en aquella malaurada aventura [MG]

CIFUENTES PEREA, JOSE LUIS. «Juan, José y Félix. De Constantí a Cuba: un viaje sin retorno (1895-1898)». *Estudis de Constantí*, 27 (2011) 81-119 [98/2, ++]. A les primeres vint pàgines, l'autor ofereix una síntesi de les guerres de Cuba fins al desastre de 1898, tot alternant cites bibliogràfiques amb hemerogràfiques. La segona part del treball se centra en les víctimes de Constantí, i resulten especialment interessants les primeres pàgines on fa una exposició sobre la causa de mort majoritària a ultramar, les malalties provocades per les adverses condicions ambientals i la precarietat higiènicosanitària en la que vivien els militars espanyols. A través del cas dels soldats de la lleva de Constantí Joan Catà Plana, Josep Güell Soler i Fèlix Fortuny Ferrón (que documenta admirablement), morts per les febres i dissenteria, hom pot fer-se una millor idea del destí que van sofrir tants milers i milers de companys seus [MG]

NERÍN, GUSTAU. "Gonzalo de Reparaz, un colonialista anarquista?". *L'Avenç*, 365 (febrer de 2011) 32-37. "Gonzalo de Reparaz va ser, durant dècades, un columnista incansable, que des de les pàgines dels diaris catalans i espanyols, va reflexionar sobre les relacions entre Espanya i el continent africà. Tot i que havia estat un destacat col·laborador de la revista *África. Revista de Tropas Coloniales*,

dirigida per Franco, va acabar els seus dies com intel·lectual orgànic de l'anarquista Confederació Nacional de Treballadors (CNT)" [Resum]

MAS ALSINA, ESTEVE; PAQUITA ANGLADA GALCERAN. *En aquesta carta hi ha tabac. Epistolari d'un soldat de l'exèrcit republicà (1938-1939)*. A c.d. Miquel Peralta. Valls: Cossetània, 2010, 191 p. "En aquesta publicació es recull la correspondència mantinguda durant la Guerra Civil per un matrimoni terrassenc, la Paquita Anglada i l'Esteve Mas, mentre aquest es trobava servint a l'exèrcit republicà al front dels Pirineus. Aquest epistolari és una important font d'informació per conèixer la vida quotidiana tant al front de guerra com a la cocapital del Vallès Occidental durant el conflicte. S'hi explica l'activitat diària dels soldats republicans, amb la construcció de parapets i fortificacions, per exemple, i com sobreviuen les famílies dels combatents a la rereguarda" [PHL, 140 14]. "Un dels productes més preuats pels soldats era el tabac que algunes famílies els n'enviaven al front. Per assegurar que li arribaria la mercaderia, en algunes cartes la Paquita especifica per escrit '*En aquesta carta hi ha tabac*'. El gener de 1939 l'Esteve és fet presoner per les tropes franquistes i destinat a un camp de concentració de Galícia. D'allí, segons testimoni de la filla gran, torna molt malalt i morí, a casa, al cap de poc temps, el 1940. La investigació i publicació d'*En aquesta carta hi ha tabac*, amb l'assessorament del Centre d'Estudis Històrics de Terrassa, ha merescut el suport del Memorial Democràtic del Govern de la Generalitat de Catalunya" [www.laia.es]

GRAU I PUJOL, JOSEP M. "Cartes de soldats de Constantí i la Selva del Camp des del front de Guerra (1936-1938)", *Estudis de Constantí*, 27 (2011) 141-166 [6/07, ++]. Segona part del treball que el mateix autor publicà a la mateixa revista en el número 26 de l'any 2010, realitzat en base a cartes que redactaren soldats de la vila de Constantí des del front de batalla durant la Guerra Civil (1936-1938). En aquesta ocasió s'adjunten també missives

de militars de la Selva del Camp. Els protagonistes són en la seva majoria milicians compromesos ideològicament amb la revolució de 1936 i militants del POUM, i la seva destinació: els fronts d'Aragó i de Madrid. En total es transcriuen quinze cartes de Constantí i tres de la Selva del Camp, els documents han estat localitzats en els arxius municipals d'ambdues poblacions. La major part foren enviades a l'alcaldia i comptem amb la seva corresponent resposta. Fan esment als bombardeigs, contacte amb l'enemic, als companys ferits o morts, la captura de presoners, la demanda de roba d'abric, novetats sobre la família i coneguts, etc. Algunes són de caràcter col·lectiu i d'altres són més particulars. S'adjunten fotografies i bibliografia. A l'apèndix, a més, s'hi relacionen els homes de Constantí declarats inútils per al servei militar el 1936, i també els voluntaris [l'autor]

MAINAR, ELADI; JOSE MIGUEL SANTACREU i ROBERT LLOPIS. *Gandia i el seu port, març de 1939. El penúltim acte de la Segona República Espanyola*. Gandia: CEIC Alfons el Vell, 2010, 245 p. "Entre el 29 i el 30 de març de 1939, el vaixell *Galatea* salpà del port de Gandia transportant desenes de republicans, entre els quals destacava el Consejo Nacional de Defensa, rumb a l'exili. Aquesta publicació estudia el que fou un dels últims actes de la Segona República espanyola, emmarcant-la en els darrers dies del govern de Negrín i en altres accions que en precipitaren la consecució, com ara el bloqueig naval i l'encerclament del port de Gandia, el paper de la concessió britànica d'aquest port en la guerra, i la captura i l'intercanvi de presoners de guerra italians al mateix port, entre altres" [PHL, 140 14].

CAMPILLO, MARIA (ed.). *Allez! Allez!. Escrits del pas de frontera, 1939*. Barcelona: L'Avenç, 2010 (L'Avenç Història), 328 p. "El pas de la frontera cap a França constitueix el primer acte de l'exili del 1939. Els testimonis que han deixat els seus protagonistes tenen un indubtable valor històric i literari per al nostre país; i constitueixen un gran relat d'autoria múltiple sobre una de les

experiències més decisives que poden afectar la condició humana" [*L'Avenç*, 364, 57]

ZEPEDA ITURRIETA, JUAN ROBERTO. "Els refugiats de guerra a Constantí (1936-1939)". *Estudis de Constantí*, 27 (2011) 167-200. [49/5/16, +++]. Al jove ROBERTO ZEPEDA ja li havíem llegit un magnífic article que va publicar a *Quaderns de Vilaniu* sobre l'hospital de sang de Valls. El tema dels refugiats de la GCE encara està molt verd, però aquest treball representa una bona passa endavant, per la constància, rigurositat, exhaustivitat i feina desplegada en la seva elaboració. S'enceta amb una síntesi per ubicar historiogràficament el tema a les comarques tarragonines i fer alguns advertiments preliminars. El segon apartat exposa l'assistència dels refugiats a Catalunya, combinant l'escassa bibliografia existent amb l'acció legislativa publicada al DOGC. A partir del tercer apartat, ZEPEDA documenta el cas de Constantí, bàsicament amb entrevistes i material de l'arxiu municipal. Adjunta un quadre que mostra l'evolució del nombre del contingent de refugiats des de gener de 1937 a agost de 1938, analitza les dificultats de manutenció i d'incorporació al món laboral, també de manteniment de la convivència (fràgil per la difícil adaptació dels menors), amb casos concrets que comenta. L'últim apartat està dedicat al retorn dels refugiats a la fi de la guerra i inclou un quadre on llista els nens madrilenys acollits. Les conclusions són un resum del contingut del treball. Tanca amb l'apèndix d'un macrollistat amb 152 noms relatius a tota la població refugiada a Constantí entre 1936-1938 [MG]

CÓNSUL, ARNAU. "Els ulls i les orelles de Franco". *Sapiens*, 98 (desembre de 2010) 30-37. "Els informes secrets de l'exèrcit espanyol als anys quaranta. El règim franquista va viure relativament tranquil mentre el món estava ocupat amb la Segona Guerra Mundial. La derrota de l'eix nazi feixista, però, va situar Espanya en el centre de totes

les mirades internacionals: què calia fer amb aquella dictadura col·laboracionista? La descoberta de cinquanta exemplars del *Boletín de Información Secreto* de l'Estat Major franquista revela que els militars colpistes van témer seriosament pel futur del llavors flamant règim" [*Resum*]

BOTIFOLL, CARME. *Conflictivitat social i repressió: Santpedor (1931-1945)*. Vic: Eumo, 2010, 143 p. "L'objectiu principal d'aquesta publicació és analitzar la repressió franquista posterior a la Guerra Civil. Això no obstant, per tal d'emmarcar-la millor, l'autora també mostra els diferents conflictes socials ocorreguts des de l'adveniment de la Segona República i, sobretot, la violència en aquesta població del Bages durant la Guerra Civil. A partir d'aquest estudi de la conflictivitat social, la monografia se centra en diferents aspectes de la repressió franquista santpedorenca: l'exili, els camps de refugiats i de concentració, els batallons de treballadors, els empresonaments, les execucions, etcètera" [PHL, 140, 14].

RAGUER, HILARI. "Gabriel Cardona i la història". *L'Avenç*, 366 (març de 2011) 63-65. Text de la presentació que l'autor va fer a la Casa del Llibre de Barcelona el 26 de gener de 2011, del llibre de Gabriel Cardona (1938-2011) *Las torres del honor* [Barcelona: Destino, 2011], un llibre sobre el 23-F que s'ha convertit sense voler-ho en l'obra pòstuma d'un exmilitar competent i historiador excel·lent. RAGUER en glossa les virtuts, contrastant obres i moments històrics mítics «Cardona no era només un gran historiador, sinó també molt bon escriptor. No fa novel·la històrica, sinó història novel·lada. Els seus llibres són història perquè es documenta rigorosament i no s'inventa res, però jo en diria història novel·lada per la traça i fins la bellesa literària amb què ho narra» [MG]

R E C U L L :

GENERAL:

MARTÍNEZ LAÍNEZ, FERNANDO. *Vientos de gloria. Grandes victorias de la Historia de España*. Barcelona: Espasa, 2011, 334 p.

MEYER, KARL E. *Las cenizas de los imperios*. Granada: Almed, 2010, 311 p.

ANTIGUITAT:

FRONTINO, SEXTO JULIO; MARÍA ELVIRA ROCA BAREA (ed). *Tratado militar de Frontino. Humanismo y Caballería en el cuatrocientos castellano. Traducción del siglo XV*. Madrid: CSIC, 2011 (Clásicos hispánicos. CSIC; 2), 292 p.

MARTOS RUBIOS, ANA. *Breve historia de Atila y los hunos*. Madrid: Nowtilus, 2011, 254 p.

NOVILLO LÓPEZ, MIGUEL ÁNGEL. *Breve historia de Julio César*. Madrid: Nowtilus, 2011, 284 p.

MEDIEVAL:

AIXART I HEREU, FRANCESC; MARC AULADELL I AGULLÓ; JORDI VIVÓ I LLORCA. *El Castell de la Roca. Les empremtes d'una fortalesa*

fantasma a Solius (Santa Cristina d'Aro, Baix Empordà). Santa Cristina d'Aro / Girona: Ajuntament / Universitat, 2010, 135 p.

CANAL, JOSEP; EDUARD CANAL; JOSEP M. NOLLA; JORDI SAGRERA. *Girona en el segle XIII (1190-1285). Cartografia i descripció de la ciutat medieval*. Girona: Ajuntament, 2010, 185 p.

GORBS, CARLES B.; MERITXELL PLANAS FORT; DOLORS GIBERT VIÑOLAS (fot.). *Els templers a les comarques gironines*. Aiguaviva: Ajuntament, 2010, 344 p.

ORTUÑO MOLINA, JORGE. "Definiciones identitarias y conflictividad en la Edad Media. Las relaciones de frontera entre los reinos cristianos de Murcia y Valencia en los siglos XIII-XVI". *Anuario de Estudios Medievales*, Barcelona, 41 (gener-juny de 2011) 73-97.

QUINTEROS CORTÉS, JAVIER. "Los genoveses, el adelantado Pedro Fajardo y Enrique IV, comercio, fraudes y ambiciones territoriales en el reino de Murcia (1454-1474)". *Anuario de Estudios*

Medievales, Barcelona, 41 (gener-juny de 2011) 99-123.

MODERNA:

BLAS, PATRICIO DE (dir.); JOSÉ DE LA PUENTE; MARÍA JESÚS SERVIÁ; ENRIQUE ROCA Y RICARDO A. RIVAS. *La empresa de América. Los hombres que conquistaron imperios y gestaron naciones*. Madrid-Mèxic-Buenos Aires-San Juan-Santiago-Miami: Edaf, 2011, 310 p.

KAMEN, HENRY. *Poder y gloria. Los héroes de la España imperial*. Tr. Amado Diéguez. Madrid: Espasa, 2010, 298 p.

Guerra de Successió

TOLDRÀ I VILARDELL, ALBERT. "Inquisidors i austriacistes. Alguns documents del tribunal de la Inquisició de València sobre la Guerra de Successió". *Afers*, XXV, 67 (2010).

Guerra del Francès

GIL NOVALES, ALBERTO. *Diccionario biográfico de España (1808-1833)*. III. Madrid: MAPFRE, 3.406 p.

VICTORIA OJEDA, JORGE. *Las Tropas Auxiliares de Carlos IV. De Saint-Domingue al Mundo Hispano*. Castelló: Universitat Jaume I, 2011 (Amèrica; 27), 418 p.

CONTEMPORÀNIA:

PAYNE, STANLEY G. *La Europa revolucionaria. Las guerras civiles que marcaron el siglo XX*. Madrid: Temas de Hoy, 2011, 414 p.

RODRÍGUEZ GONZÁLEZ, AGUSTÍN RAMON. *La reconstrucción de la escuadra. Planes navales españoles (1898-1920)*. Madrid: Galland Books, 2010, 304 p.

Àfrica

MARTÍNEZ ANTONIO, FRANCISCO JAVIER. *La otra guerra de África*. Ceuta: Archivo General, 2010, 356 p.

IGM

CASANOVA JULIÁN. *Europa contra Europa. 1914-1918*. Barcelona: Crítica, 2011, 258 p.

ENGLUND, PETER. *La belleza y el dolor de la batalla. La primera guerra mundial en 227 fragmentos*. Tr. de Cate-

rina Pascual Söderbaum. Barcelona: Roca, 2011, 761 p.

LÓPEZ PALANCAR, LUIS. *Los cruceros del Káiser*. Cartagena: Divum & mare, 2010, 426 p.

GCE

GONZÁLEZ GARCÍA, CLEMENTE. *Espías y guerrilleros en la sierra de Espadán*. Castelló: CGG, 2009, 199 p.

JOHNSTONE, NANCY. *Un hotel a la costa (Tossa de Mar, 1934-1939)*. Int. Ed. i tr. de Miquel Berga. Barcelona: Tusquets, 2011, 416 p.

LORENZO, AÍDA; ESTHER LLORENÇ. *Morir en temps del franquisme: Josep Puig Pujades, Josep Mas Tió, Àngel Blanch Sunyer i altres. Llistes de figuerencs afusellats*. Girona: CG Edicions, 2010, 372 p.

PENCO VALENZUELA, FERNANDO. *La foto de Capa*. Córdoba: Paso de Cebra, 2011, 132 p.

PRESTON, PAUL. *L'holocaust espanyol. Odi i extermini durant la Guerra Civil i després*. Barcelona: Base, 2011, 912 p.

VEGA, EULÀLIA. *Pioneras y revolucionarias. Mujeres libertarias durante la República, la Guerra Civil y el Franquismo*. Barcelona: Icaria, 2010, 389 p.

IIGM

EVANS, RICHARD. *El Tercer Reich en guerra*. Barcelona: Península, 2011 (Atalaya; 423), 1.207 p.

OVERY, RICHARD. *Al borde del abismo. Diez días de 1939 que condujeron a la Segunda Guerra Mundial*. Barcelona: Tusquets, 2010, 168 p.

REVERTE, JORGE M. *La División Azul. Rusia. 1941-1944*. Barcelona: RBA, 2011, 587 p.

WINTERBERG, YURY i SONYA. *Los niños de la guerra*. Madrid: Aguilar, 2011, 266 p.

Era atòmica

JOHNSON, ROB. *The Iran-Irak War*. Basingstoke (Hampshire): Palgrave Macmillan, 2010, 232 p.

JUNGER, SEBASTIAN. *Guerra*. Barcelona: Crítica, 2011, 378 p.

Historia. National Geographic, núm. 86 (febrer de 2011): GRAU TORRAS, SERGI. "Husitas: los herejes que doblegaron al imperio" (18-22); GARCÍA GUAL, CARLOS. "Marco Aurelio. El emperador filósofo" (60-69); SORIA MESA, ENRIQUE. "La conquista de Granada" (70-79). Núm. 87 (març de 2011): POSADAS, JUAN LUIS. "Germánico: el general más querido de Roma" (12-15); SEGURA, GERMÁN. "La ocupación de Gibraltar por los ingleses en 1704" (17-22); CASTILLO RAMÍREZ, ELENA. "Gladiador en Roma" (62-71); RUÍZ-DOMÉNEC, JOSÉ ENRIQUE. "Carlomagno. El emperador de Occidente y el califa de Bagdad" (72-79). Núm. 88 (abril de 2011)*: "La decisiva batalla de las Termópilas" (50-59); "Tarraco: la gran capital de Hispania" (60-71); "El Cid conquista Valencia" (72-81). Núm. 89 (maig de 2011): PRINCE, FRANCESCA. "D'Artagnan: una espada al servicio del rey Luis XIV" (19-24); POSTERGUILLO, SANTIAGO. "Aníbal en los Alpes" (62-71); MORALES

ROMERO, EDUARDO. "Los vikingos atacan España" (72-79). **Núm. 90 (juny de 2011)****: "Los íberos frente a Roma: aliados y rebeldes" (60-69); "La caída de San Juan de Acre" (70-81); **Núm. 91 (juliol de 2011)****: "Hernán Cortés, el conquistador del imperio azteca" (82). **Núm. 92 (agost de 2011)****: "La destrucción de Persépolis" (50-61); "La leyenda negra de Felipe II" (80). **Núm. 93 (setembre de 2011)**: MURCIA, FRANCISCO JAVIER. "Mitridates, el peor enemigo de los romanos" (12-16); REMESAL, AGUSTÍN. "La victoria de Portugal sobre Castilla en Aljubarrota" (18-21); MARTÍNEZ, ÓSCAR. "Troya. El amargo final de la ciudad mítica" (48-57); NOVILLE, MIQUEL ÁNGEL-JUAN LUIS POSADAS. "Octavio Augusto. El ascenso al poder" (58-69); SEGURA, GERMÁN. "Trafalgar. La última victoria de Nelson" (82-91). **Núm. 94 (octubre de 2011)**: PENADÉS, ANTONIO. "Los temibles guerreros de Esparta. Un ejército invencible" (48-59); CORRAL, JOSÉ LUIS. "La batalla de Roncesvalles. La épica derrota de Carlomagno" (70-79). **Núm. 95 (novembre de 2011)**: VALDALISO, COVADONGA. "Pedro el Cruel, el terror de la nobleza" (21-25); CASTELLANO, NÚRIA. "Los faraones hicsos" (34-41); MAYMÓ I CAPDEVILA, PERE. "El final de Roma. Odoacro, el primer rey bárbaro" (60-69).

Historia de Iberia Vieja, **núm. 68 (febrer de 2011)**: HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "La fracasada alianza hispano-británica de Felipe IV" (26-33); ÁVILA GRANADOS, JESUS. "Termancia. El último reducto arévaco de Celtiberia" (38-45); GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, MARCELINO. "Luis de Velasco e Isla. El héroe del Morro de la Habana" (52-55); GREGORIO GONZÁLEZ, JOSÉ. "La rebelión de los guanches" (66-67). **Núm. 69 (març de 2011)**: FRUTOS, ALBERTO DE. "El 'lado bueno' de la conquista de América" (14-23); ÁVILA GRANADOS, JESUS. "El desastre de la Vega. Cristianos contra musulmanes en la batalla de Sierra Elvira" (32-37); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "Cautivos en el infierno" (42-49); RÁMILA, JANIRE. "Valeriano Weyler y la guerra de Cuba" (62-67); POLANCO MASA, ALEJANDRO. "Dédalo, el primer portaaviones español" (68-71); GARCÍA BLANCO, JAVIER. "Cuenca subterránea. Refugios antiaéreos en la capital conquense" (72-75). **Núm. 70 (abril de 2011)**: ZUECO, LUIS. "Alejandro Farnesio. El rayo de la guerra" (24-29); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "¡Que vienen los yanquis! La psicosis de invasión americana en el verano del 98" (50-57); GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, MARCELINO. "Jorge Juan. Un genio olvidado" (62-67). **Núm. 71 (maig de 2011)**: CARDEÑOSA, BRUNO. "Cuando Hitler intentó convencer a Franco... (o al revés)" (14-23); GÓMEZ, LOURDES. "La historia nunca contada de Juan de Austria" (90-94). **Núm. 72 (juny de 2011)**: RÁMILA, JANIRE. "La batalla de Simancas. La primera gran derrota musulmana de la Reconquista" (22-27); GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, MARCELINO. "La fragata Tetuán. El barco más grande de su tiempo" (32-35); POLANCO MASA, ALEJANDRO. "González de Aedo y la isla de Pascua" (64-67); HERRADÓN, ÓSCAR. "Ascenso y caída del Marqués de Leganés" (88-95). **Núm. 73 (juliol de 2011)**: "La Reconquista. Moros vs. Cristianos" (34-45); FONT GAVIRA, CARLOS A. "Los alemanes del Camerún (en Zaragoza)" (54-61). **Núm. 74 (agost de 2011)**: GARCÍA BLANCO, JAVIER. "Guerreros templarios. Crónica bélica de los caballeros del Temple" (28-35); GARCÍA BLANCO, JAVIER. "Así era la vida de un templario. Disciplina, recogimiento y espíritu de batalla" (36-41); RÁMILA, JANIRE. "La batalla de Rande. La pérdida del tesoro de las Indias" (48-53); GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, MARCELINO. "Bolívar versus Morillo" (60-65). **Núm. 75 (setembre de 2011)****: "Almanzor" (12-17); "Juan Bautista de Anza (20-27); "Los enemigos de Felipe II" (28-35); "Franco contra el imperio del sol naciente" (58-65); ÁVILA GRANADOS, JESUS. "El conde de Pallars" (82-89). **Núm. 76 (octubre de 2011)**: RÁMILA, JANIRE. "Y nació la Guardia Civil. Creación y primeros años de la Benemérita" (42-47); HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "La batalla de Garellano. El Gran Capitán en Nápoles" (48-55); ÁVILA GRANADOS, JESUS. "Morir en Busa, y resurgir en París" (88-95). **Núm. 77 (novembre de 2011)**: HERNÁNDEZ GARVI, JOSÉ LUIS. "Españoles en la Primera Guerra Mundial" (20-28); GONZÁLEZ FERNÁNDEZ, MARCELINO. "El castillo de Cullera. Mil años de historia" (38-41); ÁVILA GRANADOS, JESÚS. "La Guerra dels Segadors. Radiografía de 19 años de la historia moderna de Cataluña" (60-67).

La Aventura de la Historia, **núm. 148 (febrer de 2011)**: GONZÁLEZ CALLEJA, EDUARDO. "El frente popular, libre de mitos" (36-41); QUESADA, FERNANDO. "Viriato. Un héroe para Hispania" (46-51); GONZÁLEZ OCHOA, JOSÉ M. "La travesía del infierno verde. El desafío de Orellana" (56-63); LUCENA GIRALDO, MANUEL. "La última frontera. La expedición de límites al Orinoco" (70-73). **Núm. 149 (març de 2011)**: MORADIELLOS, ENRIQUE. "El palo y la zanahoria. Churchill ante Franco" (36-42); ATIENZA PEÑARROCHA, ANTONIO. "Guerra por una oreja. Asedio británico a Cartagena de Indias" (56-61); ROLDÁN, JOSÉ MANUEL. "Amos de Italia. La conquista de la península" (78-81). **Núm. 150 (abril de 2011)**: FRANCO SILVA, ALFONSO. "Tierras en el filo de la espada. Cadiz, las repoblaciones de Alfonso X" (34-40); LOSADA, JUAN CARLOS. "Estados Unidos. Norte frente a Sur" (48-57).

**** Sumaris consultats a través del web.**

FONS I ARXIU:



El fons documental de la Comandància Militar de Reus (1939-1944)

Després d'haver lluitat en la Guerra Civil els soldats republicans perdedors que no es van exilar es van haver d'enfrontar amb la repressió del règim franquista, primer judicialment amb els consells de guerra militars que els condemnaren a diferents penes (entre elles la capital). Després de presoners de guerra passaren a ser mà d'obra esclava per a treballs forçats en obres públiques, com la reconstrucció de carreteres, pantans, edificis, etc. La idea del govern d'aleshores era la de reparar els estralls bèl·lics, compensar les despeses del manteniment dels soldats i sobretot modelar una nova conducta sobre els vençuts.

L'any 2001 amb motiu de la demanda d'informació per aconseguir certificacions sobre la reclusió temporal en camps de concentració i presons durant la dictadura franquista, l'**Arxiu Comarcal del Baix Camp**, amb seu a Reus, seleccionà la documentació que conservava del Camp de Concentració del Batalló de Soldats Treballadors número 121 de Reus dels anys 1939-1944, gestionat pels militars. Per a una major agilitat en la recuperació de dades es confeccionà una relació alfabètica dels soldats que apareixen als llibres, que ocupa més d'una vintena de

pàgines, bàsicament noms i cognoms (amb les grafies originals), a més seleccionà dins la correspondència del fons municipal de Reus les cartes vinculades amb la temàtica de la privació de llibertat.

Tot i la migradesa del fons, que no ocupa més d'una capsa, creiem que és interessant comentar la seva existència cara a facilitar els estudis sobre la repressió franquista, una repressió militaritzada.

Documentació conservada de la Comandància Militar de Reus:

1. Administració interna

1.1. Registre de documentació

- Registre d'entrades (1939-1940)
- Registre de sortides (1939-1940)
- Registre d'entrades i sortides (1941-1943)
- Registre d'entrades i sortides (1943-1944)
- Correspondència (1944)

2. Retenció i custòdia d'interns

- Registre d'ordres de la plaça (1944)

2.1. Moviment d'interns

- Registre de presentacions a la Comandància Militar (1940-1945)
- Registre de passaports (1941-1944)
- Registre de passaports (1943-1944)
- Passaports personals (1944)
- Passaports transport militar (1944)

Els registres de passaports són llibres ratllats de tamany foli on hi consta la data, l'autoritat que l'emet, el lloc d'origen, la destinació, el número de passaport, el nom i cognoms, la categoria de la persona (soldat, caporal o treballador) i el motiu del viatge (trasllat a l'hospital, a la presó provincial o alliberament).

Gràcies a un esborrany de l'arxiu de la Comandància de Reus que s'ha preservat i que transcrivim en apèndix (sign. 25.1.3), constatem un seguit de fets. Respecte a les cartes dels presoners, hom disposa d'un

catàleg que en fa una descripció del contingut, on trobem notificacions de bona conducta, de defunció, peticions de trasllat, de llibertat, del lloc de sepultura, d'antecedents polítics, etc. Fons complementaris a aquest són el del preventori judicial de Reus, el de la presó provincial de Tarragona i el de la Junta de Llibertat Vigilada de Tarragona.

Caldria incidir en la recuperació de documentació privada com correspondència personal, fotografies o dietaris dels soldats, material que ens pot oferir una altra visió molt diferent de l'oficial.

JOSEP M. GRAU I PUJOL

DUCH PLANA, MONTSERRAT. *Reus sota el primer franquisme: 1939-1951*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 1996; **R**ECASENS LLORT, JOSEP. *La repressió franquista de la ciutat de Reus: 1939-1950*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2003; **B**EAUMONT, EDURNE i FERNANDO MEDIOLA. "Batallones Disciplinarios de Soldados Trabajadores: castigo político, trabajos forzados y cautividad", *Revista de historia actual*, Cadis, 2 (2004) 31-48; **R**ECASENS LLORT, JOSEP. *La repressió franquista a la comarca del Baix Camp, exclosa la ciutat de Reus: 1939-1950*. Reus: Associació d'Estudis Reusencs, 2005; **B**EAUMONT ESANDI, EDURNE i FERNANDO MEDIOLA GONZALO. "Prisioneros de guerra, esclavos de postguerra: Los límites de la propaganda política y la explotación económica en los Batallones Disciplinarios de Soldados Trabajadores", en: *Congreso de la Guerra Civil Española 1936-1939*. Madrid: Sociedad Estatal de Conmemoraciones Culturales, 2006 (edició en cd); **G**RAU I PUJOL, JOSEP M.T. "El fons documental de la presó del partit de Reus", *Butlletí Informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus*, Reus, 12 (2006) 12-15.

Apèndix documental

Esborrany de l'inventari de l'arxiu de la Comandància Militar de Reus (anys quaranta)

Archivo de la Comandancia

Sección 1ª

-Expediente Letra S (Antonio Sánchez Gómez)

Sección 2ª

-División 1ª, Agrupación, Suministro de pan
-División 2ª, Armas de fuego
-División 3ª, Acuartelamiento, locales
-División 4ª, Transmisiones, teléfonos, colombofila
-División 5ª, Pasaportes, autorizaciones
-División 6ª, Servicios de guardia, destinos, varios
-División 7ª, Ejercicios, tiro, instrucción
-División 8ª, Licencias, permisos (situación, destinos)

-División 9ª

-División 10ª

-División 11ª, Estados en general

-División 12ª, Junta de Defensa Pasiva, siniestros, festejos, honores, invitaciones, saludos

-División 13ª, Condecoraciones, medallas

-División 14ª, Revista anual, cambios de residencia, sellos de goma, varios

Sección 3ª

División 1ª, Justicia

Agrupación

1ª Solicitudes, instancias

2ª Exhortos, diligencias

3ª Presos y arrestados

L'ESPASA I LA PLOMA

La guerra al Rosselló segons les *Mémoires* d'Henri de Campion*

Les *Mémoires* d'HENRI DE CAMPION s'han d'emmarcar dins del gènere d'autobiografies de soldats del barroc. No es tracta de la relació èpica d'un cabdill o d'un gran cap militar, com podrien ser les del *Gran Capitán*, les del Cardenal-Infante **Ferran**, o les del duc de **Noailles**, sinó d'unes memòries dessenfadades i, a voltes, informals, on l'anècdota substitueix a la notícia concreta, la frescura dels comentaris a la meticulositat freda de la dada, l'ingenuïtat a la seriositat, l'amenitat a la crònica estricta. Així, el *Simplicíssimus* d'H. VON GRIMMELSHAUSEN, o les memòries de PHILLIPE DE COMMYNES o les del cadet GUYON o d'ANDRÉ DELORT, etc. El Segle d'Or espanyol, també n'ha estat prolífic en aquest gènere: ALONSO DE CONTRERAS, DIEGO DUQUE DE ESTRADA, MIQUEL DE CASTRO, JERÓNIMO DE PASAMONTE, etc. Catalunya, a manca de militars professionals en el barroc, va aportar les experiències de notaris (PERE PASQUAL), menestrals (MIQUEL PARETS) o pagesos (JOAN GUARDIA), entre d'altres.

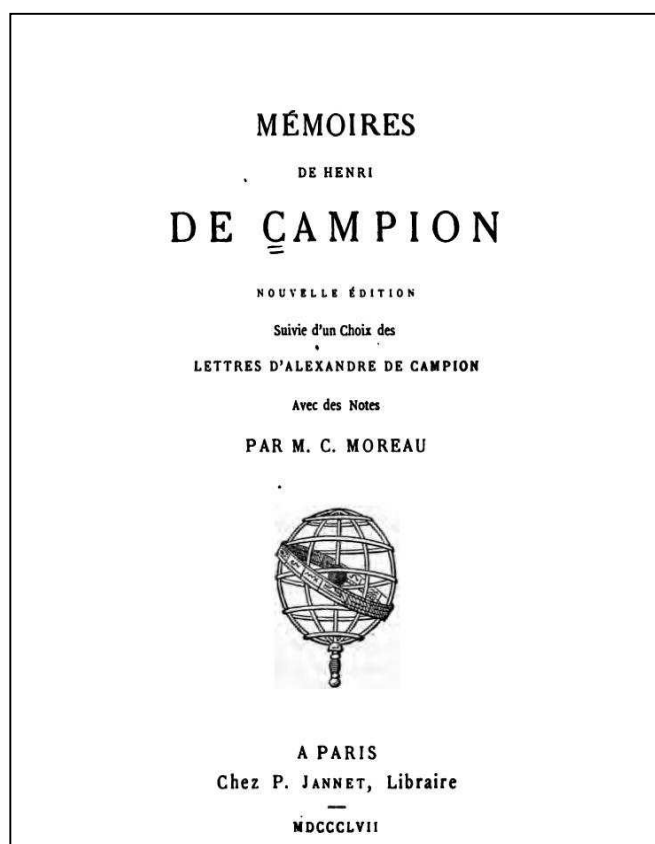
HENRI DE CAMPION (1613-1663), era de família noble. El seu germà gran **Alexander** (1610-1670) fou un activista de la Fronda, i també escriví unes memòries, a més d'un *Recueil de lettres pour servir a l'histoire des hommes illustres*. Tenia 23 anys quan es publicà *Le Cid* de CORNEILLE, i com el seu heroi, també CAMPION sentí inclinació per la guerra, l'aventura i l'honor. La seva trajectòria militar transcorregué en els exèrcits de **Lluís XIII**, **Richelieu** i **Mazarino**. Combaté a la Lorena, al Franc-Comtat (1635) i a Flandes, abans de participar en les primeres campanyes del Rosselló (1638-1640). Encabat d'aquestes, passà al Piemont (1640-1641). La seva fou l'època de la regència d'**Anna d'Àustria**, de la Fronda, de **Mazarino**, **Condé**, etc., actors d'una tragèdia política que se centrà en el complot contra la vida del cardenal **Mazarino** (1643). CAMPION refusà, en nom del seu honor, obeir el dictats de les passions del cap del partit aristocràtic, duc de **Beaufort**, però el fracàs del complot l'obligà, tanmateix, a exilar-se. No tornà a França fins dos anys més tard, per casar-se i viure al marge de més intrigues. Gràcies a la intermediació d'un antic cap, el general **Longueville**, fou rehabilitat, i el 1651 ingressà a l'exèrcit reial, al servei de **Mazarino**, que acabava de vèncer la Fronda. Amb el grau de coronel, prengué part en les campanyes de Lorena i Picardia, fins el 1654. Aquestes sèrie de vicissituds de la política i de la guerra l'anaren apartat poc a poc de la vida activa. A la mort de la filla gran, de cinc anys, que ell adorava com la imatge d'un altre món més pur, CAMPION abandonà tota activitat pública, se retirà a la seva hisenda de Boscferet, i escriví unes memòries amb l'esperança que contribuïssin a la formació dels fills.

L'obra de CAMPION és l'autobiografia d'un militar francès del segle XVII, prototipus del soldat-gentilhome, jugador, bebedor, doner, sempre de trifulga en trifulga i embolicat en aventures solament interrompudes pel deure d'assistir al combat. CAMPION es mostra recelós dels seus comandaments, però fou abnegat complidor de les seves obligacions militars, valent en el combat, amb un orgull que l'impedí perdre un xic de la flemma que

debia caracteritzar l'honor de tot cavaller oficial de **Lluís XIII**. Era un d'**Artagnan**, una vida de ficció elevada a les pompes de la impremta, que poc devia diferir, en essència, de la seva. Foren tants els desafiaments en els quals es baté **CAMPION**, que ell mateix en perd el compte i es limita, per tal de no ser prolix, a comentar el primer que va tenir. Contra tot pronòstic, foren els testimonis i padrins dels dos duelistes els qui s'enredaren en una baralla espasa en mà, fins que els propis duelistes els van separar. Problemes amb femelles, amb les que no va poder casar-se per manca de diner i a les quals ell mateix cercava un millor pretendent. Problemes, sobretot amb el joc, la seva gran perdició. Amb els daus va perdre diners, hisenda, ascensos..., però no pas els seus camarades, en els qui sempre trobà el cop de mà que el lliurava de caure a les urpes dels creditors. Mai no deia als amics que necessitava diners, els demanava sempre per carta. Vistos els resultats, **CAMPION** jurà solemnement no tocar mai més els daus, i ho va complir. D'ençà del jurament, s'entregà amb bogeria al joc de naips...

Els esdeveniments que se succeeixen en el seu relat són cites amb la Història fàcilment corroborables (Dôle, Luneville, Salses, etc.), i converteixen els seus comentaris en el testimoni viu d'uns fets reals, en una visió autèntica de la guerra en temps dels cèlebres terços de Flandes. Perquè en el fons, l'autor no pretenia revelar un caràcter, una personalitat, una evolució interior, sinó anotar uns fets, uns actes, i situar-los en el context històric en el qual van tenir lloc. El que aconsegueix, al mateix temps que relatar els esdeveniments històrics, és pintar la persona del protagonista amb els suficients matisos i color com perquè atregui l'atenció, i acaba oferint l'autoretrat d'un gentil-home intel·ligent i seriós.

En la seva obra, **HENRI DE CAMPION** dedicà una trentena de pàgines (a partir de la 93 i fins a la 122 -en l'edició de 1857-) a la campanya del Rosselló, dins de la guerra contra la monarquia hispànica: presa i assalt de la fortalesa de Salses (juliol de 1639), conquesta de Ribesaltes, setge hispànic a Salses (setembre de 1639), batalla del Dia dels Difunts (1 de novembre de 1639), rendiment final (6 de gener de 1640), etc. Efectivament, **CAMPION** prengué part en la invasió de 1639, havent rebut ordres a finals de 1638 d'incorporar-se al regiment del Llenguadoc sota el comandament del príncep de **Condé** (pàgina 93). Comença donant compte del nom dels principals caps i fent una detallada descripció del teatre de guerra rossellonès (94-96). **Schomberg** jutjà impossible penetrar més avall "*par la plage, à cause du fort de Saint Ange, ni entre l'étang et la montagne, à cause de Salces*". Posà setge a la fortalesa salsenca, que descriu (98) conclouent que "*je la tiens la meilleure de l'Europe*". Hi ha una nova descripció



de les aproximacions d'assedi i de la col·locació de les mines; també, com no, de l'assalt (CAMPION en comandava un escamot de suport de 25 homes) (98-102). Un cop en poder de França, els hispànics hi posaren setge per recuperar-la, i en l'intent francès d'obligar l'enemic a llevar-lo es va lliurar la batalla del Dia dels Difunts, "*et le lendemain, 2 de novembre, jour des Morts, nous fûmes nous mettre en bataille sur la hauteur au-dessus de Salces*", i detalla les principals disposicions d'aquell intent fracassat dels francesos, els punts per on es produí l'atac, el nom i càrrec dels militars que s'hi destacaren (el nostre protagonista també s'hi va trobar), etc. (112-119). El relat és fresc i vigorós, durant l'assalt contra les trinxeres hispàniques cau un tret de canó al bell mig de la seva unitat, "*Un de leurs boulets donna dans le milieu de notre bataillon, et le coup, joint aux mosquetades, nous emporta six files ou trente-six hommes*". Molts dels oficials queien morts al fossar i els soldats fugien a la desbandada en el que es convertí en un carnatge; CAMPION caigué malferit d'un tret de mosquet al petus "*avec tant de violence qu'il me fit une grande contusion et me renversa évanoui*". Fins a la pàgina 122, s'explica el procés final de la rendició de Salses, pactes, assistents a l'acte, cerimonial, etc., i afegeix a tall d'epíleg "*La sortie du sieur d'Espanan de Salces fut tout-à-fait honorable pour lui et utile au Roi, car, à la suite de cette conquête, l'armée Espagnole fit tant d'insolences et de voleries dans la Catalogne, que cette province se revolta contre son roi Philippe IV, et se donna au nôtre. Elle est demeurée en son pouvoir jusqu'en 1652, que nous perdimes Barcelone...*". D'ençà, el regiment de CAMPION passà a l'Albigès, camí d'Itàlia, fent dolça estada de tres mesos en una vila, on el nostre protagonista, ja recuperat, conegué **Lucrècia de Saint Julien** "*avec laquelle je passai de douces heures*", iniciant noves aventures i combats, lluny però del nostre país.

Aquest fou un llibre "confidencial", destinat a no passar de manuscrit, però que ja fa temps que entrà en el gran circuit literari. En el moment d'invitar al lector a entrar com un intrús en les seves pàgines, a tall de confessió general, bó seria tenir present que no vam ser pas convidats a cerimònia tan íntima. El 1807, un historiador militar, el general **Grimoard**, publicà les memòries de CAMPION per primer cop (esporgant-les del què considerà "detalls d'afers domèstics"), havent-li proporcionat el manuscrit l'últim hereu varó dels **Campion**. Foren reeditades el 1857 per P. Jannet, edició que incorporà cartes del seu germà **Alexander**. Ambdues edicions consten penjades al *Google Books*, a *American Libraries* o a *Open Library*. L'any 1967 l'editorial Mercure de France edità les *Mémoires de Henri de Campion*, en una edició en rústica, de 350 pàgines, a càrrec de **Marc Fumaroli**, reimpressa el 1990. La darrera edició, de 2002, és de 393 pàgines. Es poden adquirir a través d'Internet per un preu que oscil·la entre els 10-15 € (i la còpia de l'edició de 1857, per 33 €, a *Amazon*).

[JOSEP M. GÜELL I SOCIAS (†)]

*N. de l'E. Aquest article de la secció *l'Espasa i la Ploma*, vol ser un homenatge a **Josep M. Güell i Socias**, pare del productor d'*A Carn!*, traspassat aquest 1 de maig de 2011. **Güell** (pare) va traduir del francès l'obra de CAMPION, mentre **Güell** fill en prenia les anotacions pertinents. Amb ajut d'alguns comentaris històrics sobre el gènere literari de les autobiografies de soldats del barroc, **Josep M. Güell** elaborà un informe per tal de proposar a alguna editorial (Seix Barral i pot ser alguna altra), una edició en català de les aventures de CAMPION. El text d'aquest informe, és el que aquí publiquem, mínimament retocat per adaptar-ne l'estructura, i amb algun afegit per completar la informació bibliogràfica.

-CAMPION, HENRI DE. *Mémoires de..., contenant des faits inconnus sur partie du règne de Louis XIII et les onze premières années de celui de Louis XIV, notamment beaucoup d'anecdotes intéressantes sur les ducs de Vendôme et de Beaufort et le cardinal Mazarini, depuis 1634 jusqu'en 1654*. Ed. Philippe-Henri de Grimoard. París: Treuttel et Würtz, 1807.

-CAMPION, HENRI DE. *Mémoires de... Trois entretiens sur divers sujets d'histoire, de politique et de morale*. Éd. présentée et annotée par Marc Fumaroli. París: Mercure de France, 1990 (Le Temps retrouvé; 11).

-DUQUE DE ESTRADA, DIEGO. *Memorias de D. Diego Duque de Estrada*. En: *Autobiografías de soldados (siglo XVII)*. Ed. de José M. de Cossío. Madrid: [Biblioteca Nacional de España], 1956 (Biblioteca de Autores Españoles. Desde la formación del lenguaje hasta nuestros días; 29), 249-484.

-LE VISI, MARGARITA. "Golden Age Autobiography. The Soldiers". *Hispanic Issues*, II (1988) 97-118.

-SIMON TARRÉS, ANTONIO. "Memorias y diarios personales de la Cataluña moderna". *Historia Social*, 2 (1988) 119-134.

NOTÍCIES :

Conferències

Dijous 13 d'octubre de 2011, a les 19:30h., el Museu Nacional Arqueològic de Tarragona va acollir l'acte de conferència pública a càrrec de Rafael Grasa "**Guerres: evolució, conseqüències i formes d'evitar-les**", dins del cicle "Guerres, Setges i les seves Conseqüències". L'acte va estar organitzat pel MNAT, la URVT i l'Ajuntament de Tarragona.

[www.tarragona.cat]

Dijous 3 de novembre, el Casal de Cultura Robert Brillas, d'Esplugues de Llobregat, acollí l'acte de la conferència "**Un espluguí a la Batalla de l'Ebre**", organitzà: Grup d'Estudis d'Esplugues de Llobregat.

[<http://grupestudis.entitats.esplugues.cat>]

Exposicions

Fins al 4 de novembre de 2011, el vestíbul del Centre de Lectura de Reus, ha acollit l'exposició "**Cinema en temps de guerra, exili i repressió**". L'activitat ha estat organitzat pel CLR.

[www.centrelectura.cat]

Dimecres 14 de desembre, a les 12:30h., a la Sala del cos de guàrdia del Castell de Montjuïc, va tenir lloc l'acte d'inauguració de l'exposició "**Aviadors de la República**", a càrrec del president d'AENA i de la presidència col·legiada d'ADAR. L'exposició romangué oberta del 15 de desembre de 2011 al 29 de gener de 2012, i en la seva organització van participar, a més d'AENA i l'ADAR, l'Ajuntament de Barcelona i el Memorial Democràtic.

[[Butlletí Memòria Democràtica, 34 -www20.gencat.cat/portal/site/memorialdemocratic...](http://Butlletí%20Memòria%20Democràtica,%2034-%20www20.gencat.cat/portal/site/memorialdemocratic...)]

Presentació de llibres

Dissabte 15 d'octubre de 2011 es presentà el llibre *Almogàvers i senyors de Cornago. Gal lípoli*, de Rubén García Cebollero. L'acte de presentació fou a les 19h., a la sala del Casal Municipal de La Fatarella, i va estar organitzat per Lo Riu Associació. Aquesta activitat compta amb una subvenció corresponent a la VIII Convocatòria d'Ajuts a Activitats de Centres d'Estudis de l'Institut Ramon Muntaner.

Dimarts, 18 d'octubre següent, a les 19h., el Centre Cultural La Marineta, de Mollet del Vallès, fou l'escenari de la presentació del llibre de Laia Fortuny i Capdevila *Les víctimes de la Guerra Civil a Mollet del Vallès*, acte que va estar organitzat pel Centre d'Estudis Molletans.

[www.irmu.org]

Dijous 27 d'octubre, a les 19h., la Biblioteca Pública de Tarragona organitzà la presentació de la segona edició de *El setge de Tarragona i la guerra del Francès: una guia de llibres i de recursos electrònics*, dins dels Actes de Commemoració del Bicentenari del Setge de Tarragona. L'acte també fou coorganitzat per l'Hemeroteca Municipal de Tarragona.

[<http://bibliotecatarragona.gencat.cat>]

Visites guiades i itineraris

Dissabte 1 d'octubre de 2011, a les 16:30h., es va fer convocatòria al Castell de Penyafort de Santa Margarida i els Monjos per tal de realitzar una visita als *Espais de l'Aviació Republicana*, comentada al CIARGA (Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria), que va anar a càrrec de Ramon Arnabat. L'acte estava organitzat per l'Institut d'Estudis Penedesencs, i la inscripció era de 3 € per al públic en general i de 2 € per als socis de l'IEP.

[www.iepenedesencs.org]

Dijous 13 d'octubre, la Biblioteca Pública de Tarragona acollí la presentació de l'*Itinerari Espai Històric del Final de la Batalla de l'Ebre*, a càrrec de Francisco Cabrera Castillo i Àngel Solà Mauri, dins del programa "Tastets de Patrimoni. Temporada de Tardor 2011", i organitzat per la BPT i l'IRMU.

Diumenge 23 d'octubre, el Grup Búnquers Arenys i Biblioteca d'Arenys de Mar, van organitzar una *Passejada per conèixer els búnquers de La Musclera i el Cavaíó*, a Arenys de Mar.

[www.irmu.org]

Dissabte 29 d'octubre i dins dels Actes en Commemoració del Bicentenari del Setge de Tarragona, la Biblioteca Pública i l'Hemeroteca Municipal de Tarragona van organitzar la *Ruta literària i històrica sobre el setge de Tarragona de 1811*, a partir de les 11h.

[<http://bibliotecatarragona.gencat.cat>]

El mateix dia, a Badalona, la Societat Catalana de Genealogia, Heràldica, Sigil·lografia, Vexil·lologia i Nobiliària, va organitzar una *Visita al castell Godmar (Cal Comte)*, la qual va anar a càrrec de Pilar Marés y de Saavedra. Es va fixar un preu de 3€ per al públic en general, del qual n'estaven exempts els socis de l'entitat.

[www.scgenealogia.cat]

Diumenge 6 de novembre el Grup de Recerca La Filferrada organitzà una *Sortida al campament republicà de Pujalt* (l'Anoia).

[www.lafilferrada.blogspot.com]

Tastets de Patrimoni. Temporada de tardor 2011-2012. Espais històrics del final de la Batalla de l'Ebre

La col·laboració entre la Biblioteca Pública de Tarragona i l'Institut Ramon Muntaner continua aquesta tardor amb una nova temporada del cicle Tastets de Patrimoni, que, com en les altres edicions, comptà amb dues presentacions de rutes patrimonials, organitzades en aquesta ocasió per Lo Riu Associació, de la Fatarella, i la seva posterior realització.

La primera d'aquestes presentacions, dedicada a la ruta de l'espai històric del final de la batalla de l'Ebre, es féu el 13 d'octubre i anà a càrrec de Francisco Cabrera Castillo, president del Centre de Documentació del Baix Ebre i la Terra Alta, i d'Àngel Solà Mauri, estudiosos de la Guerra Civil. El 10 de novembre es realitzà la presentació de la segona ruta, dedicada al conjunt històric de les Camposines (la Fatarella), i anà a càrrec d'Antonio López, estudiós dels aspectes culturals del conjunt dels espais de la batalla de l'Ebre. Les presentacions es dugueren a terme a les 19h. a la Biblioteca Pública de Tarragona.

La temporada de tardor dels Tastets de Patrimoni es tancà amb una sortida cultural a la Fatarella el 3 de desembre, en què es realitzaren una visita guiada al conjunt històric de les Camposines i un recorregut guiat a l'espai històric del final de la batalla de l'Ebre. Les places per a aquesta sortida eren limitades i calia inscriure-s'hi prèviament, a partir del 15 de novembre.

[<http://bibliotecatarragona.gencat.cat> i <http://www.irmu.org>]

II Jornades de Recreació de la Guerra Civil al Poble Vell de Corbera d'Ebre

El museu privat La Trinxera de Corbera d'Ebre va organitzar, juntament amb el Patronat Poble Vell de Corbera d'Ebre, Associació Cota 402, Centre CEDOBE, Associació Cu-Cut!, i CEIBM, i durant el primer cap de setmana de setembre, els dies 3 i 4, la segona edició de les Jornades de Recreació Històrica de la Guerra Civil, a l'emblemàtic espai del Poble Vell. El seu propietari, Pere Sanz, ha comptat amb l'ajut de diversos col·laboradors i el suport de l'Ajuntament de Corbera d'Ebre i el Patronat del Poble Vell, entre d'altres entitats. L'eix central de les jornades fou la Fira d'Objectes Militars i Col·leccionisme, i un seguit de diorames que representaren escenes de la Guerra Civil Espanyola com si es tractés d'un campament. L'organització gestionà la participació d'una dotzena d'expositors a la Fira procedents de Tarragona, Barcelona i el País Valencià. Pel que fa als diorames, es van nodrir essencialment de l'ingent fons del museu La Trinxera, que disposa d'una àmplia col·lecció de vestits militars del conflicte, peces d'artilleria, antitancs, bombes d'aviació, obusos i, fins i tot, vehicles. Un autobús i diversos vehicles d'època d'altres col·leccionistes s'incorporaren als diorames.

Les jornades obriren portes el dissabte 3 de setembre, a les 10:00 hores, al Poble Vell. A partir de les 18:00 hores se pronunciaren a l'interior de la remodelada església del Poble Vell un seguit de conferències amb experts del conflicte bèl·lic. Van intervenir, entre altres, l'historiador flixanco *Josep Sánchez Cervelló* i el director del Centre de Documentació de la Batalla de l'Ebre, *Francisco Cabrera Castillo*. A les 21:00 hores, el mateix espai acollí un aperitiu i un ball popular, i l'endemà, diumenge, el recinte tornà a obrir portes de 10:00 a 14:00 hores. Tots els veïns que anaven vestits d'època tingueren dret a accedir de manera gratuïta a l'interior del recinte. A banda dels diorames instal·lats al Poble Vell, el museu La Trinxera obrí les portes de 10:00 a 21:00 hores dissabte i de 10:00 a 14:00 hores l'endemà diumenge per a la visita de l'exposició permanent.

[www.irmu.org; www.ceibm.org i Joan Antonio.: 661228829; <http://www.facebook.com/pages/Exposici%C3%B3-La-Trinxera/102926466473664>]

CIARGA (Centre d'Interpretació de l'Aviació republicana i la Guerra Aèria)

El 24 de juliol de 2011 es va inaugurar el ***Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria (CIARGA)*** a Santa Margarida i els Monjos (Alt Penedès) i, des del mes de setembre obre les seves portes al públic els caps de setmana, y entre setmana, per a visites concertades.

Mes de 300 persones s'aplegaren el dia de la inauguració, algunes d'elles veïnes de la comarca que van tenir relació amb el personal de l'aviació republicana durant els anys de la guerra civil, així com pilots i mecànics de la "Gloriosa", com els mecànics de *Xatos*, Josep Capellades i Antoni Vilella. En l'acte d'inauguració intervingueren: Joan Auladell, director general de Relacions Institucionals de la Generalitat de Catalunya, Antoni Vilella, president d'ADAR, Imma Ferret, alcaldessa de Santa Margarida i els Monjos, i Ramon Arnabat, president de l'Institut de Estudis Penedesencs i coordinador del CIARGA.



Inauguració del CIARGA: d'esquerra a dreta: Joan Auladell, director general de Relacions Institucionals, Antoni Vilella, president d'ADAR, Josep Capellades, membre d'ADAR, Imma Ferret, alcaldessa de Santa Margarida i els Monjos, Ramon Arnabat, president de l'IEP i coordinador del CIARGA

© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

Un Centre únic

La creació i posada en marxa del CIARGA ha estat possible gràcies a la col·laboració entre l'Institut d'Estudis Penedesencs (IEP), l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos, el

Memorial Democràtic i la Direcció General de Recerca de la Generalitat de Catalunya, l'Associació d'Aviadors de la República (ADAR), i el Taller de Projectes de la Universitat de Barcelona. Aquest és l'únic centre que hi ha a Catalunya i a Espanya dedicat a l'aviació republicana i la guerra civil espanyola. Per això, el CIARGA és el centre de referència dels *Espais de la Memòria Democràtica al Penedès* i dels espais de l'aviació i la guerra civil, en el marc de la *Xarxa d'Espais de Memòria de Catalunya*.



Exterior del CIARGA i refugi del Serral
© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

Les arrels del CIARGA es troben a l'any 2007 quan es va posar en marxa l'*Estació Territorial de Recerca Penedès: Forces Aèries de la República Espanyola* (ETRP: FARE) a partir d'un conveni signat per l'IEP, la Direcció General de Recerca i l'Ajuntament de Santa Margarida i els Monjos, amb l'objectiu d'estudiar al Penedès i a Catalunya el paper de l'aviació republicana i la guerra aèria en el marc de la guerra civil espanyola. Un dels projectes que es contemplava en aquest conveni era la creació d'un Centre d'Interpretació relacionat amb el tema de l'aviació i la guerra civil. La tasca realitzada per l'ETRP:FARE entre 2007 i 2010, tant en el camp de la investigació, documentació i difusió, pot veure's al web: www.aviacioiguerracivil.com. En ell, entre altres coses, hom pot realitzar una visita virtual a les restes patrimonials dels aeròdroms penedesencs del *Vesper de la Gloriosa* o consultar el fons documental sobre aviació i guerra civil que es serveix a la Biblioteca dels Monjos.

Per tirar endavant el projecte de Centre d'Interpretació es va comptar amb la col·laboració del Taller de Projectes de la Universitat de Barcelona, que va preparar, juntament amb l'IEP, el primer esboç del CIARGA i, al seu torn, va elaborar un programa didàctic destinat a les escoles i instituts que visitessin el centre. El projecte va rebre el suport de l'Ajuntament de Santa Margarida

i els Monjos i del Memorial Democràtic, que facilitarien el seu finançament. Finalment, després de quasi tres anys de treball, el CIARGA ha obert les seves portes als visitants.



Gràfica de l'interior del CIARGA
© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

Un centre modern

El Centre d'Interpretació de l'Aviació Republicana i la Guerra Aèria (CIARGA) és un equipament museogràfic singular i de referència, relacionat amb l'aviació i la guerra civil a Catalunya, que s'emplaça al Parc de la Memòria del Serral a Santa Margarida i els Monjos, en els terrenys que ocupava l'aeròdrom republicà dels Monjos que formava part de l'anomenat *Vesper de la Gloriosa*.

Aquest equipament cultural és el primer referent dedicat a explicar la història de l'aviació republicana a la Guerra Civil espanyola, tot mostrant el desenvolupament de l'aviació durant la guerra; la important intervenció estrangera en els dos bàndols; la guerra aèria al front i a la rereguarda, és a dir, aquells esdeveniments que són propis i significatius en el context de la Guerra Civil i l'aviació a Catalunya, i en el context constructiu i de funcionament dels aeròdroms militars.

Igualment, es mostren els continguts locals a l'entorn de l'existència del camp d'aviació dels Monjos, emprat per les esquadilles republicanes de caça en el context de la xarxa d'aeròdroms del *Vesper de la Gloriosa*, integrada pels terrenys de vol de Pacs, Sabanell i Santa Oliva: com es construïa un aeròdrom republicà, quins avions s'hi emplaçaven, els tallers de muntatge i

reparació, els aviadors, els mecànics, armers i altre personal que formava part del tren rodat de les esquadretes...

Tot això es mostra gràcies a la creació d'una museografia didàctica i comprensiva que combina escenografies i peces originals amb potents recursos multimèdia. Així, el projecte compta amb la creació de dues rèpliques (a escala 1:4) dels avions republicans més representatius de tota la guerra, protagonistes el 1938 i 1939 de les accions aèries a l'Ebre des dels camps penedesencs: el Polikarpov I-15 *Xato* i el Polikarpov I-16 *Mosca*. També compta amb diversos audiovisuals i recreacions virtuals que permeten aprofundir en el coneixement dels fets; amb una maqueta (a escala 1:7) del local de la Margaridoia tal i com era l'any 1938 quan s'hi muntaven els *Xatos*; o una rèplica (a escala 1:1) d'una caseta de comandament i dues figures que representen el cap d'Estat Major i el cap d'Equadrilla, amb noms i cognoms. Un dels principals atractius del CIARGA és la Cabina de *Xato* a escala 1:1, feta amb tots els materials i aparells dels avions que volaren el cel del Penedès durant la guerra civil, i que està adaptada a un simulador de vol, de manera que els visitants poden experimentar la sensació de volar en un d'aquells aparells.



El soci d'ADAR Joaquín Guerra pilotant el *Xato* durant la seva visita al CIARGA

© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

En un hangar

El CIARGA està situat dins d'un hangar, just al costat del refugi del Serral. Es tracta d'un hangar habilitat com a espai museogràfic, l'interior del qual proporciona el marc adequat per a la

presentació dels espais definits i dels continguts, tant de presentació de l'equipament, com dels vuit àmbits en els quals s'implementa la museografia.

El Centre s'articula a partir de tres espais físics ben definits:

- **Espai de Recepció**, destinat a la recepció dels visitants, que compta amb tots aquells elements útils per a rebre'ls i les dependències necessàries per al funcionament de l'equipament, com serveis tècnics, sanitaris, i botiga, la qual ofereix productes de màrqueting de qualitat. També compta amb una pantalla d'informació i consulta sobre les temàtiques relacionades amb l'equipament, amb el projecte *Tots els Noms*, amb els *Itineraris de la Memòria Democràtica del Penedès*, i amb els *Espais de Memòria de Catalunya*.



Maquetes de Xato (Enric Ruiz) i Mosca (Alfredo Gil) a l'interior del CIARGA

© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

- **Recorregut**: el recorregut expositiu ocupa la part central de l'espai interior de l'hangar, tot distribuint els vuit àmbits temàtics que exposen, d'una manera comprensible i a l'abast de tots els usuaris, el context històric de l'aviació i la guerra, la trajectòria de les aviacions enfrontades en l'esdevenir de la guerra, les campanyes que afecten Catalunya, els indrets que van convertir-se en camps d'aviació, els protagonistes implicats, etcètera. Els textos centrals estan en català i castellà i els audiovisuals i interactius en català, castellà i anglès.

Els vuit àmbits dissenyats habilitats per donar a conèixer el discurs museogràfic del centre són els següents:

- **Àmbit 1**: La Guerra Aèria (1936-1939)

- Àmbit 2: L'organització de les forces aèries republicanes
- Àmbit 3: El *Vesper de la Gloriosa*
- Àmbit 4: La indústria aeronàutica a Catalunya
- Àmbit 5: Els avions de la Guerra Civil
- Àmbit 6: El dia a dia al camp
- Àmbit 7: Els atacs aeris
- Àmbit 8: Defensa activa i defensa passiva.

-**Espai Audiovisual:** Està vertebat per una pantalla de gran format, on es van projectant documents visuals relacionats amb l'aviació i la Guerra Civil, amb la finalitat de complir una triple funció: motivació, informació i síntesi, respecte al desenvolupament de la guerra aèria i dels diferents Espais de Memòria. L'espai acull també una mostra de cartells sobre l'aviació republicana durant la guerra civil i una imatge de grans dimensions de la batalla aèria a l'Ebre.



Reproducció a escala 1:1 de la caseta de comandament de l'aeròdrom d'un *Vesper de la Gloriosa*
© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

Patrimoni, Recerca, Pedagogia

El CIARGA es complementa amb els itineraris senyalitzats als **espais patrimonials de l'aviació republicana** durant la guerra civil als Monjos (el taller i el refugi antiaeri de la Margaridoia, la presó d'aviadors franquistes al castell de Penyafort, el refugi antiaeri de cal Rubió, el cos de guàrdia de Masgranell, la caserna i el refugi antiaeri del Serral). També es complementa amb la Ruta del *Vesper de la Gloriosa*, una ruta senyalitzada recentment, i que passa pels espais dels antics aeròdroms republicans del Penedès: Santa Oliva, els Monjos, Pacs-Vilobí i Sabanell.

El CIARGA complementa la seva tasca divulgativa amb *el Centre de Recerca i Documentació Aviació Republicana i Guerra Civil (CRDARGC)* que es troba a la Biblioteca dels Monjos. Aquest Centre realitza tasques de recerca i difusió i recull documentació bibliogràfica, documental, gràfica i audiovisual sobre l'aviació i la guerra civil. La documentació servada al CRDARGC és de consulta pública prèvia reserva i acreditació.

El CIARGA compta amb un programa pedagògic dissenyat per DIDPATRI, de la Universitat de Barcelona, amb la col·laboració de l'IEP, orientat a les visites escolars. Aquest programa contempla activitats pedagògiques abans, durant i després de la visita al CIARGA, i de tipologia diversa: tallers, jocs, activitats, etc., en els camps de l'aeronàutica, la geografia, la història o la tecnologia.

Visitar el CIARGA

El CIARGA pot visitarse els dissabtes, diumenges, festius i ponts de 10 a 14 hores.

També es pot concertar una visita entre setmana per a grups i/o escoles i instituts als telèfons: 627 000 129 - 938 982 514; o a través del correu: visites.memorial@smmonjos.cat; informacio.memorial@smmonjos.cat

Els preus són: Entrada general: 4 €; Entrada reduïda: 2 €

Més informació a: http://www.memorial.smmonjos.cat/horarios_cat.html



Els membres de l'Agrupació F.A.R.E. de recreació històrica el dia de la inauguració del CIARGA
© CIARGA (Ramon Arnabat Mata)

EXPUGNARE OPPIDUM: Òpol 1639, la Masada catalana

Si algú ha pogut visitar la fortalesa jueva de Masada haurà reconegut no haver vist mai un punt fortificat natural de resistència més imponent. A una alçada de 450 metres emergeix en ple desert de Judea, al costat del Mar Mort, un enorme tossal romboidal que ofereix un cim de quasi 10 hectàrees on s'hi poden aplegar fins a un miler de defensors. L'any 72 **Luci Flavi Silva** l'assetjà, i per pendre-la necessità deu vegades més homes que els oponents, deu mesos de pacient perseverança i aixecar una colosal rampa per poder-hi fer arribar els assalts. Actualment és un parc nacional (des de 1966) i forma part de la Reserva Natural del Desert de Judea (1983); l'any 2001 la UNESCO la declarà Patrimoni de la Humanitat.

L'admiració que desperta és, sens dubte, per la col·laboració que presenta de la Naturalesa geològica, tan ajustada a les necessitats defensives. Els antics jueus, pràcticament no van haver d'aixecar murs ni contraforts, la Naturalesa els ho havia estalviat.



Passa quelcom similar amb Òpol. Per bé que en una dimensió molt més modesta i no tan col·losal, no per això la fortalesa més septentrional dels Països Catalans deixa un cert regust d'estorança a qui l'ha pogut visitar. Situada en el sector més oriental de les Corberes, toca als límits del Narbonès i ha estat tradicionalment el primer punt de resistència català a les continuades invasions des de França (només el llogarret de Perellòs és més al Nord, però en un pla indefensable). De fet, es tracte d'un castellet medieval del segle XIII (petitet i del tot enrunat) dalt d'un tossal. Però quin tossal! Sembla fet a mida per albergar una fortificació defensiva, ja que malgrat la seva poca alçada, les parets són escarpadotes i en conjunt formen una elevació homogènia emergint del no res. Situat a dalt de tot, dóna la sensació d'estar en una nau pètria immòbil emmig del desert verd rossellonès. La punta més extrema és un xic més elevada (a la dreta de la imatge), i allí jeuen les restes del castell. Al punt del mig hi ha un sortint abrupte que trenca una mica l'estructura uniforme. Allí els antics



rossellonesos van fer-hi una mica d'obra, cobrint l'esquerda amb pedrots grossos, a tall de marge, i van taponar l'únic punt feble del conjunt. Però un punt feble és un punt feble, i aquest, que és per on més fàcilment s'hi pot accedir, ha estat igualment el punt d'assalt dels exèrcits francesos.

Així va ser en innombres ocasions, la més famosa de totes, la de 1639. El 1635 França declarà la guerra a la monarquia hispànica. El 1636 s'havia atacat per Irun i pres Sant Joan de Luz; el 1637 es posà setge a Leucata; el 1638 eren els francesos els qui prenién la iniciativa i assetjaven Hondarríbia, i a l'igual que a Leucata, els atacants hagueren de fugir derrotats. De feia mesos que les autoritats esperaven una reacció en forma de revenja, amb la irrupció d'un exèrcit, que a través dels espies i les confidències de mercaders, savien que s'anava concentrant molt a prop de Narbona. El dia 9 de juny de 1639 el príncep de **Condè** travessava la frontera al front d'un poderós exèrcit. El seu objectiu fou Salses, un dels setges més importants de la història de Catalunya, però abans d'arribar a Salses, havia de prendre Òpol.

Òpol estava defensada per una cinquantena de soldats (potser 60 o més), sota el comandament d'un joveníssim **Luis Nuñez de Bolduque**, un obscur alferis, nascut a Flandes de pare espanyol. Formaven la guarnició més avançada del país, i n'eren conscients. Però els francesos hi destacaren tres militars, **Lignac**, **Andonville** i **Torgenac**, amb 600 homes i un canó que, amb molts esforços aconseguiren situar davant de l'entrada (l'esquerda coberta com si fos un marge). En veure's atrapats a boca de canó i saber que Ribesaltes havia caigut i havia estat saquejada, es van rendir. La capitulació els va permetre sortir amb vida i en llibertat, i feren cap a Perpinyà, per informar.

A Perpinyà, bullia un ambient d'alt voltatge amb tothom lliurat a la resistència a la invasió francesa. La capitulació que va fer l'alferis **Nuñez de Bolduque** no agradà gens ni mica a les autoritats. El mateix 11 de juny, el governador de Perpinyà **Juan de Meneses**, escrivia al virrei comte de **Santa Coloma**, dient-li que la tropa rendida d'Òpol havia arribat allí a les cinc hores de la tarda:

"con toda su gente sana y buena, efeto un soldado que traía la mano herida por havérsele rebentado un mosquete. No quise ver al dicho alcaide sino al passar por donde yo estaba le traté a rozes como merecía su poco valor, haviéndome echo grandes promesas de que aquellas murallas serían su sepultura y teniendo mucha gente escoxida, mucho para comer y mucho que tirar. An sentido mucho esta pérdida..."

El marquès **Gaspar de Tortalto** també li escriví una missiva:

"Con harto sentimiento doy aviso a V.E. como esta tarde han llegado a esta villa rendidos los soldados de Ópul. Su cabo se ha portado tan ruinemente dándose al segundo dia sin otro aprieto que haber visto el cañón al pie de la peña, muy lejos de donde era imposible subirse arriba, por excusa de haberlo amenazado con un petardo, del qual tampoco podía ser ofendido, teniendo como convenía su puerta terraplenada [...] Hele embiado preso a Don **Juan de Meneçes**, y encargado al auditor gral. le haga al punto la causa y despache para que su castigo sea de exemplo y terror, si bien tales vilezas mereçian ser castigadas a fuero de guerra..."

El virrei comte de **Santa Coloma**, entestat a enardir el país en aquella guerra, volgué donar un escarment al jove oficial que havia entregat la posició sense haver fet un sol tret, i ordenà ser implacable amb qualsevol oficial que entregués una posició. El 17 de juny l'auditor **Subirà** ja havia condemnat a mort el jove alferis, malgrat l'oposició dels militars castellans. De res no li va servir a **Nuñez** cridar que la seva havia estat una defensa impossible, i que s'hi havia resistit tant com les seves escasses forces ho havien permès. Òpol tenia bastiments i municions per resistir setmanes *"y era la plaza de suyo tan fuerte que no se podia minar"*. SAN RAIMUNDO anotava que l'enemic: *"Ocupó también el lugar y castillejo de Opol, el qual aunque pequeño, es natural inexpugnable por estar en la cumbre de unos riscos, en peña viva y libre de padrastro (principio de la ruina de Salses, por serle aquel superior, y descubrirle todo lo que en él se haze)..."*. Un informe de 4 de juny que relacionava l'estat i guarnició dels castells de la frontera, atribuïa a Òpol 70 homes de guarnició i bescuit per a quatre mesos; afegia: *"se ha hecho toda la muralla de nuevo"*. Als pocs dies, a la llotja de Perpinyà **Luis Nuñez de Bolduque** era escapat públicament (20 de juny).

Realment havia ofert **Nuñez** resistència efectiva? Aquest interrogant ha estat plantejat per més d'un historiador local. La resposta no és fàcil, però apunta a la seva exculpació. Que des de Perpinyà o Salses no sentissin els trets que es desapareixien a Òpol, no és extrany, si pensem en la distància i en l'ambient d'efervescència que es vivia a l'espera de la irrupció gala. Entre la capitulació d'Òpol i l'entrada dels francesos no hi van haver hores, sinó, pot ser un parell de dies. Això ens mena a suposar que, tal volta, la guarnició d'Òpol podia haver-se defensat a tret de mosquet un parell de dies abans de veure's perduda. Això no s'ho va voler creure el virrei comte de **Santa Coloma**, però sí que ens ho aval·la l'arqueologia. Efectivament, **Josep Fortí**, erudit local salsenc, havia participat de jove en una excavació feta davant la porta d'Òpol. Segons ens va revelar fa molts anys (1993), els resultats de la intervenció arqueològica evidenciaren l'existència d'una gran quantitat de soldats francesos enterrats en aquell mateix punt. Foren, sens dubte, les vides que els 50 de **Nuñez de Bolduque** es van cobrar abans de retre's. A la llum d'aquesta nova evidència, adquireix major versemblança la versió dels defensors en el sentit d'haver practicat almenys una certa resistència, una resistència si és vol, minsa, que acabaria quan el canó de gran calibre dels atacants amenaçava de volar la portalada i donar pas a un ferotge assalt a sang i a foc i sense quarter.

És possible que **Santa Coloma** fes oïdes sordes als raonaments de **Nuñez**, amb la intenció de sacrificar-lo per donar un escarment i sumar punts davant de **Felip III**. En tot cas, confiem que aquesta aportació contribueixi a rentar el nom d'un oficial hispànic que defensà una posició catalana, i no va poder evitar tenir mala peça al teler.

[MG]

Sucesos de la guerra de Cataluña sobre el sitio que el Francés tiene puesto a las plazas de Perpiñán y Salzes. Sevilla: Juan Gómez de Blas, 1639; LAREDO, JOSEP DE. *Relacion fidedigna de lo sucedido en Rossellón desde los nueve de Junio.* Barcelona: Sebastian y Jaume Mathevat, 1640; SAN RAIMUNDO, VICENTE DE. *Sucesos por dias de la guerra de Rossellón.* Barcelona: J. Romeu, 1640 (BC, F.Bons. 6.126); VASSAL-REIG, CHARLES. *La guerre en Roussillon sous Louis XIII (1635-1639).* París: Editions Occitania, 1934, p. 98-99; SANABRE, JOSEP. *La acción de Francia en Cataluña en la pugna por la hegemonía de Europa (1640-1659).* Barcelona: Real Academia de Buenas Letras, 1956, p. 41; ZUDAIRE HUARTE, EULOGIO. *El Conde Duque y Cataluña.* Madrid: CSIC, 1964, p. 186-191; YADIN, YIGAL. *Masada. La fortaleza de Herodes y el último bastión de los Zelotes.* Barcelona: Destino, 1977; ROVIRA I VIRGILI, ANTONI. *Història de Catalunya.* VIII. Bilbao: La Gran Enciclopedia Vasca, 1979, p. 74.

A G E N D A :

XIX PREMIS EUGENI MOLERO, MODALITAT D'INVESTIGACIÓ PER A ESTUDIANTS DE BATXILLERAT

(Vilanova i la Geltrú, 31 de gener de 2012)

Convoca: Consell Comarcal del Garraf

Convocats: Hi poden optar exclusivament alumnes de batxillerat dels instituts d'estudis de secundària del Garraf

Àmbits temàtics: Estudis, investigacions i treballs de recerca sobre aspectes socials, culturals i històrics de la comarca del Garraf

Termini: La data límit per presentar els treballs és el dia 31 de gener de 2012

Dotació: 1.000 € (400 € per al centre i 600 € per l'alumne)

Informació: www.ccgarrat.cat

VII PREMI DE RECERCA PER A LA PAU PER TREBALLS DE BATXILLERAT

(Barcelona / Vilanova i la Geltrú, 20 d'abril de 2012)

Convoca: Universitat de Barcelona, amb el suport del Consell Comarcal del Garraf

Convocats: Estudiants matriculats durant el curs 2011/2012 als centres d'ensenyament de Catalunya. El CCG premia el millor treball de recerca provinent d'un centre educatiu de la comarca, segons reculli el veredict del jurat

Àmbits temàtics: Treballs de recerca de batxillerat sobre temes relacionats amb la cultura de la Pau, la solidaritat internacional, el desenvolupament humà, la sostenibilitat, els drets humans, els conflictes, les migracions humanes, la interculturalitat, etc. Els treballs poden ser individuals o col·lectius

Termini: La data límit per presentar els treballs és el dia 20 d'abril de 2012

Dotació: 1.000 € (Premi general: 500 € per a l'autor i 500 € per al centre educatiu) i 600 € (Premi del CCG: 300 € per a l'autor i 300 € per al centre educatiu)

Informació: www.solidaritat.ub.edu i www.ccgarrat.cat

XII REUNIÓN CIENTÍFICA DE LA FUNDACIÓN ESPAÑOLA DE HISTORIA MODERNA

(Lleó, 20-22 de juny de 2012)

* [NÚRIA FLORENSA I SOLER, nflorens@xtec.cat]

Organitza: La Universitat de Lleó acollirà i organitzarà la "XII Reunión Científica de la Fundación Española de Historia Moderna" que periòdicament reuneix als seus socis per fer un congrés, alhora que aprofitant la conjuntura es convoca també l'assemblea general de la Fundació.

Terminis: La data límit per presentar propostes és el dia 1 de desembre de 2011 i un cop avaluades i notificats els autors, aquests han de lliurar el text definitiu abans del dia 1 d'abril de 2012.

Àmbits temàtics: La reunió està plantejada al voltant de dos eixos: el món rural a l'Espanya moderna i la política en la monarquia hispànica. Aquestes dues grans seccions serveixen de fil conductor per donar cabuda a diverses vessants fins a un total de vuit subseccions. D'aquesta manera hi ha un ampli ventall de possibilitats pels historiadors modernistes d'aportar les seves recerques en algun dels grans camps temàtics de la trobada científica: a) Campo y campesinos en la España moderna, a1) La tierra: paisajes y recursos agrarios; a2) Comunidades rurales: organización, poder y conflicto; a3) Producción y mercados; a4) Sociedad rural y vida cotidiana; b) Culturas políticas en el Mundo hispánico; b1) Ideas políticas, discursos políticos; b2) Demanda, negociación y equilibrio; b3) Ceremonia, ritual y espectáculo; b4) Las mujeres en la vida política.

Drets d'assistència i matriculació: Gratuïta pels socis de la FEHM, pagant els no socis 60 € i 75 € si volen el volum de les actes. Amb posterioritat a l'1 d'abril de 2012 costaran 100 €. Els estudiants assistents tindran matrícula de 30 €.

És d'esperar que igual que altres Reunions de la FEHM aquesta serveixi per aportar les noves recerques dels historiadors i d'aquesta manera poder enriquir la història moderna hispànica.

JORNADA: “SOLDATS, BOMBES I FUSELLS. UNA HISTÒRIA MILITAR DEL SEGLE XX. HOMENATGE AL PROFESSOR GABRIEL CARDONA”

(Barcelona, 18 d’abril de 2012)

Organitza: Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la Universitat de Barcelona (CEHI-UB), amb la col·laboració del Departament d’Història Contemporània, l’Agència de Gestió d’Ajuts Universitaris i Recerca (AGAUR), de la Generalitat de Catalunya, i el Ministerio de Ciencia e Innovación.

Contingut: La història militar té una tradició molt llarga. Durant moltes dècades ha compartit amb la història política el gruix dels plantejaments historiogràfics relatius al segle XX, sobretot aquells que s’han considerat com a tradicionals. Tanmateix, per a les seves pròpies característiques, moltes vegades s’ha visualitzat com a una història parcial i tècnica, tant pels seus continguts, com pels sectors –acadèmics i no acadèmics– que l’han produït i n’han estat els destinataris. Des del CEHI i el GRUP DE RECERCA i ANÀLISI DEL MÓN ACTUAL (GRANMA) creiem que s’ha de repensar la funció de la Història Militar com a una eina imprescindible d’interpretació del conjunt dels processos històrics propis de la contemporaneïtat, no ja per a aïllar-la, sinó per a integrar-la en un plantejament el més global possible, que tingui en compte no només els conflictes armats sinó el paper que han jugat i juguen la tecnologia i els cossos militars en la història contemporània. És per aquesta raó que la jornada “Soldats, bombes i fusells. Una història militar del segle XX. Homenatge al Professor [Gabriel Cardona](#)”, per al seu caire “generalista” –d’anàlisi dels conflictes armats més importants del segle XX– i pel prestigi dels ponents que hi intervindran, està pensada per ser un punt de referència que posi en marxa un cercle virtuós de col·laboració entre especialistes d’història militar de la contemporaneïtat, historiadors de diversa procedència i públic en general. La jornada, prevista pel 18 d’abril de 2012, i que comptarà amb servei de traducció simultània, s’estructurarà entorn a quatre eixos, que vertebraran quatre sessions de ponència i de debat, dedicades, respectivament a la Primera Guerra Mundial; a l’espionatge militar com a forma característica del funcionament dels cossos armats en el segle XX; a la Segona Guerra Mundial; i, finalment, a la Guerra Civil Espanyola. Les ponències aniran a càrrec, respectivament, dels professors [Fortunato Minniti](#) (Universitat Roma Tre); [Giuseppe Conti](#) (Universitat La Sapienza, Roma); [Allan Millet](#) (University of New Orleans) i [Joan Villarroya](#) (UB). Tots ells són figures de primeríssima fila en la història militar i, alhora, autors d’obres de gran impacte tant en el àmbit acadèmic com en el del públic en general.

Programa: Matí: 9:00h. Rebuda dels participants i lliurament del material; 9:30h. Presentació de la Jornada a càrrec del director del CEHI, prof. [Antoni Segura](#). Primera sessió: 9:45h. Modera: prof. [Teresa Abelló](#), Departament d’Història Contemporània i vicedirectora del Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la UB. “Una enorme trinxera. Notes sobre la Primera Guerra Mundial”, prof. [Fortunato Minniti](#) (Universitat Roma Tre); 10:45h. Debat; 11:30h. Pausa cafè. Segona sessió: 12:00h. Modera: prof. [Paola Lo Cascio](#), Departament d’Història Contemporània i investigadora del Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la UB. “L’enemic t’escolta. L’espionatge militar en els grans conflictes del segle XX”, prof. [Giuseppe Conti](#), Universitat La Sapienza, Roma; 13:00h. Debat. Tarda: Tercera sessió: 16:00h. Modera: prof. [Alberto Pellegrini](#), Departament d’Història Contemporània i investigador del Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la UB. “Una guerra total. La Segona Guerra Mundial en la història del segle XX”, prof. [Allan Millet](#), University of New Orleans; 17:00h. Debat. Quarta sessió: 17:45h. Modera: prof. [Queralt Solé](#), Departament d’Història Contemporània i investigadora del Centre d’Estudis Històrics Internacionals de la UB. “Quan ja no va existir la rereguarda. La Guerra Civil espanyola”, prof. [Joan Villarroya](#), Universitat de Barcelona; 18:45h. Debat 19:30h. Cloenda i record del professor [Gabriel Cardona](#) a càrrec de [Rafael Aracil](#), professor de la UB i assessor a la direcció del CEHI.

Seu: Facultat de Geografia i Història, Universitat de Barcelona (C/ Montalegre, 6 - 08001 Barcelona).

Matrícula: 30 € (Pels estudiants de llicenciatura de la Universitat de Barcelona, la participació a la Jornada donarà dret a un certificat oficial que podrà ser convalidat per 1 crèdit de lliure elecció).

Termini d’inscripció: Del 14 de novembre de 2011 a l’1 de març de 2012.

Més informació: cehi-congres@ub.edu; 93-428 37 96 (De 9:00h a 13:30h).

Aplec de Treballs, núm. 31 (2013), revista anual del Centre d'Estudis de la Conca de Barberà

S'està planificant el proper número de la miscel·lània del Centre d'Estudis de la Conca sobre temes d'humanitats i ciències socials relacionats amb la comarca de la Conca de Barberà, les seves poblacions i/o els seus habitants. Els interessats han de lliurar els treballs abans del 31 de desembre del 2012, juntament amb dos resums de 15 ratlles cadascun, en català i castellà, paraules clau i les dades personals. Es recomana no passar dels 15-20 folis. Les notes han de col·locar-se al final de l'article i no a peu de pàgina. Els autors seran convidats a l'acte de presentació a Montblanc, i rebran quinze 'separates' de la seva aportació i dos exemplars de la revista.

Recepció de treballs: rpuig@tinet.fut.es; fgrauipug@telefonica.net.

Més informació: www.tinet.org/~cecb.

[JMTGP]

A C a r n ! Publicació electrònica d'Història Militar Catalana

Director: Manel Güell [manelguell@acarn.cat].

Consell Científic: Núria Florensa Soler, Ramon Arnabat Mata, Josep M. T. Grau i Pujol, Jordi Rovira i Soriano.

Junta Externa d'Avaluació: Maria Bonet Donato (Professora d'Història Medieval, URVT), Àngel Casals Martínez (Professor d'Història Moderna, UB), Valentí Gual Vilà (Professor d'Història Moderna, UB), Jordi López Vilar (Doctor en Arqueologia de l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica), Robert Vallverdú Martí (Doctor en Història i membre de la *Real Academia de la Historia*) i Josep Sánchez Cervelló (Professor d'Història Contemporània, URVT).

Imatges: *Portada* – Mosqueters de la infanteria de Lluís XIV en diferents posicions: I, marxa; II/IV, carregant el mosquet; V, posant pólvora; VI, bufant la metxa; VII, apuntant i VIII, disparant [LOSTELNEAU. *Le Marechal de Bataille, coitenant le maniment des armes, les evolutions, plusieurs bataillons, tant contre l'infanterie que contre la cavalerie*. Par..., *Marechal de bataille des camps et armées de sa Majesté, sergent major de ses gardes françoises*. París: Etienne Migon pour Antoine de Sommerville, 1647]. *Articles* – ; *L'Espasa & la ploma* – Portada de les *Memòries* d'Henri de Campion, edició de 1857 [Open Library –<http://openlibrary.org>]; *Expugnare Oppidum* - Masada [lahondurasvaliente.blogspot.com] i Òpol [serrallonga1640.blogspot.com]. Les imatges de les cobertes dels llibres recensats, al web de referència de la recensió o de l'editora.

A C a r n ! no es considera responsable de l'opinió, tendència ideològica o contingut empíric que puguin semblar indicar o expressin els articles i col·laboracions que ciberpublica. A C a r n ! és un projecte personal, pensat, dissenyat, desenvolupat, omplert, gestionat i distribuït per Manel Güell amb ajut de voluntariat col·laborador, que ofereix un web de contingut semiobert i lliure circulació per acollir tota participació capaç d'aportar informació veraç, debat, crítica, suggeriments, etc., amb els quals ampliar el coneixement de la Història Militar de Catalunya i dels catalans. Existeix el compromís tàcit de rigorositat pel que fa al tema de citació i referències bibliogràfiques, compromís que s'exigeix a tot col·laborador que hi vulgui publicar, i que garanteixen, en tot cas, els membres de la Junta Externa d'Avaluació. Aquesta publicació és lliure i gratuïta i els ciber subscriptors ho són únicament a tall d'estar inclosos al mailing d'enviaments; no es cobra preu ni retribució, ni tampoc es paga cap aportació.

A C a r n ! penja al web, sengles versions de cada número, en català i castellà, però no garanteix les condicions o la correcta prestació dels serveis que aquell web oferti als usuaris d'Internet per terceres persones alienes a la nostra publicació, ni tampoc que aquests compleixin la normativa vigent en matèria de protecció de dades de caràcter personal i comerç electrònic. Tampoc es fa responsable dels possibles danys ocasionats per interferències, desconnexions, virus informàtics, avaries telefòniques, sobrecàrregues, retrassos o bloquejos de la xarxa, o altres perjudicis del sistema electrònic, ni molt menys dels danys que puguin causar terceres persones mitjançant il·legítimes intromissions, fóra del nostre absolut control.

www.acarn.cat

www.irmu.org > Notícies; www.11setembre1714.org; www.delaguerra.org > Enllaços;
<http://seneca.uab.es/historia/hn0708.htm>; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>;
; <http://hispanianova.rediris.es/enlaces/hn0708.htm>.